Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000

Citation for published version (APA):

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, ROA. (2001). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Faculteit der Economische Wetenschappen. ROA Reports No. 3 <https://doi.org/10.26481/umarep.2001003>

Document status and date:

Published: 01/01/2001

DOI:

[10.26481/umarep.2001003](https://doi.org/10.26481/umarep.2001003)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000

ROA-R-2001/3

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, juni 2001

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000

ROA R-2000-3

Inhoud

Voorwoord	I
Samenvatting	V
1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2000	1
1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters	1
1.2 Kwalificerende vervolgttrajecten	2
1.3 Intrede op de arbeidsmarkt	10
2 Verschillen in gevolgde leerweg en de consequenties daarvan voor de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs	25
2.1 Inleiding	25
2.2 Verschillen in achtergrondkenmerken	26
2.3 Kennis en vaardigheden opgedaan tijdens de opleiding	29
2.4 De arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	32
2.5 Conclusie	37
3 Verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtone en autochtone schoolverlaters verklaard: etniciteit, bereikte opleidingsniveau of sociale herkomst?	39
3.1 Inleiding	39
3.2 Opleidingsniveau en sociale herkomst	40
3.3 Arbeidsmarktpositie van allochtonen nader verklaard	44
3.4 Samenvatting en conclusie	50
4 Het effect van voortijdige schooluitval op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Onderzoeksopzet	54
4.3 Wie lopen het meeste risico op voortijdige schooluitval?	55
4.4 Voortijdig schoolverlaters: een nadere analyse	57
4.5 De arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters vergeleken	61
4.6 Samenvatting	65
5 Bijbanen van scholieren en studenten	67
5.1 Inleiding	67
5.2 Aandeel scholieren en studenten met een bijbaan	68
5.3 Achtergrondkenmerken van scholieren en studenten met een bijbaan	70
5.4 Aard van het werk van scholieren en studenten	72
5.5 De aansluiting tussen de opleiding en de bijbaan	77
5.6 Samenvatting	79

Literatuur	81
Appendix	83
Enkele centrale begrippen	95

Voorwoord

Wat gaan schoolverlaters na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk ook aan op de gevolgde opleiding? In welke mate verschillen opleidingen in de positie die ze innemen op de arbeidsmarkt? En zijn er verschillen tussen onderwijsinstellingen in de positie van hun afgestudeerden? Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) in samenwerking met DESAN Marktonderzoek¹ enkele grootschalige onderzoeken uit onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden verkregen. Het voorliggende rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000* gaat hoofdzakelijk in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het school- of studiejaar 1998/1999. De resultaten die worden gepresenteerd zijn gebaseerd op het onderzoek dat in het najaar van 2000 over de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel is uitgevoerd en ze hebben betrekking op de situatie van schoolverlaters en afgestudeerden ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In totaal zijn zo'n 100.000 schoolverlaters en afgestudeerden benaderd afkomstig uit ongeveer 200 onderwijsinstellingen. De totale respons bedroeg 43%². De verzamelde gegevens vormen tezamen het door het ROA ontwikkelde SchoolverlatersInformatieSysteem (SIS). Dit informatiesysteem is gebaseerd op een drietal grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd. Dat houdt in dat de schoolverlaters en afgestudeerden op een gelijk moment worden ondervraagd middels een schriftelijke vragenlijst die in de kern vergelijkbaar is.

Allereerst betreft het de enquête Registratie van Uitstroom en Bestemming van Schoolverlaters (RUBS). Deze enquête is gericht op schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (AVO), het (individueel) voorbereidend beroepsonderwijs ((I)VBO) en de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het secundair beroepsonderwijs. Daarnaast zijn gegevens opgenomen afkomstig uit de HBO-Monitor en WO-Monitor. Dit zijn volledig vergelijkbare enquêtes gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO) en het wetenschappelijk onderwijs (WO). Ze worden uitgevoerd onder toezicht van respectievelijk de HBO-Raad en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

De drie schoolverlatersonderzoeken hebben ieder een dubbele doelstelling. In de eerste plaats fungeren ze als instrument voor kwaliteitszorg voor onderwijsinstellingen. Deelnemende onderwijsinstellingen ontvangen daartoe een uniek en vertrouwelijk instellingsrapport met de resultaten van hun 'eigen' schoolverlaters of afgestudeerden.

¹ Het ROA heeft de algehele projectleiding en is specifiek verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling en de wetenschappelijke analyse en rapportage. DESAN Marktonderzoek is verantwoordelijk voor de dataverzameling en -verwerking, alsmede voor de specifieke rapporten voor de deelnemende onderwijsinstellingen.

² Over de dataverzameling en -verwerking zal later dit jaar nog een apart werkdocument bij het ROA verschijnen.

In de desbetreffende rapporten worden deze resultaten direct vergeleken met het landelijke beeld voor de onderscheiden opleidingen. Deze instellingsrapporten worden gebruikt als instrument om de eigen opleiding te evalueren, bijvoorbeeld in het kader van een visitatie. Ook worden de gegevens gebruikt om (aankomende) studenten voor te lichten over de verwachte beroepsperspectieven. De tweede doelstelling van de drie schoolverlatersonderzoeken betreft het genereren van een statistisch betrouwbare, landelijk representatieve databron over de transitie van school naar werk of vervolgonderwijs. Door het grootschalige karakter van de onderzoeken en de goede onderlinge afstemming, vormen de huidige schoolverlatersonderzoeken RUBS, HBO-Monitor en WO-Monitor de belangrijkste en meest gedetailleerde informatiebron over de bestemming van schoolverlaters in Nederland.

Dit rapport richt zich met name op degenen die zich in beleidsmatige zin bezighouden met de doorstroom van schoolverlaters binnen het onderwijssysteem enerzijds en de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters anderzijds. Daarbij wordt met name gedacht aan de landelijke en regionale overheid, sociale partners, Arbeidsvoorziening en het (georganiseerde) onderwijsveld. De gegevens in dit rapport geven een beeld van de recente ontwikkelingen in het doorstroomgedrag en de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters.

In dit rapport wordt, tenzij anders is aangegeven, alleen ingegaan op *gediplomeerde* schoolverlaters en afgestudeerden. Bovendien gaat het om de uitstroom van *voltijd* opleidingen. Wat dit laatste betreft wordt een uitzondering gevormd door de BBL waar een combinatie van leren en werken plaatsvindt. De gegevens zijn veelal verbijzonderd naar onderwijssoort en opleidingssector. Daarbij is het van belang om op te merken dat voor het secundair beroepsonderwijs de benamingen worden gehanteerd zoals die gelden sinds de invoering van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB). Een aantal schoolverlaters waarover hier wordt gerapporteerd heeft de opleiding echter nog in de oude kwalificatiestructuur gevolgd.

Bij dit rapport verschijnt een *Statistische Bijlage*, waarin de belangrijkste resultaten in tabelvorm zijn samengebracht. Naast het rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000* verschijnt nog een aantal afzonderlijke rapporten over de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden. In de eerste plaats betreft dit de rapportage van de HBO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs 2000*, die wordt uitgegeven door de HBO-Raad. Hoewel de belangrijkste informatie van de afgestudeerden van het HBO ook in het voorliggende rapport is opgenomen, wordt voor meer gedetailleerde informatie verwezen naar dit afzonderlijke rapport. Hetzelfde geldt voor de rapportage van de WO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*, die later dit jaar door de VSNU zal worden uitgebracht. Verder verschijnen er nog afzonderlijke rapporten over de afgestudeerden van de kunstvakopleidingen (Kunstenmonitor) en van de pedagogische opleidingen (Onderwijsmonitor).

Het voorliggende rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 1 gaat in hoofdlijnen in op de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters. Allereerst wordt de bestemming van schoolverlaters - verder leren of aanbieden op de arbeidsmarkt - beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op degenen die na het verlaten van de opleiding zijn gaan

verder leren in het voltijdonderwijs of in de beroepsbegeleidende leerweg. Daarna komt de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters uitgebreid aan bod. Niet alleen zal worden ingegaan op verschillende aspecten van werkgelegenheid en werkzekerheid (werkloosheid, zoekduur, flexibele aanstelling, e.d.), maar ook op meer kwalitatieve aspecten van het werk (beloning, de mate waarin de gevonden baan aansluit bij de gevolgde opleiding, e.d.). Dit resulteert in een typering van de arbeidsmarktpositie van de onderscheiden opleidingssectoren. De overige vier hoofdstukken zijn thematisch van aard. Ze zijn bovendien gebaseerd op gegevens die in eerdere jaren verzameld zijn in het kader van SIS. Hoofdstuk 2 gaat in op verschillen in de gevolgde leerweg en de consequenties daarvan voor de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs. Sinds de invoering van de nieuwe kwalificatiestructuur in het secundair beroepsonderwijs wordt het kwalificatieniveau van zowel de beroepsopleidende als de beroepsbegeleidende leerweg formeel als gelijkwaardig beschouwd, maar de vraag is of beide leerwegen ook in de praktijk (d.w.z. op de arbeidsmarkt) in gelijke mate worden gewaardeerd. Verschillen tussen allochtone en autochtone schoolverlaters worden beschreven en verklaard in hoofdstuk 3. Bij de verklaring van verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtonen en autochtonen wordt met name gekeken naar de effecten van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst. In hoofdstuk 4 wordt aandacht besteed aan de problematiek van voortijdig schoolverlaten. Hiertoe wordt een vergelijking gemaakt tussen gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs. Informatie over ongediplomeerde uitstroom is verkregen door een aanvullende telefonische enquête die in het najaar van 1999 is gehouden onder circa 1.000 schoolverlaters van de BOL en de BBL die in het schooljaar 1997/1998 hun opleiding voortijdig hebben verlaten. Onderzocht wordt welke factoren van invloed zijn op de kans op voortijdige uitval. Vervolgens wordt bestudeerd of de arbeidsmarktpositie van voortijdig schoolverlaters verschilt met die van gediplomeerde schoolverlaters en hoe eventuele verschillen kunnen worden verklaard. Hoofdstuk 5 ten slotte gaat in op bijbanen van scholieren en studenten. Allereerst wordt een schets gegeven van het aandeel scholieren en studenten dat naast de studie voor een aantal uren in de week betaald werk heeft. Vervolgens wordt ingegaan op de aard van het werk dat wordt verricht. Er wordt daarbij onder andere gekeken naar de belangrijkste beroepen en branches waarin scholieren en studenten werkzaam zijn. Verder wordt in dit hoofdstuk een relatie gelegd tussen de opleiding die scholieren en studenten volgen en de soort bijbaan die ze hebben.

De projectleiding van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2000* berust bij dr. M.H.J. Wolbers. De hoofdstukken 1, 2, 3 en 5 zijn geschreven door drs. M.R. de Vries. Hoofdstuk 4 is geschreven door drs. S. Farag. De *Statistische Bijlage* is samengesteld door drs. T.G. Huijgen. Aan SIS, waarop dit rapport is gebaseerd, werken verder mee dr. J.P. Allen, P.J.E.G. van der Kolk, E.J. Potma, drs. G.W.M. Ramaekers, E.M.H.P. Soudant, dr. H.F. Vaatstra en dr. R.K.W. van der Velden (allen werkzaam bij het ROA), alsmede drs. M.C.M.Th. van Alphen, drs. H. van Dongen, drs. ing. K.J. Pagrach, ing. J.J. Rutjes en drs. R. Tjemmes (allen werkzaam bij DESAN Marktonderzoek). Bij het onderzoek onder schoolverlaters van de agrarische opleidingen wordt samengewerkt met STOAS onderzoek te Wageningen. We bedanken drs. M.A.M. van der Meys, dr. A.F.M. Nieuwenhuis, dr. C.H.A. Verhaar en ir. E.M. van Wechem voor de plezierige samenwerking.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die in de klankbordgroep zitting hebben: dr. P.L.J. Boerman (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie WO), drs. J.H. Donk (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Arbeidsmarkt), J.A. de Hoog (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie VO), ir. J.E.M. Lint (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Kennissystemen), drs. F.S.A. Straatjes (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Analyse en Onderzoek), dr. H.H. van der Velde (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie HBO), drs. P.H.J. Vrancken (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie BVE), drs. B.A. Vriend (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie AB) en drs. I.H. Wamelink (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, directie BVE).

Maastricht, juni 2001

Prof. dr. J.A.M. Heijke
directeur

Samenvatting

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

Na het behalen van het diploma zetten schoolverlaters de volgende stap in hun loopbaan. Ze kunnen daarbij kiezen uit drie mogelijkheden. Gediplomeerde schoolverlaters kunnen direct toetreden tot de arbeidsmarkt, verder gaan leren in een vervolgstudie of kiezen voor een combinatie van beide via de BBL. Deze keuze is sterk afhankelijk van de gevolgde onderwijssoort. Voor gediplomeerde schoolverlaters van het AVO en het VBO is een vervolgstudie de belangrijkste bestemming. Het overgrote deel van de AVO-schoolverlaters ziet zichzelf anderhalf jaar na het behalen van het diploma in de eerste plaats als scholier of student. Dit geldt ook voor meer dan de helft van de schoolverlaters van het VBO. Daarnaast geeft 28% van de schoolverlaters van het VBO aan zich op de arbeidsmarkt te bevinden en kiest 18% voor de BBL. Voor gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL en afgestudeerden van het HBO en het WO geldt dat de arbeidsmarkt de belangrijkste bestemming is anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. Van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 geeft 67% aan te zijn toegetreden tot de arbeidsmarkt en 21% is verder gegaan met leren. Bij BOL niveau 3/4 bedragen deze percentages respectievelijk 59% en 36%. Van de schoolverlaters van de BBL geeft 78% van niveau 1/2 en 93% van niveau 3/4 aan zich op de arbeidsmarkt te bevinden. Daarnaast is een deel van de schoolverlaters van BBL niveau 1/2 een vervolgopleiding binnen de BBL (op een hoger niveau) gaan doen (18%). Bij het HBO en het WO geeft het overgrote deel van de afgestudeerden aan te zijn toegetreden tot de arbeidsmarkt. Slechts een klein deel van hen verlengt de onderwijsloopbaan door middel van deelname aan een vervolgstudie (respectievelijk 14% bij het HBO en 4% bij het WO).

Kwalificerende vervolgtrajecten

De meest voorkomende vervolgtrajecten voor verder lerenden van het AVO zijn BOL niveau 3/4 (voor schoolverlaters van het MAVO), het HBO (voor schoolverlaters van het HAVO) en het WO (voor schoolverlaters van het VWO). Schoolverlaters van het VBO die verder leren kiezen in de meeste gevallen voor een vervolgstudie in het secundair beroepsonderwijs. Ook bij BOL niveau 1/2 is een vervolgopleiding binnen (een hoger niveau van) het secundair beroepsonderwijs het meest belangrijke vervolgtraject. Schoolverlaters van BOL niveau 3/4 die kiezen voor een vervolgstudie gaan voornamelijk naar het HBO. Bij de BBL blijven de meeste verder lerende schoolverlaters werken en leren combineren. Afgestudeerden van het HBO ten slotte vervolgen hun onderwijsloopbaan vaak aan de universiteit.

In vergelijking met andere onderwijssoorten stromen verder lerende schoolverlaters van het HBO het minst vaak door naar een verwante beroepsopleiding. In de meeste sectoren van het HBO is het percentage verder lerende schoolverlaters dat de studie voortzet in een verwante richting rond de 50%. Daarnaast geldt voor alle onderwijssoorten dat verder lerende schoolverlaters van de sector techniek het vaakst doorstromen naar een verwante beroepsopleiding.

Het merendeel van de verder lerende schoolverlaters geeft aan dat zij, achteraf bezien, voor dezelfde opleiding zou kiezen. Opvallend is het verschil tussen afgestudeerden van het HBO en het WO. Van de afgestudeerden die de onderwijsloopbaan vervolgen geeft 85% van het WO en 74% van het HBO aan opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Daarnaast is bij de BOL en de BBL het percentage dat, achteraf bezien, dezelfde opleiding zou kiezen relatief laag voor de sector economie.

Van alle verder lerende schoolverlaters heeft 14% de vervolgopleiding binnen één jaar ongediplomeerd verlaten. Bij scholieren van de BBL is de uitval het laagst (11%); bij studenten van het HBO is deze het hoogst (16%). Niet alle uitvallers gaan na het verlaten van de opleiding een baan zoeken. In totaal zet 60% van de uitvallers de onderwijsloopbaan voort in een andere opleiding. Met name onder uitvallers van het AVO, de BOL, het HBO en het WO is het aandeel studiewisselaars hoog.

De aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding wordt over het algemeen vrij goed ervaren. Dit geldt zowel voor degenen die een voltijdstudie zijn gaan doen als voor degenen die hebben gekozen voor de BBL. Meer dan 70% van de schoolverlaters die de onderwijsloopbaan voortzetten in een voltijdopleiding of de BBL geeft aan dat de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed is. Schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en afgestudeerden van het HBO geven het vaakst aan tevreden te zijn over deze aansluiting, terwijl schoolverlaters van het VBO het minst tevreden zijn over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding.

Intrede op de arbeidsmarkt

Van alle gediplomeerde schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt is slechts 3% werkloos anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. Voor alle onderwijssoorten is het werkloosheidspercentage vrijwel gelijk gebleven aan dat van 1999. Alleen bij BOL niveau 1/2 is de werkloosheid gestegen van 1% naar 4%. Ook de intredekloosheid onder schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt is gemiddeld genomen van korte duur geweest. Slechts 5% is in de anderhalf jaar na het behalen van het diploma vier maanden of langer werkloos geweest. Overigens is het merendeel van de schoolverlaters na het verlaten van de opleiding helemaal niet werkloos geweest (82%).

Het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling is afgelopen jaar opnieuw afgenomen. Ruim eentiende van de werkzame schoolverlaters heeft een flexibele aanstelling. De BOL kent het hoogste percentage flexibele werknemers; de BBL het laagste. Daarnaast geldt net als voorgaande jaren dat de sector techniek het laagste percentage flexibele aanstellingen kent.

Bijna 30% van de werkzame schoolverlaters heeft een deeltijdaanstelling. Dit komt het vaakst voor onder schoolverlaters van het VBO (54%). Veel schoolverlaters die in deeltijd werken doen dit niet vrijwillig. Bijna 60% van de schoolverlaters met een deeltijdaanstelling werkt onvrijwillig in deeltijd. Overigens werken schoolverlaters van het VBO vaker vrijwillig in deeltijd dan schoolverlaters of afgestudeerden van andere onderwijssoorten. Zo zegt bij het VBO slechts 29% van de schoolverlaters met een deeltijdaanstelling onvrijwillig in deeltijd te werken.

Van de werkzame schoolverlaters heeft ongeveer tweederde een baan gevonden op minimaal het eigen opleidingsniveau. Schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO hebben het vaakst een baan gevonden die aansluit bij het eigen opleidingsniveau. Voor afgestudeerden van het WO is de aansluiting qua niveau verbeterd ten opzichte van 1999, maar ze blijft nog steeds achter bij bijvoorbeeld afgestudeerden van het HBO. Bij het WO vindt tweederde van de afgestudeerden een baan op minimaal het eigen niveau, terwijl dit percentage bij het HBO vijfviufde bedraagt. Daarnaast heeft 69% van de werkzame schoolverlaters een baan gevonden die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Ook hier geldt dat schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en afgestudeerden van het HBO gemiddeld genomen het vaakst een baan vinden in de eigen of verwante opleidingsrichting.

Als het gaat om de beloning van schoolverlaters dan blijkt dat in de sector landbouw de aanvangssalarissen voor werkzame schoolverlaters relatief laag zijn. In de sector techniek zijn de aanvangssalarissen van werkzame schoolverlaters daarentegen relatief hoog. Dit geldt met name voor schoolverlaters van de lagere onderwijssoorten. Het gemiddeld bruto uurloon is ten opzichte van 1999 stabiel gebleven. Alleen bij afgestudeerden van het HBO en het WO heeft een stijging in beloning plaatsgevonden van respectievelijk 5% en 10%.

Over het algemeen zijn werkzame schoolverlaters tevreden over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan. Deze tevredenheid is groter bij hogere onderwijssoorten dan bij lagere. Bij BOL niveau 1/2, bijvoorbeeld, vindt gemiddeld 76% van de werkzame schoolverlaters de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige baan voldoende tot goed; bij het HBO en het WO bedraagt dit percentage 85%. Verder geeft bijna 80% van de werkzame schoolverlaters aan dat zij, achteraf gezien, voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Ook dit geeft aan dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en het huidige werk door de meeste schoolverlaters als positief wordt ervaren. Afgestudeerden WO economie geven het vaakst aan dat zij opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen, terwijl schoolverlaters van BBL niveau 1/2 economie dit het minst vaak doen.

Verschillen tussen leerwegen

Sinds het schooljaar 1997/1998 kent het secundair beroepsonderwijs een nieuwe kwalificatiestructuur waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). Formeel kennen beide leerwegen een gelijkwaardig kwalificatieniveau. Wat het curriculum betreft verschillen de leerwegen echter van elkaar. Bij de BBL ligt de nadruk veel meer dan bij de BOL op de beroepspraktijkcomponent. Wat de theoriecomponent betreft is de situatie precies andersom. De vraag is of deze variatie in inhoud van het curriculum leidt tot verschillen in arbeidsmarktsucces tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL.

Aangetoond is dat verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs inderdaad (voor een deel) kunnen worden toegeschreven aan verschillen in de gevolgde leerweg. De resultaten van multivariate analyse laten allereerst zien dat de gevolgde leerweg van invloed is op de kans op een vaste aanstelling. Schoolverlaters van de BBL hebben vaker een vaste aanstelling dan schoolverla-

ters van de BOL. Daarnaast komt naar voren dat schoolverlaters van de BBL een hoger aanvangssalaris hebben dan schoolverlaters van de BOL. Verder blijkt de gevolgde leerweg van invloed te zijn op de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de functie die schoolverlaters uitoefenen. Schoolverlaters van de BOL hebben vaker een baan die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau en de gevolgde opleidingsrichting dan schoolverlaters van de BBL.

Bovengenoemde verschillen in arbeidsmarktsucces zijn gedeeltelijk te verklaren door verschillen in kennis en vaardigheden waarvan schoolverlaters van de BOL en de BBL hebben aangegeven in hoeverre zij deze gedurende hun opleiding hebben opgedaan. Schoolverlaters van de BBL geven vaker dan schoolverlaters van de BOL aan aspecten met betrekking tot houding, kennis en organiseren in voldoende mate tijdens de opleiding te hebben opgedaan. Deze aspecten blijken van invloed te zijn op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Zo hebben schoolverlaters die aangeven in voldoende mate de dimensie kennis te hebben opgedaan tijdens de opleiding een kleinere kans op een baan die aansluit bij de gevolgde opleiding, zowel naar niveau als naar richting.

Verschillen tussen allochtone en autochtone schoolverlaters

De allochtone beroepsbevolking is in Nederland relatief vaak werkzaam in posities aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Deze situatie treedt vaak al op bij intrede op de arbeidsmarkt. Met name voor Turkse en Marokkaanse schoolverlaters is de arbeidsmarktpositie anderhalf jaar na het behalen van het diploma minder gunstig dan voor autochtone schoolverlaters. De vraag is hoe deze verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtone en autochtone schoolverlaters kunnen worden verklaard. Heeft dit iets te maken met het feit dat allochtonen gemiddeld genomen een minder hoog opleidingsniveau bereiken dan hun autochtone medeleerlingen? En hangt dit soms samen met het relatief lage sociaal milieu waar allochtone schoolverlaters dikwijls vandaan komen?

Aan de hand van multivariate analyse zijn de effecten van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters bepaald. Uit deze analyse komt allereerst naar voren dat etniciteit van invloed is op alle onderzochte aspecten van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters: de kans op werk, de kans op een vaste aanstelling, het beroepsprestige van de baan en het bruto uurloon. Daarnaast blijkt dat het effect van etniciteit bij de kans op werk en de kans op een vaste aanstelling niet kan worden verklaard door het bereikte opleidingsniveau en het milieu van herkomst. Bij het beroepsprestige van de baan en het bruto uurloon is dit wel het geval. Bij Turkse schoolverlaters kan het lager bereikte beroepsprestige van de baan voor een deel en het lagere bruto uurloon in zijn geheel worden toegeschreven aan het bereikte opleidingsniveau en de sociale herkomst. Bij Marokkaanse schoolverlaters verdwijnt niet alleen het effect van etniciteit op het beroepsprestige van de baan en het bruto uurloon wanneer rekening wordt gehouden met het bereikte opleidingsniveau en de sociale herkomst, maar het prestige van het uitgeoefende beroep en het bruto uurloon wordt voor hen zelfs hoger dan voor autochtone schoolverlaters.

Voortijdige studie-uitval

Van alle scholieren in het secundair beroepsonderwijs haakt ongeveer 15% voortijdig af en verlaat ongediplomeerd de opleiding. Voor ongediplomeerde schoolverlaters kan voortijdige studie-uitval van invloed zijn op de arbeidsmarktintrede en het verdere verloop van de beroepsloopbaan. Daarom is nagegaan welke schoolverlaters van de BOL en de BBL het meeste risico lopen om voortijdig de opleiding te verlaten en welke invloed het voortijdig schoolverlaten heeft op de arbeidsmarktintrede van deze groep jongeren.

Uit multivariate analyse is naar voren gekomen dat de kans op voortijdige studie-uitval voor mannen en allochtonen groter is dan voor vrouwen en autochtonen. Daarnaast hebben jongere scholieren een grotere kans de opleiding ongediplomeerd te verlaten dan oudere scholieren. Verder is voor scholieren die het HAVO als voor-opleiding hebben gevolgd de kans op voortijdige uitval kleiner dan voor scholieren die het VBO als vooropleiding hebben gevolgd. Bovendien is de kans op uitval het grootst in de opleidingssectoren techniek, landbouw en gedrag en maatschappij. Ten slotte hebben scholieren in het westen van het land een grotere kans op voortijdige studie-uitval dan scholieren in het oosten en het zuiden, maar een kleinere kans dan scholieren in het noorden.

Voortijdige studie-uitval vindt meestal in het eerste leerjaar van de BOL en de BBL plaats. Meer dan de helft van de voortijdig schoolverlaters gaat direct na uitval werken in een betaalde baan. Als reden voor uitval noemen voortijdig schoolverlaters van de BOL vaak dat de opleiding te moeilijk was en de lessen niet interessant waren. Daarnaast geven ze aan dat ze achteraf liever een andere opleiding wilden volgen. Voortijdig schoolverlaters van de BBL geven vaak als reden dat ze liever wilden gaan werken. Voortijdig schoolverlaters van de BBL beginnen dan ook minder vaak opnieuw aan een opleiding dan voortijdig schoolverlaters van de BOL in de onderzochte periode.

Wanneer de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters met elkaar wordt vergeleken dan blijkt dat ongediplomeerde schoolverlaters een even grote kans op betaald werk hebben als gediplomeerde schoolverlaters. De werkzekerheid en de kwaliteit van het werk verschilt echter voor gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters. Ongediplomeerde schoolverlaters hebben een kleinere kans op een vaste aanstelling, minder vaak een voltijd baan en een lager bruto uurloon dan gediplomeerde schoolverlaters. Daarnaast is het aantal jaren scholing dat voor de huidige functie wordt vereist lager voor ongediplomeerde schoolverlaters.

Bijbanen van scholieren en studenten

Ruim eenderde van de scholieren van de BOL en studenten van het HBO en het WO heeft naast de studie een betaalde baan. Dit werk wordt niet alleen tijdens vakantieperiodes gedaan, maar vindt gedurende het gehele school- of studiejaar plaats. Vrouwen hebben vaker dan mannen een bijbaan. Daarnaast zijn scholieren/studenten met een bijbaan vaker autochtoon dan allochtoon. Ook komen bijbanen relatief meer voor onder jongere scholieren en studenten dan onder oudere scholieren en studenten. Ten slotte wordt in de sector economie het vaakst naast de studie gewerkt.

Wat de aard van de bijbanen betreft geldt dat de meeste scholieren en studenten in deeltijd werken. Gemiddeld genomen zijn scholieren en studenten met een bijbaan ruim 10 uur per week werkzaam naast hun studie. Mannelijke scholieren en studenten werken gemiddeld meer uren per week naast de studie dan vrouwelijke scholieren en studenten. Daarnaast is bij oudere scholieren en studenten het aantal arbeidsuren in de bijbaan hoger dan bij jongere scholieren en studenten. Verder werken studenten van het HBO en het WO minder uren per week naast hun studie dan scholieren van de BOL. De meest voorkomende beroepen van scholieren en studenten met een bijbaan zijn winkelbediende/marktverkoper, kassamedewerker en kelner/serveerster. De meest frequente branches waarin ze werken zijn de horeca en de detailhandel.

Scholieren en studenten verdienen gemiddeld genomen net iets minder dan 400 gulden per maand met hun bijbaan. Familie, vrienden en kennissen zijn belangrijk bij het vinden van een bijbaan. Veel scholieren en studenten hebben op deze wijze hun bijbaan gekregen. Tot slot blijkt dat voor weinig scholieren en studenten de bijbaan aansluit bij de opleiding die wordt gevolgd. Alleen bij de sectoren HBO kunst en cultuur en WO gedrag en maatschappij voeren studenten relatief vaak werkzaamheden uit die aansluiten bij de opleiding die wordt gevolgd (zowel naar niveau als naar richting). Ook voor studenten in de sector gezondheidszorg geldt dat zij relatief vaak een bijbaan hebben die wat richting betreft nauw aansluit bij de opleiding die wordt gevolgd. Voor deze groepen scholieren en studenten kan de bijbaan daardoor worden opgevat als een vorm van werkervaring tijdens de opleiding.

1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters in 2000

1.1 Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters

Na het behalen van het diploma zetten schoolverlaters de volgende stap in hun loopbaan. Op welke wijze vervolgen schoolverlaters hun weg nadat zij een opleiding succesvol hebben afgerond? Gediplomeerde schoolverlaters kunnen direct toetreden tot de arbeidsmarkt of door middel van deelname aan vervolgonderwijs werken aan de verdere ontwikkeling van kennis en vaardigheden. Ze kunnen ook kiezen voor een combinatie van beide in de vorm van werken en leren via de BBL. In deze paragraaf wordt de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters besproken. Dit is de bestemming ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. In dit hoofdstuk worden onder schoolverlaters alleen diegenen verstaan die met een diploma (of deelcertificaten) een voltijdstudie hebben afgesloten.

De bestemming van gediplomeerde schoolverlaters is bepaald door respondenten te vragen naar de positie die volgens henzelf hun situatie op het moment van ondervraging het best weergeeft. In figuur 1.1 is de bestemming van schoolverlaters anderhalf jaar na het behalen van het diploma per onderwijssoort gegeven. Hieruit blijkt dat bij het AVO het overgrote deel van de schoolverlaters aangeeft scholier of student te zijn (85%). Dit is niet verwonderlijk omdat het AVO over het algemeen gezien wordt als een voorbereiding op een opleiding in het voortgezet of hoger onderwijs. Toch besluit 9% van de AVO-schoolverlaters direct toe te treden tot de arbeidsmarkt. Daarnaast heeft 4% van de schoolverlaters van het AVO gekozen voor een combinatie van werken en leren via de BBL. Ook bij het VBO (inclusief IVBO) is een vervolgstudie de belangrijkste bestemming van schoolverlaters; meer dan 50% van de schoolverlaters van het VBO ziet zichzelf vooral als scholier of student. Daarnaast kiest 18% van de VBO-schoolverlaters voor de BBL en 28% geeft aan zich op de arbeidsmarkt te bevinden.

In tegenstelling tot schoolverlaters van het AVO en het VBO is voor schoolverlaters van de BOL en de BBL en afgestudeerden van het HBO en het WO de arbeidsmarkt de belangrijkste bestemming anderhalf jaar na het behalen van het diploma. Van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 geeft 67% aan zich op de arbeidsmarkt te bevinden. Bij BOL niveau 3/4 geldt dit voor 59% van de schoolverlaters. Verder vervolgen schoolverlaters van BOL niveau 3/4 vaker dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2 hun studie (36% versus 21%). Schoolverlaters van BOL niveau 1/2 kiezen echter vaker dan schoolverlaters van BOL niveau 3/4 voor een combinatie van werken en leren (10% versus 3%). In vergelijking met schoolverlaters van de BOL geeft een veel groter deel van de schoolverlaters van de BBL aan te zijn toegetreden tot de arbeidsmarkt. Bij de BBL geeft 78% van de schoolverlaters van niveau 1/2 en 93% van de schoolverlaters van niveau 3/4 aan dat zij zich op de arbeidsmarkt bevinden anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. Daarnaast zet een deel van de schoolverlaters van BBL niveau 1/2 hun loopbaan voort binnen (een hogere opleiding van) de BBL (18%). Bij het HBO en het WO besluit het overgrote deel van de afgestudeerden direct toe te treden tot de arbeidsmarkt. Daarnaast gaat een deel van de afgestudeerden van het HBO en het WO nieuwe kennis en vaardigheden opdoen door middel van deelname aan een vervolgstudie (respectievelijk 14% bij het HBO en 4% bij het WO).

Figuur 1.1

Bestemming van gediplomeerde schoolverlaters per onderwijssoort **1.2 Kwalificerende vervolgtrajecten**

In de vorige paragraaf is aangegeven dat een deel van de gediplomeerde schoolverlaters niet direct toetreedt tot de arbeidsmarkt, maar besluit te werken aan de verdere ontwikkeling van kennis en vaardigheden door middel van deelname aan vervolgonderwijs. In deze paragraaf worden de gediplomeerde schoolverlaters die naar een kwalificerend vervolgtraject zijn gegaan nader bekeken. Beschreven wordt in welke opleidingen verder lerende schoolverlaters de onderwijsloopbaan voortzetten. Daarnaast wordt ingegaan op de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. De verder lerenden betreffen zowel schoolverlaters die de studie vervolgen in een voltijdopleiding als degenen die een deeltijdopleiding zijn gaan volgen (bijvoorbeeld via de BBL). Aanvullende scholing in de vorm van cursussen en dergelijke blijft hier buiten beschouwing.

Beschrijving van de vervolgopleiding

In figuur 1.2 is het aandeel gediplomeerde schoolverlaters weergegeven dat na het verlaten van de opleiding naar een kwalificerend vervolgtraject is gegaan. Bovendien zijn de onderwijssoorten vermeld waarin schoolverlaters hun studieloopbaan hebben voortgezet. De figuur laat zien dat vrijwel iedere schoolverlater van het AVO een vervolgopleiding is gaan volgen na het behalen van het diploma. De meest voorkomende vervolgtrajecten zijn BOL niveau 3/4 (met name voor schoolverlaters van het MAVO), HBO (met name voor schoolverlaters van het HAVO) en WO (met name voor schoolverlaters van het VWO). Ook het overgrote deel van de schoolverlaters van het VBO (90%) is een vervolgopleiding gaan doen. Schoolverlaters van het VBO die kiezen voor een vervolgopleiding komen in principe in het secundair beroepsonderwijs terecht. Meer dan de helft van de verder lerende VBO-schoolverlaters vervolgt de studie op BOL niveau 3/4 en daarnaast kiest een deel voor een vervolgstudie op BOL niveau 1/2, BBL niveau 1/2 of BBL niveau 3/4.

Van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 blijkt 47% verder te gaan met leren. Het merendeel hiervan kiest opnieuw voor een opleiding binnen de BOL, maar dan op een hoger niveau. Daarnaast zet een deel van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 de studieloopbaan voort in de BBL, zowel op niveau 1/2 als op niveau 3/4. Uit figuur 1.2 komt verder naar voren dat ongeveer de helft van de schoolverlaters van BOL niveau 3/4 een vervolgopleiding is gaan volgen. Het overgrote deel van deze verder lerende schoolverlaters kiest voor het HBO. Schoolverlaters van BBL niveau 1/2 die verder zijn gaan leren blijven vaak werken en leren combineren. Het merendeel doet dit op BBL niveau 3/4. Schoolverlaters van BBL niveau 3/4 hebben gemiddeld het minst vaak na het behalen van het diploma een vervolgopleiding gevolgd (21%). Degenen die toch voor een vervolgopleiding kiezen blijven op BBL niveau 3/4 verder leren of kiezen voor een vervolgopleiding in het HBO. Afgestudeerden van het HBO die verder studeren (27%) vervolgen hun studieloopbaan in de meeste gevallen in het WO. Daarnaast gaat een deel van de verder studerende afgestudeerden van het HBO opnieuw een HBO-opleiding volgen. Bij het WO is 26% van de afgestudeerden een vervolgopleiding gaan doen. In de meeste gevallen gaat het hierbij om een post-WO-opleiding (AiO/OiO-plaats, beurspromovendus, ontwerpersopleiding, universitaire lerarenopleiding en mastersopleiding). Daarnaast kiest een deel van de WO-afgestudeerden opnieuw voor een studie in het WO.

In het voorgaande is gekeken naar de onderwijssoort waarin verder lerende schoolverlaters hun onderwijsloopbaan vervolgen. Daarnaast is ook de richting waarin de schoolverlaters hun onderwijsloopbaan voortzetten van belang. Vervolgen bijvoorbeeld schoolverlaters die een opleiding in de gezondheidszorg hebben afgesloten de studieloopbaan in dezelfde opleidingsrichting? Figuur 1.3 laat het percentage van de verder lerende schoolverlaters zien dat kiest voor een verwante vervolgopleiding. Er wordt gesproken van een verwante vervolgopleiding als de sector van de vervolgopleiding gelijk is aan die van de afgesloten opleiding.

Het beeld dat naar voren komt uit figuur 1.3 is dat de doorstroom van verder lerende schoolverlaters naar een verwante beroepsopleiding sterk verschilt tussen de afzonderlijke opleidingssectoren. Schoolverlaters van de sector techniek vervolgen het vaakst

Figuur 1.2

Kwalificerende vervoltrajecten na het verlaten van de opleiding

hun studie in een verwante opleidingsrichting. Bij de sector techniek van BOL niveau 1/2 vervolgt bijvoorbeeld 92% van de verder lerende schoolverlaters de studie in een verwante richting en in dezelfde sector van BBL niveau 1/2 is dit percentage zelfs 97%. Wat verder opvalt in figuur 1.3 is dat van de verder lerende schoolverlaters van de sector gezondheidszorg van BBL niveau 1/2 100% de studie voortzet in een verwante vervolgstudie. Dit blijkt echter een uitzondering te zijn voor de sector gezondheidszorg. Bij andere opleidingen in de gezondheidszorg ligt dit percentage beduidend lager. Met name bij VBO gezondheidszorg en BBL niveau 3/4 gezondheidszorg stromen schoolverlaters veel minder vaak dan gemiddeld door naar een verwante opleidingsrichting (respectievelijk 48% en 52%). Verder blijkt dat relatief weinig afgestudeerden van het HBO een vervolgopleiding in een verwante richting kiest. Bij de meeste sectoren van het HBO ligt dit percentage rond de 50%. Extreem laag is dit percentage bij de sector landbouw waar slechts 20% de studie in dezelfde richting voortzet. Uit niet gepresenteerde cijfers blijkt dat deze groep schoolverlaters de studie voortzet in het HBO of een mastersopleiding gaat volgen, maar dan in een andere sector dan de sector landbouw.

Aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding

In figuur 1.4 is het percentage verder lerende schoolverlaters weergegeven dat de afgesloten opleiding, achteraf gezien, opnieuw zou volgen. Dit percentage geeft een indicatie of de afgesloten opleiding een goede vooropleiding is geweest voor de vervolgopleiding. Uit figuur 1.4 blijkt dat het merendeel van de verder lerende schoolverlaters,

Figuur 1.3

Doorstroom naar verwante beroepsopleidingen per opleidingssector in het beroepsonderwijs

achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding zou kiezen. Bij het overgrote deel van de opleidingssectoren ligt het percentage hoger dan 70%. Voor hen is de afgesloten opleiding een goede keuze geweest in hun onderwijsloopbaan.

Het percentage schoolverlaters dat, achteraf gezien, dezelfde opleiding zou kiezen is bij schoolverlaters van BOL niveau 1/2 gemiddeld genomen het laagst. Met name schoolverlaters van de sector economie op dit niveau geven vaak aan *niet* opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Opvallend is dat ook bij BOL niveau 3/4, BBL niveau 1/2 en BBL niveau 3/4 het percentage verder lerende schoolverlaters dat, achter gezien, voor dezelfde opleiding zou kiezen binnen de sector economie het laagst is. Verder geven schoolverlaters van de sector techniek in het secundair beroepsonderwijs in de meeste gevallen het vaakst aan opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Daarnaast valt het hoge percentage onder schoolverlaters van BBL niveau 1/2 gezondheidszorg op (97%). Opvallend is verder dat afgestudeerden van het WO gemiddeld vaker dan afgestudeerden van het HBO aangeven opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Bij het

WO geldt dat met name veel afgestudeerden van de sector economie voor dezelfde opleiding kiezen (91%); bij het HBO scoort de sector kunst en cultuur het hoogst (89%).

Figuur 1.4

Percentage verder lerende schoolverlaters dat de afgesloten opleiding achteraf gezien opnieuw zou volgen per opleidingssector

Ook het percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) zegt iets over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Wanneer de omvang van de uitval onder verder lerende schoolverlaters relatief groot is, kan dit duiden op een gebrekkige aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. In figuur 1.5 is het percentage

van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten weergegeven. Het gaat hierbij om de verder lerende schoolverlaters die de vervolgopleiding binnen één jaar ongediplomeerd hebben verlaten. De uitval onder verder lerende schoolverlaters bedraagt gemiddeld 14%. Dit percentage is onder studenten van het HBO het hoogst (16%). Dit geldt met name voor de sectoren onderwijs, techniek, economie en gedrag en maatschappij van het HBO. Onder scholieren van BBL niveau 1/2 is het percentage voortijdig schoolverlaters gemiddeld genomen het laagst (11%). Overigens valt op dat binnen BBL niveau 1/2 het percentage uitvallers tussen de afzonderlijke sectoren het sterkst uiteenloopt. Bij de sector techniek is het percentage uitvallers 7%, terwijl dit bij de sector gezondheidszorg maar liefst 26% is. Ook binnen BBL niveau 3/4 verschilt het percentage uitvallers tussen de afzonderlijke sectoren. De sector economie kent veel uitvallers (25%), terwijl dit in veel mindere mate geldt voor de sector techniek (7%). Verder kent de sector taal en cultuur van het WO relatief veel uitvallers (21%).

Een reden om een opleiding af te breken kan zijn dat de opleiding te moeilijk wordt gevonden of dat de motivatie ontbreekt. Daarnaast kan het gebeuren dat iemand liever een andere opleiding volgt. Het kan voorkomen dat een schoolverlater in eerste instantie een verkeerde keuze heeft gemaakt wat betreft de vervolgstudie en deze om die reden voortijdig heeft verlaten. Vervolgens kan deze de onderwijsloopbaan voortzetten met een andere opleiding. In figuur 1.5 is daarom ook het percentage van de uitvallers weergegeven dat na het voortijdig verlaten van de vervolgopleiding een andere opleiding (inclusief de BBL) is gaan doen (studiewisselaars). In totaal zet 60% van de uitvallers de studieloopbaan voort met een andere opleiding. Overigens loopt dit percentage nogal uiteen tussen de afzonderlijke onderwijssoorten. Vooral bij de BBL is het percentage wisselaars laag (BBL niveau 1/2 (30%) en BBL niveau 3/4 (37%)).

Bij de BOL, het HBO en het WO besluit een veel groter deel van de schoolverlaters die de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten een andere opleiding te volgen. Overigens lopen de percentages bij het HBO en het WO sterk uiteen voor de verschillende opleidingssectoren. Bij HBO landbouw is het percentage wisselaars ongeveer 80%, terwijl dit bij HBO gedrag en maatschappij rond de 40% is. Daarnaast gaat bij WO gezondheidszorg en WO natuurwetenschappen het merendeel van de uitvallers opnieuw een studie volgen, terwijl bij WO gedrag en maatschappij dit maar voor een klein deel van de uitvallers geldt.

Tot nog toe is aan de hand van het percentage schoolverlaters dat achteraf bezien opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen en het percentage uitvallers onder verder lerende schoolverlaters indirect ingegaan op de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Aan schoolverlaters is ook direct gevraagd hoe zij de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding hebben ervaren. Figuur 1.6 laat zien welk percentage van de verder lerende schoolverlaters deze aansluiting voldoende tot goed vindt. Dit is zowel weergegeven voor schoolverlaters die een voltijdstudie zijn gaan doen als voor schoolverlaters die de onderwijsloopbaan hebben voortgezet in de BBL.

Figuur 1.5

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) en het percentage van deze uitvallers dat een andere opleiding is gaan volgen (studiewisselaars) naar sector vervolgopleiding

Bijna driekwart van de schoolverlaters van het AVO die na het behalen van het diploma een voltijdse studie zijn gaan doen geeft aan de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed te vinden. Hierbij zijn met name schoolverlaters van het VWO positief over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. MAVO- en HAVO-schoolverlaters geven daarentegen gemiddeld minder vaak aan de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding voldoende tot goed te vinden. Verder lerende schoolverlaters van het VBO die de onderwijsloopbaan voortzetten in een voltijdstudie vinden de aansluiting tussen de

gevolgde opleiding en de vervolgopleiding minder vaak dan gemiddeld voldoende tot goed. Dit geldt overigens vooral voor schoolverlaters van het IVBO; 'slechts' 63% is positief over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding. Van de verder lerende schoolverlaters die een voltijdstudie zijn gaan doen zijn schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en het HBO het meest tevreden over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Dit geldt niet voor alle sectoren binnen deze onderwijssoorten. Bij BOL niveau 1/2 zijn de verschillen tussen de sectoren vrij groot. Verder lerende schoolverlaters van de sector landbouw ervaren de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding duidelijk minder vaak voldoende tot goed (57%) dan schoolverlaters van de sector techniek (96%). Bij het HBO zijn afgestudeerden van de sector kunst en cultuur doorgaans minder tevreden over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding.

Figuur 1.6

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed vindt per opleidingssector

In figuur 1.6 komt verder naar voren dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de beroepsbegeleidende leerweg ongeveer op dezelfde wijze wordt ervaren. Over het algemeen zijn de percentages in beide kolommen per opleidingssector vrijwel gelijk. Alleen bij de sectoren landbouw en economie van BBL niveau 1/2 zijn duidelijke verschillen aanwezig. Bij deze sectoren zijn schoolverlaters die de studie voortzetten in de BBL vaker tevreden over de aansluiting dan overeenkomstige schoolverlaters die hun onderwijsloopbaan voortzetten in een voltijdse vervolgopleiding.

1.3 Intrede op de arbeidsmarkt

In deze paragraaf wordt een beeld gegeven van de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters. Dit gebeurt aan de hand van twee dimensies: de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en de dimensie 'kwaliteit van het werk'. De onderzoeksgroep in deze paragraaf bestaat uit gediplomeerde schoolverlaters die op het moment van ondervraging tot de beroepsbevolking gerekend worden en die tevens aangeven dat hun maatschappelijke positie niet scholier of student is³. Hiermee wordt afgeweken van de CBS-definitie voor de beroepsbevolking. Volgens de CBS-definitie worden ook diegenen tot de beroepsbevolking gerekend die scholier of student zijn en tegelijkertijd 12 uur of meer per week werkzaam zijn. De onderzoeksgroep in deze paragraaf omvat overigens wel degenen die werken en leren combineren via de BBL en in het kader daarvan 12 uur of meer per week werkzaam zijn.

Werkgelegenheid

In figuur 1.7 is het percentage gediplomeerde schoolverlaters weergegeven dat zich anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding aanbiedt op de arbeidsmarkt. In totaal biedt 73% van de gediplomeerde schoolverlaters zich aan op de arbeidsmarkt. Dit is een behoorlijke stijging ten opzichte van vorig jaar, maar dit beeld is vertekend, omdat toen het AVO werd meegerekend. Wanneer per onderwijssoort wordt gekeken dan is in vergelijking met vorig jaar bij het VBO en BOL niveau 1/2 het percentage dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt met gemiddeld 4%-punten gestegen, terwijl dit bij het HBO ongeveer met 6%-punten is gedaald. Bij de overige onderwijssoorten zijn deze percentages gelijk gebleven. Figuur 1.7 laat verder zien dat binnen het VBO de verschillen tussen sectoren in het percentage schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt het grootst zijn. Bij de sector VBO techniek en het IVBO bieden veel meer schoolverlaters zich aan op de arbeidsmarkt dan bij de andere sectoren. Verder komt uit figuur 1.7 opnieuw naar voren dat schoolverlaters van een hoog opleidingsniveau en de BBL zich vaker aanbieden op de arbeidsmarkt dan schoolverlaters van een laag opleidingsniveau. Overigens valt op dat bij het HBO afgestudeerden van de sector kunst en cultuur zich minder vaak aanbieden op de arbeidsmarkt dan HBO-afgestudeerden van andere sectoren.

De arbeidsmarkt is als gevolg van een sterke economische groei de afgelopen jaren uiterst krap geworden. Dit heeft in het recente verleden geleid tot een forse daling van het werkloosheidpercentage onder gediplomeerde schoolverlaters. De vraag is of het

³ Over bijbanen van scholieren en studenten wordt in hoofdstuk 5 afzonderlijk gerapporteerd.

werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters op dit zeer lage niveau is gebleven in het afgelopen jaar. Figuur 1.7 geeft van de schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden het percentage weer dat tot de werkloze beroepsbevolking moet worden gerekend. Uit deze figuur blijkt dat de werkloosheid onder schoolverlaters op een laag niveau is gebleven. Gemiddeld is 3% van de schoolverlaters anderhalf jaar na afstuderen werkloos. Voor alle onderwijssoorten geldt dat het werkloosheidspercentage vrijwel gelijk is aan dat van vorig jaar. Alleen BOL niveau 1/2 laat een duidelijke stijging van het percentage werklozen zien, namelijk van 1% in 1999 naar 4% in 2000. Bij BOL niveau 1/2 fluctueert het werkloosheidspercentage echter van jaar tot jaar. In 1998 was dit percentage nog 5%.

Figuur 1.7 laat zien dat over de gehele breedte genomen de kans op betaald werk voor gediplomeerde schoolverlaters zeer groot is. In het overgrote deel van de opleidingssectoren is het werkloosheidspercentage lager dan 5%. Er zijn enkele uitzonderingen, vooral onder schoolverlaters met een lager opleidingsniveau. Voor schoolverlaters van het IVBO is de kans op betaald werk het kleinst; 12% van hen is werkloos. Daarnaast is in de sectoren landbouw en economie van zowel het VBO als BOL niveau 1/2 de werkloosheid onder schoolverlaters relatief hoog. De sectoren binnen BOL niveau 3/4, de BBL, het HBO en het WO laten zeer kleine onderlinge verschillen zien in het werkloosheidspercentage. Net als de afgelopen jaren valt het relatief hoge werkloosheidspercentage bij de sector HBO kunst en cultuur op. Van alle afgestudeerden van HBO kunst en cultuur die zich aanbieden op de arbeidsmarkt wordt 11% tot de werkloze beroepsbevolking gerekend. Het relatief hoge percentage 'werklozen' in deze sector is echter goed verklaarbaar. Het is namelijk mogelijk dat een kunstenaar op het moment van ondervraging wel aan het werk is, maar op een later tijdstip pas een inkomen genereert, bijvoorbeeld door bezig te zijn met het maken van kunstwerken die op een later tijdstip worden verkocht. Dit is in lijn met het feit dat slechts 2% van alle afgestudeerden in de sector kunst en cultuur zichzelf als werkloos ziet (zie tabel A1.3 van de *Statistische Bijlage*).

Het voorgaande geeft alleen een beeld van de kans op werk voor schoolverlaters op het moment van ondervragen. Ook interessant zijn de werkgelegenheidskansen van gediplomeerde schoolverlaters in de periode na het verlaten van de opleiding tot en met het moment van de enquête. Hoe lang zijn schoolverlaters in deze periode werkloos geweest, of zijn ze helemaal niet werkloos geweest? Figuur 1.8 laat dit zien. Weergegeven is het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat vier maanden of langer werkloos is geweest na het verlaten van de opleiding en het percentage gediplomeerde schoolverlaters dat in zijn geheel niet werkloos is geweest gedurende deze periode. Van de schoolverlaters die zich aanbieden op de arbeidsmarkt is maar een klein deel (5%) vier maanden of meer werkloos geweest in de periode anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding. Bij de meeste onderwijssoorten is dit percentage gelijk gebleven of zelfs iets gedaald ten opzichte van vorig jaar. Alleen bij BOL niveau 1/2 is het percentage gestegen van 4% in 1999 naar 7% in 2000. Dit wordt veroorzaakt door een stijging van het percentage schoolverlaters dat vier maanden of meer werkloos is geweest bij de sectoren economie en gezondheidszorg van BOL niveau 1/2.

Bij de BBL ligt de intredewerkloosheid gemiddeld genomen het laagst. Van de werkzame schoolverlaters van de BBL is slechts 2% vier maanden of langer werkloos geweest.

Figuur 1.7

Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters per opleidingssector

Dit is op zich niet verwonderlijk omdat BBL'ers vaak al bij aanvang van de opleiding in dienst treden bij de huidige werkgever. Overigens blijkt dit niet voor alle sectoren van de BBL op te gaan. Bij BBL niveau 1/2 gezondheidszorg en BBL niveau 3/4 gedrag en maatschappij ligt het percentage schoolverlaters dat vier maanden of meer werkloos is geweest hoger dan bij andere sectoren van de BBL. Bij het HBO en het WO ligt de intre-dewerkloosheid onder afgestudeerden iets hoger dan gemiddeld. Met name afgestu-deerden van de sector kunst en cultuur zijn in de anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding een relatief lange periode werkloos geweest. Ook hier dient rekening te wor-den gehouden met de specifieke situatie van kunstenaars. Kunstenaars hebben vaak

(meerdere) kleine banen en zijn daarom relatief vaak gedeeltelijk werkloos. Bij het WO is de gemiddelde intredewerkloosheid het hoogst van alle onderwijssoorten. In totaal is 9% van de afgestudeerden van het WO vier maanden of langer werkloos geweest. Dit heeft te maken met het zoekgedrag van afgestudeerden van universiteiten. De duur voor het vinden van een baan is voor WO-afgestudeerden gemiddeld langer, omdat zij vaak meer moeite hebben met het vinden van een geschikte baan en bovendien minder snel dan andere schoolverlaters geneigd zijn een minder passende baan te accepteren.

Verder blijkt uit figuur 1.8 dat het merendeel van de schoolverlaters na het verlaten van de opleiding helemaal niet werkloos is geweest (82%). Dit komt gemiddeld vaker voor onder schoolverlaters van het VBO, de BOL en de BBL dan bij afgestudeerden van het HBO en het WO. Alleen bij het IVBO en de sector economie van BOL niveau 1/2 ligt dit percentage iets lager. Daarnaast vormt ook hier de sector HBO kunst en cultuur een uitzondering in het hoger onderwijs. Het percentage afgestudeerden dat niet werkloos is geweest na het verlaten van de opleiding is voor de sector HBO kunst en cultuur het laagst (55%).

Werkzekerheid

Naast het bestuderen van het werkgelegenheidsperspectief voor schoolverlaters is het interessant om te kijken in hoeverre schoolverlaters een baan hebben gevonden die hun zekerheid biedt. Heeft iemand een tijdelijke aanstelling, een vaste aanstelling of een baan met uitzicht op een vaste aanstelling? In figuur 1.9 is het percentage werkzame schoolverlaters weergegeven met een flexibele aanstelling. Onder een flexibele aanstelling wordt verstaan een aanstelling als uitzendkracht e.d. of een tijdelijke aanstelling met een contract korter dan één jaar.

Ruim eentiende van de werkzame schoolverlaters heeft een flexibele aanstelling. In vergelijking met vorig jaar is het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling opnieuw afgenomen. Deze daling geldt over de gehele breedte van het onderwijs. Ook wat dit betreft zijn de arbeidsmarktomstandigheden voor schoolverlaters dus verder verbeterd. De werkzekerheid onder schoolverlaters is de afgelopen jaren al toegenomen en deze trend zet zich verder door. Vanwege de krapte op de arbeidsmarkt en het tekort aan arbeidskrachten zijn de arbeidsvoorwaarden voor startende werknemers verbeterd. Werkgevers willen hun werknemers graag behouden en bieden hen daarom vaker en sneller een vaste aanstelling aan.

Figuur 1.9 laat overigens wel zien dat het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling per onderwijssoort behoorlijk verschilt. Het percentage schoolverlaters met een flexibele aanstelling is gemiddeld genomen het hoogst bij de BOL. Met name schoolverlaters van de sectoren economie en gezondheidszorg van BOL niveau 1/2 en de sector gedrag en maatschappij van BOL niveau 3/4 zijn anderhalf jaar na het behalen van het diploma flexibele werknemers. Bij het VBO heeft 11% van de schoolverlaters een flexibele aanstelling. Het percentage flexibele aanstellingen is bij het VBO het hoogst in de sectoren economie en landbouw. De BBL kent het kleinste percentage flexibele werknemers. Alleen bij de sector gezondheidszorg van BBL niveau 1/2 en de sector gedrag en maatschappij van BBL niveau 3/4 is dit percentage relatief hoog. Bij

Figuur 1.8

Intredewerkloosheid en percentage gediplomeerde schoolverlaters dat niet werkloos is geweest sinds het verlaten van de opleiding per opleidingssector

het HBO en het WO heeft rond de 10% van de afgestudeerden een flexibele aanstelling. Met name in de sectoren landbouw en gedrag en maatschappij van zowel het HBO als het WO en bij HBO kunst en cultuur en WO taal en cultuur hebben afgestudeerden minder vaak een vaste aanstelling. Ten slotte blijkt dat in de sector techniek de werk-

zekerheid het grootst is voor schoolverlaters. Bij bijna elke onderwijssoort heeft de sector techniek het laagste percentage flexibele aanstellingen. Ook in voorgaande jaren bleek dit het geval te zijn.

In figuur 1.9 is ook het percentage werkzame schoolverlaters weergegeven met een deeltijdaanstelling en het percentage daarvan met een onvrijwillige deeltijdaanstelling⁴. Gemiddeld heeft 28% van de schoolverlaters een deeltijdaanstelling. Deeltijdaanstellingen komen vaker voor bij de lagere opleidingsniveaus. Vooral bij het VBO ligt het percentage deeltijders boven het gemiddelde (54%). Daarnaast is in de opleidingssectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij het percentage deeltijdaanstellingen relatief hoog. Met uitzondering van het WO is het percentage deeltijdaanstellingen bij elke onderwijssoort voor de sectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij het hoogst. Dit is niet toevallig, omdat dit sectoren zijn die relatief vaak door vrouwen worden gevolgd en vrouwen gemiddeld vaker dan mannen in deeltijd werken. In de sector techniek waar het aandeel mannen groter is dat het aandeel vrouwen is het percentage deeltijdaanstellingen daarentegen veruit het laagst.

Het merendeel van de schoolverlaters die in de deeltijd werken doet dit niet vrijwillig. Bijna 60% geeft aan onvrijwillig in deeltijd te werken. Overigens werken schoolverlaters van het VBO en BBL niveau 3/4 vaker vrijwillig in deeltijd dan schoolverlaters van de andere onderwijssoorten. Slechts 29% van de schoolverlaters van BBL niveau 3/4 en 48% van de schoolverlaters van het VBO geeft aan onvrijwillig in deeltijd te werken. Ook tussen de afzonderlijke opleidingssectoren bestaan behoorlijke verschillen in het percentage onvrijwillige deeltijdwerkers. In de sector landbouw en techniek van BOL niveau 1/2 geven schoolverlaters veel vaker dan gemiddeld aan onvrijwillig in deeltijd te werken. Bij BBL niveau 1/2 geldt dit voor de sector techniek. Verder geven afgestudeerde academici met een opleiding in de gezondheidszorg relatief vaak aan onvrijwillig in deeltijd te werken.

Kwaliteit van het werk

De tweede dimensie waaraan de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters kan worden afgemeten is de 'kwaliteit van het werk'. Allereerst wordt de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan besproken voor werkzame schoolverlaters. Twee aspecten van deze aansluiting kunnen worden onderscheiden: de aansluiting van de huidige baan bij het bereikte opleidingsniveau en de aansluiting van de huidige baan bij de gevolgde opleidingsrichting. Beide aspecten zijn bepaald door respondenten te vragen welk opleidingsniveau en welke opleidingsrichting voor de huidige functie door de werkgever werd vereist. Figuur 1.10 geeft het percentage werkzame schoolverlaters weer met een baan op minimaal het eigen opleidingsniveau en het percentage schoolverlaters met een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting.

Van de werkzame schoolverlaters heeft ongeveer tweederde een baan gevonden op minimaal het eigen opleidingsniveau. Schoolverlaters van de BBL vinden gemiddeld het

⁴ Onder een onvrijwillige deeltijdaanstelling worden degenen verstaan die minder dan 33 uur per week werken en te kennen geven meer uren te willen werken.

Figuur 1.9

Percentage werkzame schoolverlaters met een flexibele aanstelling en percentage werkzame schoolverlaters met een (onvrijwillige) deeltijdaanstelling per opleidingssector

minst vaak een baan op het eigen niveau. De vraag is echter of deze cijfers voor deze groep valide zijn. Schoolverlaters van de BBL zijn vaak bij hun leerbedrijf gebleven. De kans bestaat dat zij bij ondervraging niet de eisen van de huidige functie hebben aangegeven, maar de opleidingseisen die voor de leerplaats werden gesteld. In dat geval hebben ze ten onrechte een lager niveau dan vereist aangegeven (Smits, 1999).

Daarnaast vinden schoolverlaters van BOL niveau 3/4 en het HBO het vaakst een baan die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau. Figuur 1.10 laat zien dat dit met name geldt voor schoolverlaters van BOL niveau 3/4 techniek en afgestudeerden van HBO onderwijs, HBO techniek en HBO gezondheidszorg. Voor afgestudeerden van het WO is de aansluiting naar niveau verbeterd ten opzichte van vorig jaar, maar dit percentage is nog steeds veel lager dan voor afgestudeerden van het HBO. Bij het WO vindt tweederde van de afgestudeerden een baan op minimaal het eigen niveau, terwijl dit bij het HBO viervijfde is. Overigens blijkt uit niet gepresenteerde cijfers dat het percentage afgestudeerden van het WO met een baan die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau drie jaar na afstuderen aanmerkelijk hoger ligt dan anderhalf jaar na afstuderen⁵. Dit geeft aan dat voor veel afgestudeerden van het WO geldt dat na verloop van tijd het werk beter gaat aansluiten bij het behaalde opleidingsniveau. Uit figuur 1.10 blijkt verder dat er grote verschillen bestaan tussen sectoren binnen het WO wat betreft de aansluiting tussen het bereikte opleidingsniveau en het niveau van de huidige baan. Vooral in de sectoren gezondheidszorg en recht en openbare orde vinden veel afgestudeerde academici een baan op niveau, terwijl in de sectoren taal en cultuur en gedrag en maatschappij academici veel minder vaak een baan op WO-niveau vinden.

Daarnaast heeft ongeveer tweederde van de werkzame schoolverlaters een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting. Uit figuur 1.10 blijkt dat schoolverlaters met een lager opleidingsniveau doorgaans minder vaak een baan in de eigen of verwante richting hebben dan afgestudeerden met een hoger opleidingsniveau. Opvallend is dat bij het VBO alleen schoolverlaters van de sector techniek relatief vaak een baan vinden die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Blijkbaar is het voor schoolverlaters van andere sectoren binnen het VBO moeilijk om een baan in de eigen of verwante opleidingsrichting te vinden. Bij BOL niveau 3/4 en het HBO is de aansluiting tussen de gevolgde opleidingssector en de huidige baan gemiddeld genomen het best. Figuur 1.10 laat zien dat schoolverlaters van deze onderwijssoorten relatief vaak een baan vinden die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Bij BOL niveau 3/4 geldt dit met name voor de sectoren techniek en gezondheidszorg. Bij het HBO vinden afgestudeerden van de sectoren onderwijs, techniek en gezondheidszorg vaak een baan die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Opvallend bij de BBL is het lage percentage schoolverlaters met een baan in de eigen opleidingsrichting in de sector economie van BBL niveau 1/2 (43%). In de sectoren techniek en gezondheidszorg van BBL niveau 1/2 vinden schoolverlaters daarentegen veel vaker een baan in de eigen opleidingsrichting (respectievelijk 61% en 70%). Bij het WO vindt 71% van de afgestudeerden een baan die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Wat opvalt is dat afgestudeerden van sectoren die relatief vaak een baan op niveau vinden (WO gezondheids-

⁵ Dit is gebaseerd op een grootschalig onderzoek (Allen & De Vries, 2001) dat in 1998 is uitgevoerd onder afgestudeerden van het hoger onderwijs in 11 Europese landen (waaronder Nederland) en Japan die in het academisch jaar 1994/1995 hun diploma hebben behaald aan een universiteit.

Figuur 1.10

Percentage werkzame schoolverlaters met een baan op minimaal eigen niveau en percentage schoolverlaters met een baan in eigen/verwante richting per opleidingssector

zorg en WO recht en openbare orde) vaak ook een baan hebben die aansluit bij de gevolgde opleidingsrichting. Afgestudeerden WO taal en cultuur en WO gedrag en maatschappij vinden daarentegen veel minder vaak een baan die aansluit bij de gevolgde opleiding zowel naar niveau als naar richting.

Naast de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie is het aanvangssalaris een belangrijke indicator voor de kwaliteit van het werk van schoolverlaters. Figuur 1.11 vermeldt het bruto uurloon voor werkzame schoolverlaters. Dit is inclusief toeslagen voor ploegendienst, fooien, provisie en dergelijke maar exclusief inkomen uit overwerk, vakantiegeld, 13e maand, uitkering en dergelijke. Opvallend is dat ten opzichte van vorig jaar het gemiddeld bruto uurloon alleen is gestegen voor afgestudeerden van het HBO en het WO (met respectievelijk 5% en 10%). Bij het HBO is het bruto uurloon het sterkst gestegen in de sector techniek en kunst en cultuur (ongeveer anderhalve gulden). De stijging van het bruto uurloon onder afgestudeerde academici is het sterkst in de sector gedrag en maatschappij (ongeveer drieënhalve gulden).

Figuur 1.11 laat verder zien dat binnen de opleidingssector landbouw – ongeacht onderwijssoort – het bruto uurloon van werkzame schoolverlaters anderhalf jaar na afstuderen het laagst is. Daarentegen zijn de aanvangssalarissen van werkzame schoolverlaters van de sector techniek relatief hoog voor de lagere opleidingsniveaus. Vooral bij BOL niveau 3/4 is het bruto uurloon in de sector techniek hoger dan in andere sectoren. Verder blijkt dat de aanvangssalarissen bij de BBL hoger liggen dan bij de BOL. Opvallend daarbij is het relatief hoge bruto uurloon bij de sectoren techniek en gezondheidszorg van BBL niveau 3/4. Bij het HBO liggen de aanvangssalarissen gemiddeld het hoogst in de sectoren gezondheidszorg en onderwijs. Voor het WO geldt dat afgestudeerden van de sector gezondheidszorg het hoogste bruto uurloon hebben.

Om een indruk te krijgen van de mate waarin binnen een opleidingssector de beloning van werkzame schoolverlaters van elkaar verschilt is in figuur 1.11 ook de spreiding van het bruto uurloon weergegeven. Vermeld is het 25%-kwartiel, de mediaan en het 75%-kwartiel. De mediaan geeft het bruto uurloon waar 50% van de werkende schoolverlaters onder zit en 50% van de werkende schoolverlaters boven zit; het 25%-kwartiel geeft het bruto uurloon waar 25% van de werkende schoolverlaters onder zit en 75% boven zit; het 75%-kwartiel geeft het bruto uurloon waar 75% onder zit en 25% boven zit. Bij het VBO is de spreiding van het bruto uurloon het minst groot. Van de werkzame schoolverlaters heeft 50% een bruto uurloon dat tussen de 7,20 gulden en de 10,80 gulden ligt. Het bruto uurloon laat bij het WO de grootste spreiding zien; 75% van de werkzame afgestudeerden van het WO heeft een bruto uurloon tussen de 23,50 gulden en 31,60 gulden. Binnen het WO is bij de sectoren gezondheidszorg en natuurwetenschappen de spreiding het grootst. Dat bij deze sectoren het bruto uurloon van afgestudeerden met betaald werk het sterkst uiteenloopt kan te maken hebben met het feit dat een deel van de afgestudeerden van deze sectoren nog in een opleidingstraject zitten, bijvoorbeeld als Assistent-in-Opleiding (AiO). Deze hebben in de regel een lager bruto uurloon waardoor de spreiding van de beloning in deze sectoren groter is dan in andere sectoren. Opvallend is verder dat tussen de sectoren binnen de BBL de spreiding in het bruto uurloon nogal uiteenloopt. De spreiding van het bruto uurloon is vooral groot in de sector BBL niveau 1/2 gezondheidszorg (van 11,50 gulden (25%-

Figuur 1.11

Beloning op basis van bruto uurloon van werkzame schoolverlaters per opleidingssector (25%-kwartiel, mediaan, 75%-kwartiel)

kwartiel) tot en met 21,10 gulden (75%-kwartiel)). Daarnaast laat de sector HBO kunst en cultuur een relatief grote spreiding in het bruto uurloon zien. Voor bepaalde kunstenaars (zoals musici) ligt het bruto uurloon beduidend hoger dan voor andere kunstenaars (zoals autonoom beeldend kunstenaars) (De Vries & Ramaekers, 2000).

Oordeel over de opleiding

De verlaten opleiding vormt de basis voor de beroepsloopbaan van schoolverlaters. Het is van belang dat schoolverlaters tijdens de opleiding voldoende kennis en vaardigheden hebben opgedaan om hun beroep goed uit te kunnen oefenen. Figuur 1.12 geeft weer hoe schoolverlaters, die op het moment van ondervraging betaald werk hebben, de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige baan hebben ervaren. Vermeld wordt het percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk voldoende tot goed vindt. Uit deze figuur blijkt dat het merendeel van de werkzame schoolverlaters tevreden is over de aansluiting tussen opleiding en werk. Opvallend zijn de hoge percentages bij de BBL. Dit lijkt in tegenspraak met de eerdere bevindingen van figuur 1.10 waarin is gesuggereerd dat voor schoolverlaters van de BBL de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de gevonden baan wat niveau betreft relatief slecht aansluit, maar het duidt er eerder opnieuw op dat de resultaten van figuur 1.10 voor deze groep schoolverlaters niet datgene weerspiegelen wat ze feitelijk beogen te meten. Als aan schoolverlaters van de BBL zelf wordt gevraagd hoe ze de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de gevonden baan hebben ervaren, dan zijn ze een heel stuk positiever over die aansluiting. Iets wat ook te verwachten valt gezien de ruime beroepspraktijkcomponent die aanwezig is binnen deze leerweg.

Voor de overige onderwijssoorten geldt dat de tevredenheid over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan groter is naarmate het bereikte opleidingsniveau hoger is. De verschillen zijn echter niet erg groot. Bij BOL niveau 1/2 ervaart gemiddeld 76% van de schoolverlaters de aansluiting voldoende tot goed, terwijl dit percentage bij het HBO en het WO 85% bedraagt. Voor bijna elke opleidingssector geldt dat meer dan driekwart van de werkzame schoolverlaters de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de huidige baan voldoende tot goed beoordeelt. Een uitzondering wordt gevormd door de sectoren WO taal en cultuur en BOL niveau 1/2 economie waar respectievelijk 67% en 74% de aansluiting voldoende tot goed vindt.

Aan schoolverlaters met betaald werk is daarnaast gevraagd of zij, achteraf gezien, opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Figuur 1.12 laat zien dat de verschillen tussen de afzonderlijke sectoren ook hier vrij klein zijn. In totaal geeft gemiddeld 79% van de werkzame schoolverlaters aan opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen. Bij BBL niveau 1/2 economie is de score het laagst (69%) en bij WO economie het hoogst (87%).

Indien schoolverlaters opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen zegt dat iets over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan. Verwacht mag worden dat schoolverlaters die deze aansluiting positief beoordelen vaak ook opnieuw voor dezelfde opleiding zouden kiezen. Figuur 1.12 laat zien dat dit inderdaad geldt voor een deel van de opleidingssectoren. Opvallend is echter bij BBL economie (zowel niveau 1/2 als niveau 3/4) het relatief lage percentage schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding zou kiezen, terwijl een veel groter percentage aangeeft de aansluiting tussen de verlaten opleiding en de huidige baan voldoende tot goed te vinden. Daarnaast zijn er nog een aantal opleidingssectoren waar het verschil tussen het percentage schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan voldoende

Figuur 1.12

Percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk als goed of voldoende beoordeelt en percentage werkzame schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding zou volgen per opleidingssector

de tot goed vindt en het percentage schoolverlaters dat opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen 10% of meer is. Al aangegeven is dat bij WO taal en cultuur het percentage afgestudeerden dat positief is over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige baan relatief laag is (67%). Desondanks geeft bij de sector WO taal en cultuur 77% van de afgestudeerden aan voor dezelfde opleiding te kiezen. Bij de sectoren BOL niveau 3/4 gezondheidszorg, HBO economie, WO landbouw en WO gezondheidszorg is daarentegen het percentage schoolverlaters dat tevreden is over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie groter dan het aandeel dat opnieuw voor dezelfde opleiding zou kiezen.

Arbeidsmarktpositie van opleidingen

Aan het einde van dit hoofdstuk proberen we aan te geven welke opleidingssectoren een soepele transitie van school naar werk voor schoolverlaters bespoedigen dan wel tegenwerken. Dit wordt gedaan aan de hand van de belangrijkste in deze paragraaf besproken indicatoren over de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Deze indicatoren zijn het werkloosheidspercentage op het moment van de enquête (ongeveer anderhalf jaar na afstuderen), het aantal maanden dat men in deze periode werkloos is geweest (intredewerkloosheid), de aard van de huidige aanstelling (flexibele aanstelling versus vaste aanstelling), de aansluiting tussen de verlaten opleiding en de gevonden baan qua niveau en richting en het bruto uurloon in de huidige functie. Deze indicatoren zijn met behulp van factoranalyse herleid tot twee dimensies: 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en 'kwaliteit van het werk'. De dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' kent hoge factorladingen op de indicatoren 'percentage werkzame beroepsbevolking', 'percentage schoolverlaters dat korter dan vier maanden werkloos is geweest' en 'percentage vaste aanstellingen'. De dimensie 'kwaliteit van het werk' kent hoge ladingen op de indicatoren 'percentage schoolverlaters met een baan op het eigen opleidingsniveau', 'percentage schoolverlaters met een baan in de eigen/verwante richting' en 'gemiddeld bruto uurloon'⁶. Vervolgens zijn door samenvoeging van de verschillende indicatoren schalen samengesteld voor de beide dimensies. Met behulp hiervan is daarna bepaald hoe verschillende opleidingssectoren ten opzichte van elkaar scoren op de twee dimensies⁷. Tabel 1.1 geeft een kwalitatieve typering van de scores van de onderscheiden opleidingssectoren op beide dimensies⁸.

Uit tabel 1.1 komt naar voren dat de scores op de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid' bij de BBL gemiddeld het best zijn in vergelijking met andere onderwijssoorten. De verschillende opleidingssectoren van zowel BBL niveau 1/2 als BBL niveau 3/4 scoren alle gemiddeld tot relatief goed op deze dimensie. Daarbij zijn voor de sector techniek en economie van de BBL (zowel op niveau 1/2 als op niveau 3/4) de werkgelegenheid en werkzekerheid relatief goed. Binnen het VBO is het werkgelegenheidsperspectief en de werkzekerheid minder goed voor het IVBO en de sector VBO landbouw. Deze scores respectievelijk relatief zeer slecht en slecht, terwijl de overige sectoren van het VBO op deze dimensie gemiddeld scoren. Verder valt op dat bij BOL niveau 1/2 de sector techniek relatief goed en de sectoren landbouw en economie relatief slecht scoren op de dimensie 'werkgelegenheid en werkzekerheid'. Bij BOL niveau 3/4 wordt door de verschillende sectoren gemiddeld gescoord op deze dimensie. Bij het HBO en het WO vallen de relatief slechte scores op van de sectoren gedrag en maatschappij en kunst en cultuur (in het WO: taal en cultuur). Vooral voor afgestudeerden

⁶ Het bruto uurloon is daarbij gecorrigeerd voor verschillen in leeftijd tussen schoolverlaters.

⁷ Uitgangspunt hiervoor vormen de scores op beide dimensies. Deze zijn bepaald als het gemiddelde van de tot normaalscores getransformeerde indicatoren en ze zijn getypeerd als relatief zeer slecht ($Z < -1,5$), relatief slecht ($-1,5 < Z < -0,5$), gemiddeld ($-0,5 < Z < 0,5$), relatief goed ($0,5 < Z < 1,5$) en relatief zeer goed ($Z > 1,5$).

⁸ Opgemerkt dient te worden dat het om een relatieve typering gaat. De waarde relatief slecht voor een opleidingssector betekent niet per se dat de arbeidsmarktpositie van deze sector absoluut gezien slecht is, maar dat deze in relatieve termen slecht scoort (dat wil zeggen ten opzichte van andere opleidingssectoren).

Tabel 1.1

Relatieve typering van 'werkgelegenheid en werkzekerheid' en 'kwaliteit van het werk' per opleidingssector

	Werkgelegenheid en werkzekerheid	Kwaliteit van het werk
IVBO	relatief zeer slecht	relatief zeer slecht
VBO landbouw	relatief slecht	relatief slecht
VBO techniek	gemiddeld	relatief slecht
VBO economie	gemiddeld	relatief slecht
VBO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 1/2 landbouw	relatief slecht	relatief zeer slecht
BOL niveau 1/2 techniek	relatief goed	relatief slecht
BOL niveau 1/2 economie	relatief slecht	relatief slecht
BOL niveau 1/2 gezondheidszorg	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 3/4 landbouw	gemiddeld	relatief slecht
BOL niveau 3/4 techniek	gemiddeld	relatief goed
BOL niveau 3/4 economie	gemiddeld	gemiddeld
BOL niveau 3/4 gezondheidszorg	gemiddeld	gemiddeld
BOL niveau 3/4 gedrag en maatschappij	gemiddeld	gemiddeld
BBL niveau 1/2 techniek	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 1/2 economie	relatief goed	relatief zeer slecht
BBL niveau 1/2 gezondheidszorg	gemiddeld	gemiddeld
BBL niveau 3/4 techniek	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 economie	relatief goed	relatief slecht
BBL niveau 3/4 gezondheidszorg	relatief goed	relatief goed
BBL niveau 3/4 gedrag en maatschappij	gemiddeld	relatief slecht
HBO landbouw	gemiddeld	gemiddeld
HBO onderwijs	gemiddeld	relatief goed
HBO techniek	gemiddeld	relatief goed
HBO economie	gemiddeld	gemiddeld
HBO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief goed
HBO gedrag en maatschappij	relatief slecht	gemiddeld
HBO kunst en cultuur	relatief zeer slecht	gemiddeld
WO landbouw	relatief slecht	gemiddeld
WO techniek	gemiddeld	relatief goed
WO economie	gemiddeld	relatief goed
WO gezondheidszorg	gemiddeld	relatief zeer goed
WO gedrag en maatschappij	relatief slecht	gemiddeld
WO taal en cultuur	relatief slecht	relatief slecht
WO recht en openbare orde	gemiddeld	relatief goed
WO natuurwetenschappen	gemiddeld	relatief goed

van de sector HBO kunst en cultuur is de werkgelegenheid en de werkzekerheid zeer slecht in vergelijking met afgestudeerden van andere sectoren binnen het HBO.

De dimensie 'kwaliteit van het werk' laat een ander beeld zien. De kwaliteit van het werk wordt vooral bepaald door het opleidingsniveau. Met name bij het HBO en het WO zijn de scores op de dimensie 'kwaliteit van het werk' hoog. Een uitzondering hierop wordt gevormd door de sector WO taal en cultuur die relatief slecht scoort op deze dimensie. Voor afgestudeerden van de sector WO gezondheidszorg is daarentegen de kwaliteit van het werk relatief gezien zeer goed. Opmerkelijk is verder dat op de lagere niveaus alleen voor BOL niveau 3/4 techniek en BBL niveau 3/4 gezondheidszorg de kwaliteit van het werk relatief goed is. Voor de overige opleidingssectoren van het VBO, de BOL en de BBL is de kwaliteit van het werk gemiddeld tot relatief zeer slecht.

2 Verschillen in gevolgde leerweg en de consequenties daarvan voor de arbeidsmarktintrede van schoolverlaters van het secundair beroeps-onderwijs

2.1 Inleiding

De Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) die in het schooljaar 1997/1998 is ingevoerd heeft geleid tot een nieuwe kwalificatiestructuur waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) met elk vier opleidingsniveaus. Formeel wordt het opleidingsniveau van gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL als gelijkwaardig beschouwd. De leerwegen verschillen echter van elkaar, met name wat betreft het curriculum. Binnen de BBL, het vroegere leerlingwezen, ligt de nadruk veel meer dan bij de BOL op de beroepspraktijkcomponent. De verplichte praktijkcomponent bestaat bij de BBL uit minstens 60% van de opleiding; bij de BOL uit minstens 20% en maximaal 60%. De rest van de tijd wordt besteed aan de theoriecomponent van de opleiding.

Hoewel vanuit het onderwijsbeleid wordt verondersteld dat beide leerwegen een gelijkwaardig kwalificatieniveau kennen, en daarmee impliciet wordt aangenomen dat beide leerwegen de leerlingen in gelijke mate uitrusten met kennis en vaardigheden die relevant zijn bij de intrede op de arbeidsmarkt, is vanuit de wetenschap een hypothese naar voren te brengen die voorspelt dat de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van beide leerwegen wel degelijk verschilt. Deze hypothese stelt dat specifieke kenmerken van een opleiding van invloed zijn op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Volgens Thurow (1975) maken werkgevers een inschatting van de trainingskosten die uiteindelijk nodig zijn om een schoolverlater zijn of haar beroep goed uit te laten oefenen. Op deze manier ontstaat een rangschikking van potentiële werknemers, waarbij schoolverlaters van een opleiding die weinig trainingskosten behoeven eerder worden aangenomen. Omdat bij de BBL de beroepspraktijkcomponent centraal staat en bij de BOL de theoriecomponent de boventoon voert, valt te verwachten dat de door werkgevers te maken trainingskosten voor schoolverlaters van de BBL lager zijn dan voor schoolverlaters van de BOL. Dit zou betekenen dat de arbeidsmarktintrede voor schoolverlaters van de BBL over het algemeen voorspoediger verloopt dan voor schoolverlaters van de BOL. Uit eerder onderzoek komt naar voren dat de arbeidsmarktintrede voor schoolverlaters van de BBL inderdaad veel stabielere verloopt dan voor schoolverlaters van de BOL (Van der Velden & Lodder, 1995). Schoolverlaters van de BOL blijken in het begin van hun carrière nogal vaak van baan te (moeten) veranderen. Dit gaat gepaard met werkloosheid, met name in de periode net na het verlaten van de opleiding.

In dit hoofdstuk wordt nagegaan welke consequenties de gevolgde leerweg heeft voor de arbeidsmarktintrede van gediplomeerde schoolverlaters van het secundair beroeps-onderwijs. De te beantwoorden vraag luidt of verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL kunnen worden toegeschreven aan verschillen in de gevolgde leerweg? Voordat een antwoord wordt gegeven op deze onderzoeksvraag vindt eerst een vergelijking plaats van enkele achtergrondkenmerken

van beide groepen schoolverlaters: welke leerlingen hebben de BOL gevolgd en welke de BBL? Verder wordt bekeken welke kennis en vaardigheden schoolverlaters van de BOL en de BBL tijdens de opleiding hebben opgedaan. Vervolgens wordt dan uitgebreid ingegaan op verschillen in de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van de BOL en de BBL. Het gaat daarbij om de situatie ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding⁹.

2.2 Verschillen in achtergrondkenmerken

Tijdens een studie in het secundair beroepsonderwijs volgen leerlingen een beroepsopleidende (BOL) dan wel een beroepsbegeleidende leerweg (BBL). De vraag is welke leerlingen de BOL volgen en welke de BBL? Aan de hand van enkele achtergrondkenmerken worden schoolverlaters van de BOL en de BBL met elkaar vergeleken. Tabel 2.1 laat de uitstroom van gediplomeerde schoolverlaters van beide leerwegen zien, uitgesplitst naar sekse, etniciteit en leeftijd.

Tabel 2.1

Verschillen in uitstroom tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL, naar sekse, etniciteit en leeftijd

	Vrouw	Allochtoon	Leeftijd
	%	%	jaren
BOL niveau 1/2	50	17	20
BOL niveau 3/4	56	8	22
Totaal	55	10	22
BBL niveau 1/2	28	7	24
BBL niveau 3/4	51	5	28
Totaal	38	6	26
Totaal	49	9	23

Uit tabel 2.1 blijkt dat de uitstroom van mannen en vrouwen uit het secundair beroepsonderwijs ongeveer gelijk is. Alleen bij BBL niveau 1/2 zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen groot; vrouwen zijn hier duidelijk in de minderheid (28%). Allochtonen vormen in totaal 9% van de gediplomeerde uitstroom uit de BOL en de BBL. Met name bij BOL niveau 1/2 is het percentage allochtonen relatief hoog (17%). De gemiddelde leeftijd ligt bij schoolverlaters van de BBL doorgaans hoger dan bij schoolverlaters van de BOL. Schoolverlaters van BBL niveau 3/4 hebben de hoogste leeftijd (28 jaar).

In tabel 2.2 is de vooropleiding van gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL weergegeven. Uit deze tabel blijkt voor schoolverlaters van zowel BOL niveau 1/2 als BBL niveau 1/2 dat het VBO de meest voorkomende vooropleiding is geweest. Meer dan de helft van de schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en BBL niveau 1/2 heeft als

⁹ De gegevens die in dit hoofdstuk worden gebruikt zijn afkomstig van schoolverlaters die in het schooljaar 1997/1998 het diploma hebben behaald. Dit betekent dat voor een groot deel van deze schoolverlaters bij aanvang van hun studie de oude kwalificatiestructuur nog van toepassing was. We menen overigens niet dat de uitspraken die in dit hoofdstuk worden gedaan daardoor minder relevant zijn.

vooropleiding het VBO gevolgd. Bij schoolverlaters van BOL niveau 3/4 is het MAVO de meest frequente vooropleiding. Verder heeft een deel van de schoolverlaters van BOL niveau 3/4 het VBO of het HAVO als vooropleiding gevolgd. Van de schoolverlaters van BBL niveau 3/4 heeft bijna de helft het VBO of het MAVO als vooropleiding. Daarnaast heeft een groot deel van de schoolverlaters van BBL niveau 3/4 al een diploma behaald in het secundair beroepsonderwijs: 25% heeft een voormalige MBO-opleiding gevolgd en 8% is afkomstig uit het vroegere leerlingwezen.

Tabel 2.2

Verschillen in uitstroom tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL, naar hoogst behaalde diploma vooropleiding

	VBO	MAVO	HAVO/VWO	BOL	BBL	Overig
	%	%	%	%	%	%
BOL niveau 1/2	55	32	2	7	0	5
BOL niveau 3/4	20	56	15	6	0	3
Totaal	27	51	12	6	0	3
BBL niveau 1/2	56	18	3	11	2	9
BBL niveau 3/4	28	21	10	25	8	9
Totaal	43	19	6	18	5	9
Totaal	33	40	10	10	2	5

Tabel 2.3

Verschillen in uitstroom tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL, naar opleidingssector

	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheids- zorg	Gedrag en maatschappij
	%	%	%	%	%
BOL niveau 1/2	3	24	58	15	-
BOL niveau 3/4	8	24	35	15	18
Totaal	7	24	40	15	14
BBL niveau 1/2	x	56	37	7	-
BBL niveau 3/4	x	39	15	41	5
Totaal	x	48	27	23	3
Totaal	4	32	35	18	10

x = niet bekend

- = niet van toepassing

Tabel 2.3 laat de uitstroom van schoolverlaters van de BOL en de BBL naar de gevolgde opleidingssector zien. Hieruit blijkt dat de uitstroom van schoolverlaters naar opleidingssector niet gelijk is verdeeld tussen de BOL en de BBL. Bij de BOL heeft het grootste deel (40%) van de schoolverlaters een opleiding in de sector economie gevolgd; bij de BBL is de uitstroom van schoolverlaters het grootst in de sector techniek (48%). Bij BBL niveau 3/4 heeft overigens een groot deel van de schoolverlaters een opleiding in de sector gezondheidszorg gevolgd (41%).

In de voorgaande tabellen zijn de onderscheiden achtergrondkenmerken van schoolverlaters van de BOL en de BBL steeds bivariaat geanalyseerd. Een probleem daarbij is dat onduidelijk blijft wat het effect is van ieder achtergrondkenmerk afzonderlijk op de verschillen in de uitstroom van schoolverlaters uit de BOL en de BBL. Daarom dienen de achtergrondkenmerken van schoolverlaters gezamenlijk te worden geanalyseerd. Met behulp van multivariate analyse kan voor ieder achtergrondkenmerk afzonderlijk worden aangegeven welke bijdrage het levert aan de verklaring voor de verschillen in uitstroom tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL. De afhankelijke variabele is hier de kans dat de gevolgde opleiding BBL is geweest; de achtergrondkenmerken van schoolverlaters zijn de verklarende variabelen. De resultaten van deze analyse zijn globaal in tabel 2.4 en meer gedetailleerd in tabel A.1 van de Appendix weergegeven. Tabel 2.4 vermeldt voor ieder achtergrondkenmerk of er een significant effect is en, zo ja, of dit effect positief dan wel negatief is. Tabel A.1 geeft de geschatte parameters en enige, andere statistische informatie over de analyse weer.

Uit tabel 2.4 komt naar voren dat alle achtergrondkenmerken een significante bijdrage leveren aan de verklaring van de gevonden verschillen in de gevolgde leerweg. Zo blijkt dat vrouw-zijn een negatief effect heeft op de kans dat de gevolgde opleiding BBL is geweest. Dit betekent dat – gecorrigeerd voor andere factoren – vrouwelijke schoolverlaters minder vaak de beroepsbegeleidende leerweg hebben gevolgd dan mannelijke schoolverlaters. Daarnaast zijn er verschillen in etniciteit tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL. Het achtergrondkenmerk allochtoon laat een negatief effect zien. Dit geeft aan dat allochtone schoolverlaters naar verhouding minder vaak dan autochtone schoolverlaters de BBL hebben gevolgd. Ook wat betreft leeftijd is er een onderscheid tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL. Leeftijd laat een positief effect zien op de kans dat de gevolgde opleiding BBL is geweest. Dit betekent dat schoolverlaters van de BBL gemiddeld een hogere leeftijd hebben dan schoolverlaters van de BOL.

Uit tabel 2.4 blijkt verder dat vooropleiding een kenmerk is waarop schoolverlaters van de BOL en de BBL van elkaar verschillen. Schoolverlaters van het secundair beroeps-onderwijs met het MAVO of het HAVO als vooropleiding hebben minder vaak de BBL gevolgd dan schoolverlaters met het VBO als vooropleiding en schoolverlaters met een andere vooropleiding (Overig) hebben vaker de BBL gevolgd dan schoolverlaters van het VBO. Ook het kwalificatieniveau heeft een significant effect. Het positieve effect van niveau 1/2 wil zeggen dat op niveau 1/2 vaker een opleiding in de beroepsbegeleidende leerweg wordt gevolgd dan op niveau 3/4. Ten slotte bepalen de verschillende opleidingssectoren de kans dat de gevolgde opleiding BBL is geweest. De resultaten geven aan dat binnen de opleidingssector techniek vaker de BBL wordt gevolgd dan binnen de andere opleidingssectoren. Overigens is het effect van de opleidingssector landbouw kunstmatig negatief (zie tabel A.1 van de Appendix), omdat er simpelweg geen schoolverlaters zijn ondervraagd die een landbouwopleiding via de BBL hebben gevolgd.

Tabel 2.4

De invloed van enkele achtergrondkenmerken op de kans dat de gevolgte leerweg BBL is geweest

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Leerweg BBL	Leeftijd Overig Niveau 1/2 ⁴		Vrouw ¹ Allochtoon ² MAVO ³ HAVO ³ Landbouw ⁵ Gezondheids- zorg ⁵ Economie ⁵ Gedrag en Maatschappij ⁵

¹ = ten opzichte van Man² = ten opzichte van Autochtoon³ = ten opzichte van VBO⁴ = ten opzichte van Niveau 3/4⁵ = ten opzichte van Techniek

2.3 Kennis en vaardigheden opgedaan tijdens de opleiding

Gedurende de opleiding doen leerlingen van de BOL en de BBL kennis en vaardigheden op die van belang kunnen zijn voor een goede uitoefening van hun huidige functie. Omdat de theorie- en beroepspraktijkcomponent tussen de BOL en de BBL nogal verschilt valt te verwachten dat tussen beide groepen schoolverlaters verschillen zijn in kennis en vaardigheden die tijdens de opleiding zijn opgedaan. In totaal is gevraagd naar vijftien relevante aspecten van kennis en vaardigheden die schoolverlaters van de BOL en de BBL in meer of mindere mate hebben opgedaan tijdens de studie. Met behulp van factoranalyse zijn deze items gereduceerd tot vier onderliggende dimensies: houding, presenteren, kennis en organiseren. In tabel A.2 van de Appendix zijn de factorladingen, eigenwaarde en Cronbachs alpha voor iedere dimensie gepresenteerd. De dimensie houding kent hoge factorladingen op de items 'werken in teamverband', 'zelfstandigheid', 'initiatief, creativiteit', 'aanpassingsvermogen' en 'nauwkeurigheid, zorgvuldigheid'. De dimensie presenteren kent hoge factorladingen op de items 'schriftelijke presentatie' en 'mondelinge presentatie'. De dimensie kennis kent hoge factorladingen op de items 'vakkennis' en 'toepassen theorie in de praktijk'. De dimensie organiseren ten slotte kent hoge factorladingen op de items 'inzicht in informatie- en communicatietechnologie', 'inzicht in bedrijfsvoering' en 'plannen en organiseren'. Voor de schaalconstructie van de vier dimensies zijn de items simpelweg ongewogen bij elkaar opgeteld. De items 'kennisoverdracht', 'probleemoplossing' en 'contactuele vaardigheden' zijn niet opgenomen in de schaalconstructie vanwege te lage factorladingen.

Tabel 2.5 laat vervolgens het percentage schoolverlaters van de BOL en de BBL zien dat de verschillende dimensies van kennis en vaardigheden in voldoende mate tijdens de opleiding heeft opgedaan. Benadrukt wordt dat het hier gaat om het oordeel van de schoolverlaters zelf. Voor alle vier de dimensies geldt dat de percentages iets hoger zijn voor schoolverlaters van de BBL dan voor schoolverlaters van de BOL. Dit betekent dat gemiddeld genomen een groter deel van de schoolverlaters van de BBL aangeeft dat

Tabel 2.5

Verschillen in kennis en vaardigheden opgedaan tijdens de opleiding tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Houding %	Presenteren %	Kennis %	Organiseren %
BOL niveau 1/2	58	75	65	63
BOL niveau 3/4	63	71	57	59
Totaal	62	72	59	60
BBL niveau 1/2	62	79	61	67
BBL niveau 3/4	70	73	64	62
Totaal	66	76	62	64
Totaal	64	74	60	62

aspecten met betrekking tot houding, presenteren, organiseren en kennis in voldoende mate tijdens de opleiding zijn opgedaan. Alleen op niveau 1/2 geldt dat schoolverlaters van de BOL vaker kennis hebben opgedaan in vergelijking met schoolverlaters van de BBL.

Om te achterhalen of de waargenomen verschillen in kennis en vaardigheden van schoolverlaters tussen leerwegen blijven bestaan na correctie voor verschillen in de samenstelling van de schoolverlaterspopulatie van beide leerwegen is multivariate analyse uitgevoerd. De vier dimensies van kennis en vaardigheden zijn daarbij de afhankelijke variabelen. De gevolgde leerweg en de achtergrondkenmerken van schoolverlaters zijn de verklarende variabelen. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 2.6 (in tabel A.3 van de Appendix staan de geschatte regressiecoëfficiënten weergegeven).

Tabel 2.6 laat zien dat – gecorrigeerd voor andere factoren – de gevolgde leerweg van invloed is op de dimensies houding, kennis en organiseren. Het effect van de BBL op deze drie dimensies van kennis en vaardigheden is steeds positief. Dit geeft aan dat schoolverlaters van de beroepsbegeleidende leerweg deze kennis en vaardigheden significant vaker in voldoende mate tijdens de opleiding opdoen dan schoolverlaters die de beroepsopleidende leerweg hebben gevolgd. Daarbij is bij de dimensie houding het verschil tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL het grootst. Ook zijn diverse achtergrondkenmerken van invloed op de dimensies van kennis en vaardigheden. Allereerst laat sekse een significant verschil zien bij de dimensie houding en presenteren. Bij houding is het effect van sekse positief, terwijl dit effect bij presenteren negatief is. Dit betekent dat vrouwen tijdens de opleiding vaker dan mannen de kennis en vaardigheid houding opdoen en minder vaak de kennis en vaardigheid presenteren. Daarnaast is er een negatief effect van het kenmerk etniciteit op de dimensies houding, presenteren en organiseren. Allochtonen doen deze kennis en vaardigheden in mindere mate op tijdens de opleiding dan autochtone schoolverlaters.

Uit tabel 2.6 blijkt verder dat de gevolgde vooropleiding alleen significante verschillen laat zien bij de dimensie houding. De categorieën MAVO en HAVO hebben een positief effect op houding, wat aangeeft dat schoolverlaters met het MAVO of het HAVO als

Tabel 2.6

De invloed van diverse kenmerken op kennis en vaardigheden van schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Houding	Vrouw ¹ MAVO ³ HAVO ³ BBL ⁴	Leeftijd Overig ³ Landbouw ⁶ Gezondheids- zorg ⁶ Economie ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶	Allochtoon ² Niveau 1/2 ⁵
Presenteren		MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ BBL ⁴ Niveau 1/2 ⁵ Landbouw ⁶ Gezondheids- zorg ⁶	Vrouw ¹ Allochtoon ² Leeftijd Economie ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶
Kennis	BBL ⁴ Economie ⁶	Vrouw ¹ Allochtoon ² Leeftijd MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ Niveau 1/2 ⁵ Landbouw ⁶ Gezondheids- zorg ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶	
Organiseren	BBL ⁴ Niveau 1/2 ⁵ Gezondheids- zorg ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶	Vrouw ¹ MAVO ³ HAVO ³ Overig ³	Allochtoon ² Leeftijd Landbouw ⁶ Economie ⁶

¹ = ten opzichte van Man

² = ten opzichte van Autochtoon

³ = ten opzichte van VBO

⁴ = ten opzichte van BOL

⁵ = ten opzichte van Niveau 3/4

⁶ = ten opzichte van Techniek

vooropleiding deze kennis en vaardigheid vaker tijdens de opleiding hebben opgedaan dan schoolverlaters met het VBO als vooropleiding. Het kwalificatieniveau speelt een rol bij aspecten ten aanzien van houding en organiseren. Het kwalificatieniveau 1/2 heeft een negatief effect op houding en een positief effect op organiseren. Ten slotte is

de gevolgde opleidingssector van invloed op verschillen in kennis en vaardigheden die tijdens de opleiding zijn opgedaan. Binnen de sectoren economie en gedrag en maatschappij doen schoolverlaters de vaardigheid presenteren minder vaak op dan schoolverlaters die een opleiding in de sector techniek hebben gevolgd. Schoolverlaters van de sector economie geven daarentegen vaker aan dat de hoeveelheid kennis opgedaan tijdens de opleiding voldoende is dan schoolverlaters van de sector techniek. Wat de dimensie organiseren betreft laten de sectoren landbouw en economie een negatief effect zien en de sectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij een positief effect.

2.4 De arbeidsmarktpositie van schoolverlaters

Tabel 2.7 geeft de arbeidsmarktsituatie van schoolverlaters van de BOL en de BBL weer ongeveer anderhalf jaar nadat zij het diploma hebben behaald. Vermeld wordt de kans op betaald werk, de kans op een vaste aanstelling, het aanvangssalaris en de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de gevonden baan (zowel naar opleidingsniveau als -richting).

Tabel 2.7

Verschillen in arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Betaald werk	Vaste aanstelling	Bruto uurloon	Functie op eigen niveau	Functie in eigen/ verwante richting
	%	%	guldens	%	%
BOL niveau 1/2	99	77	13,40	61	58
BOL niveau 3/4	98	82	17,10	75	73
Totaal	98	81	16,40	72	70
BBL niveau 1/2	98	89	17,60	45	60
BBL niveau 3/4	98	93	21,10	55	80
Totaal	98	91	19,40	50	70
Totaal	98	85	17,50	63	70

Uit tabel 2.7 blijkt dat de verschillen in de kans op betaald werk voor schoolverlaters van de BOL en de BBL gering zijn. Dit is het gevolg van een zeer krappe arbeidsmarkt op dit moment; maar liefst 98% van de schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs heeft betaald werk. Een vaste aanstelling is een indicatie voor de mate van vertrouwen die een werkgever heeft in zijn werknemer. Kenmerkend voor de BBL is dat leerlingen al bij aanvang van de opleiding in dienst treden bij een werkgever. Zodoende kent de werkgever de kwaliteiten van zijn werknemer en kan deze een goede inschatting maken van de nog te maken trainingskosten. Daarom mag worden verwacht dat schoolverlaters van de BBL vaker een vaste aanstelling hebben dan schoolverlaters van de BOL. Tabel 2.7 laat dit ook zien: voor zowel niveau 1/2 als niveau 3/4 geldt dat het aandeel schoolverlaters met een vaste aanstelling bij de BBL hoger is dan bij de BOL.

Het bruto uurloon van schoolverlaters van de BBL is anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding hoger dan dat van schoolverlaters van de BOL. Met name op niveau 3/4 is het verschil in bruto uurloon tussen beide groepen schoolverlaters groot (vier gulden). Wellicht heeft dit te maken met de hogere leeftijd van schoolverlaters van BBL niveau 3/4. Tabel 2.7 laat verder zien dat schoolverlaters van de BOL veel vaker een functie hebben die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau dan schoolverlaters van de BBL. Bij de BOL zegt 72% van de schoolverlaters een functie te hebben op minimaal het eigen niveau, terwijl dit voor slechts 50% van de schoolverlaters van de BBL geldt. In hoofdstuk 1 hebben we ons echter al afgevraagd of de cijfers met betrekking tot de aansluiting tussen de huidige baan en het bereikte opleidingsniveau wel valide zijn voor schoolverlaters van de BBL. De kans bestaat namelijk dat schoolverlaters van de BBL – als ze bij hun leerbedrijf zijn gebleven – niet zijn uitgegaan van de eisen van de huidige functie, maar van de opleidingseisen die voor de leerplaats werden gesteld. In dat geval hebben ze ten onrechte een lager niveau dan vereist opgegeven (Smits, 1999). De percentages in tabel 2.7 kunnen als gevolg hiervan dus voor de BBL lager uitvallen dan ze in werkelijkheid zijn. Tot slot blijkt uit tabel 2.7 dat de verschillen in aansluiting naar opleidingsrichting vrij klein zijn tussen beide leerwegen. Alleen op niveau 3/4 hebben schoolverlaters van de BBL vaker een baan gevonden die aansluit bij de eigen opleidingsrichting dan schoolverlaters van de BOL.

Vervolgens zijn de verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL multivariaat geanalyseerd. De verschillende aspecten van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters zijn de afhankelijke variabelen. De achtergrondkenmerken, de gevolgde leerweg en de dimensies van kennis en vaardigheden zijn de verklarende variabelen. Tabel 2.8 en tabel A.4 van de Appendix geven de resultaten van deze analyse weer. Van belang bij de bespreking van deze bevindingen zijn met name de effecten van de gevolgde leerweg en de opgedane kennis en vaardigheden. Deze geven aan in welke mate verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van beide leerwegen kunnen worden verklaard door de gevolgde leerweg, na statistische controle voor verschillen in achtergrondkenmerken tussen beide groepen schoolverlaters.

Tabel 2.8 laat zien dat de kans op betaald werk voor schoolverlaters niet significant verschilt naar gevolgde leerweg of opgedane kennis en vaardigheden. De kans op werk verschilt enkel naar opleidingssector. Schoolverlaters van de opleidingssector gezondheidszorg en gedrag en maatschappij hebben minder vaak betaald werk dan schoolverlaters van andere opleidingssectoren. De kans op een vaste aanstelling kan wel worden verklaard door de gevolgde leerweg. Uit de tabel blijkt dat de kans op een vaste aanstelling voor schoolverlaters van de BBL groter is dan voor schoolverlaters van de BOL.

Daarnaast zijn verschillende achtergrondkenmerken van schoolverlaters van invloed op de kans op een vaste aanstelling. Allereerst speelt sekse een rol: vrouwen hebben minder vaak een vaste aanstelling dan mannen. Daarnaast is er een effect van etniciteit op de kans op een vaste aanstelling. Allochtonen hebben minder vaak dan autochtonen een vaste aanstelling. Ook de leeftijd van schoolverlaters is van belang: hoe hoger de leeftijd van schoolverlaters, des te groter is de kans op een vaste aanstelling. Verder is het kwalificatieniveau van invloed op de kans een vaste aanstelling te hebben. In het

Tabel 2.8

De invloed van diverse kenmerken op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Betaald werk		Vrouw ¹ Allochtoon ² Leeftijd MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ BBL ⁴ Niveau 1/2 ⁵ Houding Presenteren Kennis Organiseren Landbouw ⁶ Economie ⁶	Gezondheids- zorg ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶
Vaste aanstelling	Leeftijd BBL ⁴	MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ Houding Presenteren Kennis Organiseren Gezondheids- zorg ⁶ Economie ⁶	Vrouw ¹ Allochtoon ² Niveau 1/2 ⁵ Landbouw ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶
Bruto uurloon	Leeftijd MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ BBL ⁴	Allochtoon ² Houding Presenteren Kennis Organiseren Gezondheids- zorg ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶	Vrouw ¹ Niveau 1/2 ⁵ Landbouw ⁶ Economie ⁶
Functie op eigen niveau	Leeftijd MAVO ³ HAVO ³ Overig ³ Niveau 1/2 ⁵ Houding	Vrouw ¹ Allochtoon ² Presenteren Organiseren Gezondheids- zorg ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶	BBL ⁴ Kennis Landbouw ⁶ Economie ⁶

vervolg Tabel 2.8

De invloed van diverse kenmerken op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Functie in eigen/verwante richting	Leeftijd	Vrouw ¹	Allochtoon ²
	HAVO ³	MAVO ³	BBL ⁴
	Presenteren	Overig ⁵	Niveau 1/2 ⁵
	Organiseren	Houding	Kennis
		Gezondheids- zorg ⁶	Landbouw ⁶
			Economie ⁶
			Gedrag en Maatschappij ⁶

¹ = ten opzichte van Man

² = ten opzichte van Autochtoon

³ = ten opzichte van VBO

⁴ = ten opzichte van BOL

⁵ = ten opzichte van Niveau 3/4

⁶ = ten opzichte van Techniek

secundair beroepsonderwijs hebben schoolverlaters met een diploma op niveau 1/2 minder vaak een vaste aanstelling dan schoolverlaters met een diploma op niveau 3/4. Ten slotte is de opleidingssector van invloed. Schoolverlaters die een opleiding hebben gevolgd in de sectoren landbouw of gedrag en maatschappij hebben minder vaak een vaste aanstelling dan schoolverlaters van de sector techniek.

Uit tabel 2.8 komt verder naar voren dat de gevolgde leerweg van invloed is op het bruto uurloon dat schoolverlaters verdienen. Via tabel A.4 van de Appendix kan worden berekend dat schoolverlaters van de BBL ongeveer 8% meer verdienen dan schoolverlaters van de BOL ($e^{0,076} = 1,079$). Daarnaast zijn er verschillen in het bruto uurloon die zijn terug te voeren op achtergrondkenmerken van schoolverlaters. In de eerste plaats verdienen vrouwen significant minder dan mannen. In de tweede plaats hebben schoolverlaters met een hogere leeftijd een hoger bruto uurloon. In de derde plaats zijn verschillen in vooropleiding van invloed op het bruto uurloon. Schoolverlaters met het VBO als vooropleiding hebben een lager bruto uurloon dan schoolverlaters met het MAVO, het HAVO of een andere vooropleiding. In de vierde plaats verdienen schoolverlaters van niveau 1/2 minder dan schoolverlaters van niveau 3/4. In de vijfde plaats is er een effect van de sectoren landbouw en economie op het bruto uurloon. Schoolverlaters van deze sectoren hebben een lager bruto uurloon dan schoolverlaters van de sector techniek.

Daarnaast blijkt uit tabel 2.8 dat de gevolgde leerweg van invloed is op de relatie tussen het niveau van de gevolgde opleiding en het niveau van de gevonden baan. De kansverhouding op een aansluitende versus niet-aansluitende functie naar opleidingsniveau blijkt voor schoolverlaters van de BBL ongeveer 74 procent kleiner te zijn dan voor schoolverlaters van de BOL. We moeten hier echter voorzichtig zijn met het trekken van conclusies, omdat – zoals reeds is aangegeven – de informatie over de aansluiting tussen het bereikte opleidingsniveau en de huidige baan voor schoolverlaters van de BBL weleens minder valide kan zijn. Verder leveren de opgedane kennis en

vaardigheden een significante bijdrage aan de verklaring voor de kans op een baan die aansluit bij het eigen opleidingsniveau. De dimensie houding heeft een positief effect op deze aansluiting en de dimensie kennis een negatief effect. Dit betekent dat schoolverlaters die in voldoende mate houdingsaspecten hebben opgedaan tijdens de opleiding minder kans hebben op een functie op het eigen niveau, terwijl het tegenovergestelde geldt voor schoolverlaters die aangeven voldoende kennis te hebben opgedaan tijdens de opleiding. Ook zijn enkele achtergrondkenmerken van schoolverlaters van invloed op de kans om een baan te vinden die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau. Allereerst speelt leeftijd een rol. Hoe ouder een schoolverlater is des te vaker heeft hij of zij een functie op het eigen opleidingsniveau. Ten tweede is er een effect van de vooropleiding. Schoolverlaters met het VBO als vooropleiding hebben minder vaak een functie op niveau dan schoolverlaters met het MAVO, het HAVO of een andere vooropleiding. Ten derde hebben schoolverlaters van niveau 1/2 vaker dan schoolverlaters van niveau 3/4 een functie op het eigen niveau gevonden. Ten vierde is er een effect van de gevolgde opleidingssector. Schoolverlaters van de sectoren landbouw en economie vinden minder vaak een baan die aansluit bij het gevolgde opleidingsniveau dan schoolverlaters van de sector techniek.

Tot slot komt uit tabel 2.8 naar voren dat de gevolgde leerweg van invloed is op de kans om een baan te vinden die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting. Schoolverlaters van de BBL hebben minder vaak een baan die aansluit bij de eigen of verwante opleidingsrichting dan schoolverlaters van de BOL. De geschatte kansverhouding is voor schoolverlaters van de BBL ongeveer 21 procent kleiner dan voor schoolverlaters van de BOL. De aspecten met betrekking tot presenteren en organiseren hebben een positief effect op de kans op een functie in de eigen richting. De dimensie kennis heeft daarentegen een negatief effect. Schoolverlaters die tijdens de opleiding aangeven voldoende kennis te hebben opgedaan, hebben minder kans op een functie die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Voor de dimensies presenteren en organiseren geldt het tegenovergestelde. Schoolverlaters die deze kennis en vaardigheden in voldoende mate tijdens de opleiding hebben opgedaan hebben een grotere kans op een baan die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Ook verschillende achtergrondkenmerken van schoolverlaters zijn van invloed op de kans op een baan in de eigen of verwante richting. Allochtonen blijken minder vaak dan autochtonen een baan te hebben gevonden die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Daarnaast is er een effect van leeftijd. Oudere schoolverlaters hebben anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding wat richting betreft vaker een aansluitende functie dan jongere schoolverlaters. Verder hebben schoolverlaters met het HAVO als vooropleiding vaker een functie in de eigen of verwante richting dan schoolverlaters met het VBO als vooropleiding. Bovendien is het kwalificatieniveau van belang. Schoolverlaters van niveau 1/2 zijn minder vaak werkzaam in de eigen richting dan schoolverlaters van niveau 3/4. Binnen de sectoren landbouw, economie en gedrag en maatschappij, ten slotte, hebben schoolverlaters minder vaak een baan die aansluit bij de eigen opleidingsrichting dan binnen de sector techniek.

2.5 Conclusie

Het secundair beroepsonderwijs kent sinds het schooljaar 1997/1998 een nieuwe kwalificatiestructuur waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL). De leerwegen verschillen met name wat betreft het curriculum. De beroepspraktijkcomponent bij de BBL is veel groter dan bij de BOL. Voor de theoriecomponent geldt juist het tegenovergestelde. Het kwalificatieniveau van de BOL en de BBL wordt echter als gelijkwaardig beschouwd. De vraag is of dat in de praktijk (d.w.z. op de arbeidsmarkt) ook werkelijk zo is. Daarom onderzoeken we in dit hoofdstuk of de gevolgte leerweg van invloed is op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs.

De empirische analyse die is uitgevoerd laat zien dat verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL (voor een deel) wel degelijk kunnen worden toegeschreven aan verschillen in de gevolgte leerweg. Voor alle onderzochte aspecten van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters – met uitzondering van de kans op betaald werk – blijken significante verschillen te bestaan tussen beide leerwegen. Allereerst komt naar voren dat de gevolgte leerweg van invloed is op de kans op een vaste aanstelling, waarbij schoolverlaters van de BBL vaker een vaste aanstelling hebben dan schoolverlaters van de BOL. Daarnaast is de gevolgte leerweg van invloed op het aanvangssalaris van schoolverlaters. Schoolverlaters van de BBL hebben anderhalf jaar na afstuderen een hoger bruto uurloon dan schoolverlaters van de BOL. Verder blijkt dat de gevolgte leerweg van invloed is op de aansluiting tussen de verlaten opleiding en de gevonden baan (zowel naar opleidingsniveau als -richting). Schoolverlaters die de BBL hebben gevolgd hebben minder vaak een aansluitende functie qua niveau en richting dan schoolverlaters van de BOL. Daarbij dient echter te worden vermeld dat waarschijnlijk een deel van de schoolverlaters van de BBL, in het bijzonder degenen die bij het leerbedrijf zijn blijven werken, niet zijn uitgegaan van de eisen van de huidige functie, maar van de opleidingseisen die voor de leerplaats werden gesteld. In dat geval hebben ze ten onrechte een lager niveau dan vereist opgegeven.

Deze verschillen in arbeidsmarktsucces zijn gedeeltelijk terug te voeren op verschillen in kennis en vaardigheden die schoolverlaters van de BOL en de BBL tijdens de opleiding hebben opgedaan. Schoolverlaters van de BBL geven vaker aan aspecten met betrekking tot houding, kennis en organiseren voldoende te hebben opgedaan tijdens de opleiding dan schoolverlaters die de BOL hebben gevolgd. Bovendien blijkt dat deze kennis en vaardigheden van belang zijn tijdens de beroepspraktijk. Zo hebben schoolverlaters die vinden dat ze voldoende kennis hebben opgedaan tijdens de opleiding, minder kans op een functie die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau, terwijl het tegenovergestelde geldt voor schoolverlaters die verschillende houdingsaspecten in voldoende mate hebben opgedaan. Verder komt naar voren dat schoolverlaters die de dimensies presenteren en organiseren in voldoende mate tijdens de opleiding hebben opgedaan een grotere kans hebben om een baan te vinden die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Schoolverlaters die tevreden zijn over de 'hoeveelheid' kennis die is opgedaan hebben daarentegen minder kans op een functie die aansluit bij de eigen opleidingsrichting.

Al met al kan worden geconcludeerd dat de gevolgde leerweg op de korte termijn wel degelijk leidt tot verschillen in arbeidsmarktsucces tussen schoolverlaters van de BOL en de BBL. Dit druist in tegen de veronderstelling vanuit het beleid dat beide leerwegen een gelijkwaardig kwalificatieniveau kennen en impliciet daarmee dat schoolverlaters in gelijke mate worden toegerust met kennis en vaardigheden benodigd voor een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt.

3 Verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtone en autochtone schoolverlaters verklaard: etniciteit, bereikte opleidingsniveau of sociale herkomst?

3.1 Inleiding

Sinds de economische crisis van begin jaren tachtig is de werkloosheid onder minderheden in Nederland steeds vele malen hoger geweest dan onder de autochtone bevolking (Tesser 1995; SCP, 1999). Bovendien zijn allochtonen vaak werkzaam in posities aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Deze structureel lage sociaal-economische positie van allochtonen voedt de angst voor het ontstaan van een etnische onderklasse (Tesser, 1995).

De maatschappelijke positie die mensen verwerven is in de loop van de tijd steeds meer afhankelijk geworden van het behaalde opleidingsniveau. Een opleiding wordt over het algemeen beschouwd als een investering die individuen doen om een goede positie op de arbeidsmarkt en de maatschappelijke ladder te bereiken. Inmiddels is opleiding van dermate groot belang dat de klassepositie van personen kan worden gedefinieerd in termen van het behaalde opleidingsniveau (Ultee, Arts & Flap, 1992). Allochtonen blijken bij lange na niet het opleidingsniveau te halen van hun autochtone medeleerlingen. Voor allochtonen die in Nederland onderwijs hebben gevolgd ontstaat dit probleem al bij aanvang van het basisonderwijs. Allochtonen beginnen met een achterstand in cognitieve ontwikkeling en taalvaardigheid in het Nederlands. Deze aanvangsachterstand wordt gedurende de onderwijsloopbaan onvoldoende ingelopen (SCP, 1999). Omdat de maatschappelijke positie van individuen in Nederland sterk afhankelijk is van het bereikte opleidingsniveau, valt te verwachten dat de achterstandspositie van allochtonen op de arbeidsmarkt voor een deel kan worden verklaard door het lager behaalde opleidingsniveau. Er bestaat overigens verschil van mening over de mate waarin het bereikte opleidingsniveau bijdraagt aan de verklaring voor de minder gunstige arbeidsmarktpositie van allochtonen (zie Van der Meer & Wielers, 1997, 1998; Martens & Veenman, 1998).

Een andere belangrijke factor waarvan wordt verondersteld dat deze bepalend is voor de minder gunstige arbeidsmarktpositie van minderheden is hun sociale herkomst. Het schoolsucces van leerlingen blijkt over het algemeen samen te hangen met het milieu van herkomst (Ultee et al., 1992). Ook bij de onderwijsachterstand die allochtone leerlingen oplopen is het sociaal milieu waarin zij opgroeien een belangrijke factor (Dronkers & Van 't Hof, 1993; Wolbers & Driessen, 1996). De achterstand in cognitieve ontwikkeling van allochtone leerlingen wordt vooral bepaald door het gedrag van de ouders in de omgang met hun kind. De oorzaken hiervan liggen in het lage opleidingsniveau van de ouders en de manier van opvoeden die is verbonden met de eigen cultuur (SCP, 1999). In het algemeen geldt dat leerlingen afkomstig uit lagere sociale milieus een lager opleidingsniveau bereiken dan scholieren van hogere sociale komaf. Het bereikte opleidingsniveau is vervolgens van invloed op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters, waarbij lager opgeleiden een minder goede arbeidsmarktpositie innen dan hoger opgeleiden. Op deze wijze heeft sociale herkomst een indirect effect op

de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters dat loopt via het bereikte opleidingsniveau. Daarnaast is het mogelijk dat er een rechtstreekse invloed uitgaat van het milieu van herkomst op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Zo kunnen ouders uit de hogere lagen van de bevolking hun kinderen (financiële) hulpbronnen meegeven die toegang tot de hogere beroepsgroepen verschaffen.

In dit hoofdstuk worden verschillen in arbeidsmarktpositie tussen allochtone en autochtone schoolverlaters beschreven en verklaard. Bij de verklaring van verschillen in arbeidsmarktpositie wordt met name gekeken naar de effecten van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst. Alvorens dit te onderzoeken worden aan de hand van enkele cijfers verschillen tussen allochtonen en autochtonen naar bereikte opleidingsniveau, sociale herkomst en arbeidsmarktpositie bij intrede op de arbeidsmarkt beschreven.

3.2 Opleidingsniveau en sociale herkomst

Nederland kent een minderheidsbevolking waarin de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en de Antillen dominant zijn. Ondanks verschuivingen in de herkomst van de minderhedenbevolking vertegenwoordigen deze 'klassieke minderheden' nog steeds meer dan de helft van het totaal aantal allochtonen (SCP, 1999). Tussen de minderheidsgroepen bestaan grote verschillen in bereikte opleidingsniveau en arbeidsmarktpositie. In dit hoofdstuk wordt daarom – naast een algemeen onderscheid tussen allochtonen en autochtonen – de groep allochtonen uitgesplitst naar het land van herkomst: 'Surinamers/Antillianen', 'Turken', 'Marokkanen' en 'Overigen'. De gegevens in dit hoofdstuk hebben betrekking op gediplomeerde schoolverlaters van het school- of studiejaar 1996/1997 die zich vervolgens hebben aangeboden op de arbeidsmarkt. Ze zijn anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding ondervraagd.

Tabel 3.1

Uitstroom van schoolverlaters, naar etniciteit en generatie

		Waarvan	
		1 ^e generatie	2 ^e generatie
	%	%	%
Autochtoon	89		
Allochtoon	11	37	63
Waaronder			
Surinamers/Antillianen	2	54	46
Turken	1	43	57
Marokkanen	1	60	40
Overigen	7	28	72

Tabel 3.1 geeft de verdeling van schoolverlaters weer naar etniciteit. Uit deze tabel blijkt dat 11% van de schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt hebben aangeboden bestaat uit allochtonen¹⁰. Een groot deel hiervan is afkomstig uit de klassieke minderheidsgroepen van Surinamers/Antillianen, Turken en Marokkanen. De overige allochtone schoolverlaters zijn veelal afkomstig uit landen zoals Indonesië, Spanje, Italië en Portugal.

Tabel 3.2

Opleidingsniveau schoolverlaters, opleidingsniveau ouders (aantal jaren scholing*), studieovertraging en sekse van schoolverlaters, naar etniciteit**

	Opleidings- niveau school- verlaters jaren	Opleidings- niveau ouders jaren	Studie- overtraging %	Vrouw %	Leeftijd jaren
Autochtoon	17	13	47	50	23
Allochtoon	16	13	57	57	24
Waaronder					
Surinamers/ Antillianen	17	13	53	62	25
Turken	15	10	47	52	22
Marokkanen	15	11	54	56	22
Overigen	17	14	59	57	25

* = het aantal jaren scholing van schoolverlaters en hun ouders is als volgt bepaald: Basisonderwijs 8 jaar, VBO en MAVO 12 jaar, HAVO 13 jaar, BOL/BBL niveau 1/2 en VWO 14 jaar, BOL/BBL niveau 3/4 16 jaar, HBO 19 jaar en WO 21 jaar scholing. De waarde kan variëren van 12 t/m 21 voor het opleidingsniveau van schoolverlaters en van 8 t/m 21 voor het opleidingsniveau van de ouders.

** = studieovertraging geeft het percentage schoolverlaters weer dat langer over de schoolloopbaan heeft gedaan dan de gemiddelde duur

In tabel 3.1 is ook het aandeel allochtonen per generatie weergegeven. In totaal behoort 37% van de allochtone schoolverlaters tot de eerste generatie en 63% tot de tweede generatie¹¹. Bij Surinaamse/Antilliaanse en Marokkaanse schoolverlaters bestaat de onderzoeksgroep voor meer dan de helft uit allochtonen van de eerste generatie. Onder Turkse schoolverlaters en allochtone schoolverlaters uit de overige herkomstlanden is daarentegen de tweede generatie oververtegenwoordigd.

¹⁰ Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de schoolverlater of ten minste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de wet SAMEN (Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden).

¹¹ De eerste generatie allochtonen betreft personen die zelf in het buitenland zijn geboren en met minstens één in het buitenland geboren ouder. Het herkomstland voor de eerste generatie allochtonen is het land waar de persoon is geboren. Personen die in Nederland zijn geboren met minstens één in het buitenland geboren ouder behoren tot de tweede generatie allochtonen. Deze tweede generatie bestaat uit personen met één in het buitenland geboren ouder (naar geboorteland van deze ouder) of met twee in het buitenland geboren ouders (naar geboorteland moeder). Ontbreekt informatie over het geboorteland van één van de ouders, dan wordt verondersteld dat het geboorteland van deze ouder hetzelfde is als dat van de andere ouder. Als informatie ontbreekt over het geboorteland van beide ouders, dan wordt verondersteld dat de ouders hetzelfde geboorteland hebben als de persoon in kwestie.

Uit tabel 3.2 komt naar voren dat verschillen tussen allochtone en autochtone schoolverlaters ten aanzien van het eigen bereikte opleidingsniveau en dat van hun ouders gemiddeld genomen gering zijn. Binnen de minderheidsgroepen bestaan echter grote verschillen. Zowel het eigen bereikte opleidingsniveau als het opleidingsniveau van de ouders is beduidend lager voor Turkse en Marokkaanse schoolverlaters dan voor Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters en schoolverlaters uit de overige minderheidsgroepen. De oorzaak hiervoor ligt in de jaren zestig en in de eerste helft van de jaren zeventig. In deze periode was er een sterke vraag naar ongeschoolde arbeid vanuit de industrie. Vooral ongediplomeerde arbeidsmigranten uit Turkije en Marokko kwamen in deze periode naar Nederland. De migratie van Surinamers en Antillianen naar Nederland heeft daarentegen een andere achtergrond. Vanwege de verslechterde economische perspectieven in het herkomstland probeerden migranten uit deze overzeese gebiedsdelen werk in Nederland te vinden. Zij beschikten in tegenstelling tot Turkse en Marokkaanse migranten over een ruime variëteit aan arbeidskwalificaties en waren niet uitsluitend afhankelijk van de vraag naar ongeschoolde arbeid vanuit de industrie (Tesser, 1995; SCP, 1999). Omdat het schoolsucces van kinderen samenhangt met het opleidingsniveau van hun ouders is het niet verwonderlijk dat het opleidingsniveau van Turkse en Marokkaanse schoolverlaters ook lager is dan het opleidingsniveau van Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters en schoolverlaters van de overige minderheidsgroepen. Daarnaast bevinden zich onder de Surinaamse en Antilliaanse schoolverlaters een relatief grote groep die speciaal naar Nederland is toegekomen om hier een opleiding in het hoger onderwijs te volgen. De reden hiervoor is dat de mogelijkheden om een opleiding in het hoger onderwijs te volgen in Suriname of op de Antillen niet of nauwelijks aanwezig zijn. De cijfers laten dit zien: het opleidingsniveau van Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters is gemiddeld zelfs iets hoger dan dat van autochtone schoolverlaters.

Verder blijkt uit tabel 3.2 dat allochtonen tijdens de onderwijsloopbaan vaker studievertraging oplopen dan autochtonen (57% tegenover 47%). Met name schoolverlaters uit de overige minderheidsgroepen hebben relatief vaak vertraging opgelopen tijdens de onderwijsloopbaan (59%). Daarnaast blijkt – in vergelijking met de autochtone schoolverlaters – een groter deel van de allochtone schoolverlaters vrouw te zijn. Dit geldt vooral voor Surinaamse en Antilliaanse schoolverlaters. Binnen deze groep bestaat 62% van de schoolverlaters uit vrouwen. De gemiddelde leeftijd op het moment van ondervraging is hoger voor allochtone schoolverlaters dan voor autochtone schoolverlaters. Dat heeft vooral te maken met de studievertraging die allochtone schoolverlaters vaker dan autochtone schoolverlaters oplopen tijdens de onderwijsloopbaan. Binnen de groep allochtonen gaat de gemiddelde leeftijd van schoolverlaters samen met het bereikte opleidingsniveau. Dit is logisch omdat men pas op latere leeftijd met de hogere opleidingsniveaus begint. Zo is het opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters gemiddeld genomen het hoogst, terwijl het opleidingsniveau en de gemiddelde leeftijd van Marokkaanse schoolverlaters door de bank genomen het laagst is.

Om meer zicht te krijgen op het effect van deze achtergrondkenmerken van allochtone en autochtone schoolverlaters op het bereikte opleidingsniveau is multivariate analyse uitgevoerd. Tabel 3.3 (en tabel A.5 van de Appendix) geeft de resultaten van deze analyse weer. Er zijn drie modellen geschat met het opleidingsniveau als afhankelijke varia-

bele. Model 1 laat de bivariate effecten van etniciteit zien op het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters. Model 2 geeft het effect van etniciteit op het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters weer, gecorrigeerd voor het opleidingsniveau van de ouders. Vervolgens zijn in model 3 studievertraging, leeftijd, sekse en opleidingssector als controlevariabelen toegevoegd. In tabel 3.3 zijn alleen de effecten van etniciteit en het opleidingsniveau van de ouders vermeld. De effecten van de controlevariabelen zijn terug te vinden in tabel A.5.

Model 1 laat een significant negatief effect zien voor Turken en Marokkanen op het bereikte opleidingsniveau. Dit betekent, zoals in tabel 3.2 ook al naar voren is gekomen, dat Turkse en Marokkaanse schoolverlaters een lager opleidingsniveau bereiken dan autochtone schoolverlaters. Het opleidingsniveau van Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters en schoolverlaters uit de overige minderheidsgroepen verschilt niet significant van autochtone schoolverlaters.

In model 2 is het opleidingsniveau van de ouders toegevoegd. Dit model laat alleen nog maar bij Marokkanen een significant negatief effect zien op het bereikte opleidingsniveau. Het effect is echter in vergelijking met model 1 behoorlijk gedaald (zie tabel A.5 van de Appendix). Daarnaast is het opleidingsniveau van de ouders van invloed op het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters. Dit geeft aan dat de sociale herkomst van schoolverlaters een effect heeft op het bereikte opleidingsniveau, waarbij schoolverlaters afkomstig uit hogere sociale milieus een hoger opleidingsniveau behalen.

Model 3 laat zien dat, na toevoeging van de overige variabelen, het significant negatieve effect van het-Marokkaan-zijn op het bereikte opleidingsniveau verdwijnt. Daarmee is het oorspronkelijke effect van model 1 in het geheel 'wegverklaard' door de in model 3 opgenomen variabelen. Daarnaast blijkt uit model 3 dat het effect van het opleidingsniveau van de ouders blijft bestaan. Dit bevestigt nogmaals dat de sociale herkomst van schoolverlaters belangrijk is voor hun bereikte opleidingsniveau. Het effect is echter minder groot dan in model 2. Verder komt uit model 3 naar voren dat studievertraging een negatief effect heeft op het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters. Waarschijnlijk bereiken schoolverlaters die studievertraging hebben opgelopen een lager opleidingsniveau, omdat de motivatie om verder te studeren ontbreekt. Leeftijd laat een positief effect zien op het bereikte opleidingsniveau. Deze bevinding verwijst naar het logische feit dat schoolverlaters pas op latere leeftijd aan de hogere opleidingen beginnen. Ook de onderscheiden opleidingssectoren hebben een significant effect op het behaalde opleidingsniveau van schoolverlaters. Dit effect weerspiegelt vooral de aanwezigheid van (of juist het ontbreken aan) opleidingssectoren in verschillende onderwijssoorten. Zo wordt Rechten of Geneeskunde bijvoorbeeld alleen op WO-niveau gegeven en niet op de lagere niveaus.

Tabel 3.3

De invloed van etniciteit en sociale herkomst op het bereikte opleidingsniveau

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Model 1		Surinamers/Antillianen ¹ Overigen ¹	Turken ¹ Marokkanen ¹
Model 2	Opleidingsniveau ouders	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Overigen ¹	Marokkanen ¹
Model 3*	Opleidingsniveau ouders	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Marokkanen ¹ Overigen ¹	

¹ = ten opzichte van Autochtonen

* = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector, Studievertraging, Leeftijd en Sekse

3.3 Arbeidsmarktpositie van allochtonen nader verklaard

Nu verschillen in het bereikte opleidingsniveau tussen allochtone en autochtone schoolverlaters zijn onderzocht, kunnen – mede daaruit voortvloeiende – verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen beide groepen aan een nadere analyse worden onderworpen. Tabel 3.4 laat de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters zien, uitgesplitst naar etniciteit. Weergegeven is de kans op betaald werk, de kans op een vaste aanstelling, het bereikte beroepsprestige¹² en het verdiende aanvangssalaris.

Tabel 3.4

De arbeidsmarktpositie van schoolverlaters, naar etniciteit

	Betaald werk	Vaste Aanstelling	Beroepsprestige punten	Bruto- uurloon gulden
	%	%		
Autochtoon	97	83	48	18,80
Allochtoon	94	77	47	18,80
Waaronder				
Surinamers/Antillianen	92	80	51	19,30
Turken	89	71	40	16,20
Marokkanen	98	70	39	14,60
Overigen	94	80	49	19,80
Totaal	97	83	48	18,80

¹² Het prestige van het beroep is bepaald aan de hand van de door Ultee en Sixma ontworpen beroepsprestigeschaal (Sixma & Ultee, 1983). Deze schaal geeft het maatschappelijk aanzien van verschillende beroepen weer, variërend van 13 punten (voor het beroep met het minste aanzien) tot en met 87 punten (voor het beroep met het meeste aanzien).

Uit tabel 3.4 blijkt dat de arbeidsmarktsituatie van allochtonen inderdaad verschilt van die van autochtonen. Allereerst hebben allochtone schoolverlaters minder vaak betaald werk. Onder allochtone schoolverlaters bedraagt het percentage met betaald werk 94%, terwijl dit percentage 97% is bij autochtone schoolverlaters. Daarnaast hebben allochtonen minder vaak een vaste aanstelling dan autochtonen (77% tegenover 83%). Verder hebben allochtone schoolverlaters doorgaans een baan gevonden die wat maatschappelijk aanzien betreft van een lagere status is. Het bruto uurloon verschilt daarentegen niet tussen allochtonen en autochtonen. Wat met name opvalt in tabel 3.4 zijn de grote verschillen in arbeidsmarktpositie tussen de onderscheiden allochtone groepen. Dit onderstreept nogmaals het belang om de groep allochtonen op te splitsen naar het land van herkomst. Bij drie van de vier indicatoren die de arbeidsmarktpositie weergeven nemen Turken en Marokkanen de minst gunstige posities in. Turken en Marokkanen hebben het minst vaak een vaste aanstelling, hun aanvangssalaris is gemiddeld genomen het laagst en zij hebben een baan gevonden die doorgaans aanzienlijk minder status heeft. De kans op betaald werk laat daarentegen een ander beeld zien. De kans op betaald werk is onder Turkse schoolverlaters veruit het laagst (89%). Bij Marokkaanse schoolverlaters is dit percentage echter zeer hoog (98%), ook vergeleken met autochtone schoolverlaters.

Om meer zicht te krijgen op het effect van diverse achtergrondkenmerken op de arbeidsmarktpositie van allochtone en autochtone schoolverlaters is multivariate analyse uitgevoerd. De tabellen 3.5 tot en met 3.8 geven de resultaten hiervan. In iedere tabel zijn drie modellen geschat met telkens dezelfde indicator voor de arbeidsmarktpositie als afhankelijke variabele. Model 1 geeft het effect van etniciteit weer op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Model 2 geeft het effect van etniciteit weer op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters, gecontroleerd voor het bereikte opleidingsniveau en de gevolgde opleidingssector. Vervolgens zijn in model 3 het opleidingsniveau van de ouders, studievertraging, leeftijd, sekse en de regio waarin de schoolverlater werkzaam is¹³ als controlevariabelen toegevoegd. Onderstaande tabellen vermelden alleen de resultaten van de effecten die betrekking hebben op de variabelen etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst. In de tabellen A.6 t/m A.9 van de Appendix zijn ook de effecten van de controlevariabelen weergegeven.

In tabel 3.5 zijn de resultaten weergegeven van de analyse van de kans op betaald werk. Model 1 laat het effect van etniciteit zien op de kans op betaald werk. Hieruit blijkt dat bij Surinaamse/Antilliaanse en Turkse schoolverlaters en bij schoolverlaters uit de overige herkomstlanden een significant negatief effect van etniciteit aanwezig is. Dit geeft aan dat de kans op werk voor deze groepen allochtone schoolverlaters kleiner is dan voor autochtone schoolverlaters. In model 2 is het bereikte opleidingsniveau en de gevolgde opleidingssector van schoolverlaters aan de regressievergelijking toegevoegd. Dit model laat nog steeds bij Surinaamse/Antilliaanse en Turkse schoolverlaters en schoolverlaters uit de overige herkomstlanden een significant negatief effect zien. In vergelijking met model 1 is de sterkte van het effect nauwelijks veranderd (zie tabel A.6 van de Appendix). Daarnaast heeft het bereikte opleidingsniveau een positief effect op

¹³ Bij de analyse van de kans op betaald werk is niet de regio waarin de schoolverlater werkzaam is meegenomen als controlevariabele, maar de regio waarin de schoolverlater de opleiding heeft gevolgd.

de kans op betaald werk. Een hoger opleidingsniveau vergroot de kans op een baan. Naar voren komt verder dat in de sectoren techniek en economie de kans op betaald werk groter is dan in de sector landbouw, terwijl in de sectoren onderwijs en kunst, taal en cultuur deze kans juist kleiner is.

In model 3 is de kans op betaald werk opnieuw geschat, maar nu na controle voor het opleidingsniveau van de ouders, studievertraging, leeftijd, sekse en regio. Opnieuw hebben Surinaamse/Antilliaanse en Turkse schoolverlaters en schoolverlaters uit de overige herkomstlanden een significant lagere kans op betaald werk dan autochtone schoolverlaters. Voor Turkse schoolverlaters is de sterkte van het effect in vergelijking met de modellen 1 en 2 zelfs gestegen. Daarnaast blijkt uit model 3 dat na toevoeging van de andere variabelen het bereikte opleidingsniveau nog steeds een positief effect heeft op de kans op betaald werk. Het opleidingsniveau van de ouders heeft daarentegen een negatief significant effect op de kans op betaald werk. Verder is sekse van invloed op de kans op betaald werk. Vrouwen blijken minder vaak betaald werk te hebben dan mannen. Ten slotte is de kans op betaald werk voor schoolverlaters die in het noorden van het land een opleiding hebben gevolgd kleiner dan voor degenen die in het westen een opleiding hebben gevolgd.

Tabel 3.5

De invloed van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst op de kans op betaald werk

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Model 1		Marokkanen ¹	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Overigen ¹
Model 2*	Opleidingsniveau	Marokkanen ¹	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Overigen ¹
Model 3**	Opleidingsniveau	Marokkanen ¹	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Overigen ¹ Opleidingsniveau ouders

¹ = ten opzichte van Autochtonen

* = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector

** = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector, Studievertraging, Leeftijd, Sekse en Regio

In tabel 3.6 en tabel A.7 van de Appendix zijn de resultaten weergegeven van de analyse van de kans op een vaste aanstelling. Model 1 laat zien dat alle allochtone groepen schoolverlaters een kleinere kans op een vaste aanstelling hebben dan autochtone schoolverlaters. Nadat in model 2 rekening is gehouden met de gevolgde opleiding van schoolverlaters, blijkt dit effect alleen nog maar bij schoolverlaters uit de overige herkomstlanden aanwezig te zijn. Daarnaast heeft het bereikte opleidingsniveau een positief effect op de kans op een vaste aanstelling. Schoolverlaters met een hoog opleidingsniveau hebben vaker een vaste aanstelling dan schoolverlaters met een laag oplei-

dingsniveau. Verder komt uit dit model naar voren dat de kans op een vaste aanstelling verschilt per opleidingssector. In de sectoren algemeen, techniek, economie en gezondheidszorg is de kans op een vaste aanstelling groter dan in de sector landbouw. In de sector kunst, taal en cultuur is deze kans juist kleiner dan in de sector landbouw.

Tabel 3.6

De invloed van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst op de kans op een vaste aanstelling

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Model 1			Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Marokkanen ¹ Overigen ¹
Model 2*	Opleidingsniveau	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Marokkanen ¹	Overigen ¹
Model 3**	Opleidingsniveau		Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Marokkanen ¹ Overigen ¹ Opleidingsniveau ouders

¹ = ten opzichte van Autochtonen

* = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector

** = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector, Studievertraging, Leeftijd, Sekse en Regio

Model 3 laat net als model 1 zien dat de vier onderscheiden groepen allochtone schoolverlaters een kleinere kans op een vaste aanstelling hebben dan autochtone schoolverlaters. Bovendien zijn de effecten zelfs iets sterker geworden. Daarnaast hangt in model 3 het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters opnieuw positief samen met de kans op een vaste aanstelling. Overigens is dit effect in vergelijking met model 2 kleiner geworden. Verder is er een negatief effect van het opleidingsniveau van de ouders op de kans op een vaste aanstelling. Dit betekent dat schoolverlaters van lagere sociale komaf vaker een vaste aanstelling hebben dan schoolverlaters uit hogere sociale milieus. Ook zijn leeftijd en sekse van invloed op de kans op een vaste aanstelling. Oudere en mannelijke schoolverlaters hebben vaker een vaste aanstelling dan jongere en vrouwelijke schoolverlaters. Tot slot is de regio waarin schoolverlaters werken van invloed. In het noorden, het oosten en het zuiden van het land is de kans op een vaste aanstelling kleiner dan in het westen van het land.

Model 1 van tabel 3.7 (en tabel A.8 van de Appendix) laat zien dat het prestige van het beroep van Turkse en Marokkaanse schoolverlaters significant lager is dan dat van autochtone schoolverlaters. Wanneer in model 2 het bereikte opleidingsniveau en de gevolgde opleidingssector worden toegevoegd, gebeurt er iets opmerkelijks. Bij Turkse schoolverlaters is het effect dan sterk afgenomen en bij Marokkaanse schoolverlaters is het effect zelfs positief geworden. Het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters zelf heeft overigens een positief effect op het beroepsprestige. Schoolverlaters met een

hoog opleidingsniveau hebben een baan met meer maatschappelijk aanzien dan schoolverlaters met een laag opleidingsniveau. Blijkbaar hebben Turkse en Marokkaanse schoolverlaters dus banen met een lager beroepsprestige dan autochtone schoolverlaters, omdat eerstgenoemden een lager opleidingsniveau bereiken. Uit model 2 komt tevens naar voren dat het beroepsprestige van de baan wordt bepaald door de opleidingssector die schoolverlaters hebben gevolgd. In alle sectoren (met uitzondering van de sector kunst, taal en cultuur) is het prestige van de baan hoger dan in de sector landbouw. Afgestudeerden die een opleiding in de sector rechten hebben gevolgd, hebben gemiddeld genomen de hoogste functies.

In model 3 blijft het positieve effect van etniciteit op het beroepsprestige van Marokkaanse schoolverlaters bestaan. Bovendien is het negatieve effect van Turkse schoolverlaters verder afgenomen in dit model. Dit betekent dat het lagere beroepsprestige bij Marokkaanse schoolverlaters en (grotendeels ook) bij Turkse schoolverlaters kan worden toegeschreven aan het bereikte opleidingsniveau, sociale herkomst en andere achtergrondkenmerken. Verder blijkt uit model 3 dat voor schoolverlaters uit de overige herkomstlanden opeens een significant negatief effect ontstaat op het bereikte beroepsprestige. Na toevoeging van de controlevariabelen hebben schoolverlaters uit de overige herkomstlanden vaker een baan met een laag beroepsprestige dan autochtone schoolverlaters. Daarnaast heeft sociale herkomst een positieve invloed op het beroepsprestige van de baan. Schoolverlaters met hoogopgeleide ouders hebben een grotere kans op een baan met een hoog prestige dan schoolverlaters van wie de ouders laag zijn opgeleid. Dit effect is kleiner dan het effect van het bereikte opleidingsniveau van de schoolverlaters zelf, maar een gedeelte van het effect van het opleidingsniveau van de ouders loopt natuurlijk via het opleidingsniveau van de schoolverlaters. Ook studievertraging heeft een positief effect op het bereikte beroepsprestige. Wellicht hebben schoolverlaters met studievertraging vaker andere kwalificaties opgedaan tijdens de studie, zoals bestuurlijke ervaring en/of relevante werkervaring. Deze vormen van ervaring kunnen studievertraging hebben veroorzaakt, maar ze kunnen vervolgens wel positief van invloed zijn op het bereikte beroepsprestige. Daarnaast is de leeftijd van schoolverlaters van invloed op het prestige van de huidige functie. Oudere school-

Tabel 3.7

De invloed van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst op het beroepsprestige

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Model 1		Surinamers/Antillianen ¹ Overigen ¹	Turken ¹ Marokkanen ¹
Model 2*	Surinamers/Antillianen ¹ Marokkanen ¹ Opleidingsniveau	Overigen ¹	Turken ¹
Model 3**	Marokkanen ¹ Opleidingsniveau Opleidingsniveau ouders	Surinamers/Antillianen ¹	Turken ¹ Overigen ¹

¹ = ten opzichte van Autochtonen

* = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector

** = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector, Studievertraging, Leeftijd, Sekse en Regio

verlaters hebben vaker een beroep met een hoog beroepsprestige dan jongere schoolverlaters. Verder blijken mannen vaker dan vrouwen een baan met veel maatschappelijk aanzien te hebben. Tot slot komt uit model 3 naar voren dat schoolverlaters uit het noorden van het land de minst prestigieuze banen bezetten.

In tabel 3.8 (en tabel A.9 van de Appendix) zijn tot slot de resultaten van de analyse van het bruto uurloon gepresenteerd. Model 1 laat zien dat Turkse en Marokkaanse schoolverlaters significant minder verdienen dan autochtone schoolverlaters. Schoolverlaters uit de overige herkomstlanden verdienen daarentegen meer dan autochtone schoolverlaters. Wanneer vervolgens in model 2 rekening wordt gehouden met de gevolgde opleiding van schoolverlaters, dan worden ook de effecten van Turkse en Marokkaanse schoolverlaters opeens positief. Het bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters heeft zelf een positief effect op het bruto uurloon. Bij elkaar genomen betekenen deze bevindingen dat het lagere aanvangssalaris van Turkse en Marokkaanse schoolverlaters tot stand komt door hun lagere opleidingsachtergrond. Als daar eenmaal voor wordt gecorrigeerd, dan blijken beide groepen allochtonen zelfs meer te verdienen dan autochtonen. Daarnaast blijkt uit model 2 dat het bruto uurloon van schoolverlaters verschilt tussen opleidingssectoren. In de sectoren onderwijs, techniek, economie, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij is het aanvangssalaris van schoolverlaters hoger dan in de sector landbouw. In de sectoren kunst, taal en cultuur en natuurwetenschappen is het aanvangssalaris daarentegen lager dan in de sector landbouw.

Uit model 3 blijkt dat studievertraging een positief effect heeft op het aanvangssalaris van schoolverlaters. Wellicht spelen ook hier – net als bij het bereikte beroepsprestige – kwalificaties als bestuurlijke ervaring en/of relevante werkervaring die de studievertraging kunnen hebben veroorzaakt een rol, waarbij schoolverlaters die relevante ervaring tijdens de studie hebben opgedaan een hoger aanvangssalaris hebben. Daarnaast is de leeftijd van schoolverlaters van invloed op het verdiende bruto uurloon. Oudere schoolverlaters hebben gemiddeld genomen een hoger bruto uurloon dan jongere schoolverlaters. Verder is het aanvangssalaris van vrouwen lager dan dat van mannen. Ten slotte is de regio waarin schoolverlaters werkzaam zijn van invloed op het bruto uurloon. In de regio's noord en oost wordt minder verdiend door schoolverlaters dan in de regio west. In het buitenland verdienen schoolverlaters daarentegen meer dan in het westen van het land.

Tabel 3.8

De invloed van etniciteit, bereikte opleidingsniveau en sociale herkomst op het bruto uurloon

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Model 1	Overigen ¹	Surinamers/Antillianen ¹	Turken ¹ Marokkanen ¹
Model 2*	Turken ¹ Marokkanen ¹ Overigen ¹ Opleidingsniveau	Surinamers/Antillianen ¹	
Model 3**	Marokkanen ¹ Opleidingsniveau	Surinamers/Antillianen ¹ Turken ¹ Overigen ¹ Opleidingsniveau ouders	

¹ = ten opzichte van Autochtonen

* = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector

** = statistisch gecontroleerd voor Opleidingssector, Studievertraging, Leeftijd, Sekse en Regio

3.4 Samenvatting en conclusie

In Nederland zijn allochtonen vaak werkzaam in posities aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In dit hoofdstuk is geprobeerd te achterhalen welke factoren de minder gunstige arbeidsmarktpositie van allochtone schoolverlaters veroorzaken: etniciteit, bereikte opleidingsniveau of sociale herkomst? Wanneer de arbeidsmarktpositie van allochtone schoolverlaters met die van autochtone schoolverlaters anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding wordt vergeleken, dan komt naar voren dat met name de situatie voor Turken en Marokkanen aanzienlijk slechter is. De arbeidsmarktpositie van Surinaamse/Antilliaanse schoolverlaters en schoolverlaters uit de overige herkomstlanden is in vergelijking met autochtone schoolverlaters alleen slechter als het gaat om de kans op betaald werk en de kans op een vaste aanstelling. De grote verschillen in arbeidsmarktpositie tussen de minderheidsgroepen onderstreept het belang om in de analyse allochtonen op te splitsen naar het land van herkomst.

Het effect van etniciteit kan bij de kans op betaald werk en de kans op een vaste aanstelling niet worden toegeschreven aan het bereikte opleidingsniveau, sociale herkomst en andere achtergrondkenmerken van schoolverlaters. Bij het beroepsprestige en het bruto uurloon van schoolverlaters is dit wel mogelijk. Bij Turkse schoolverlaters wordt het lagere beroepsprestige voor een groot deel en het lagere bruto uurloon in zijn geheel verklaard door het bereikte opleidingsniveau, sociale herkomst en andere achtergrondkenmerken van schoolverlaters. Ook bij Marokkanen is het lagere beroepsprestige en het lagere bruto uurloon toe te schrijven aan het bereikte opleidingsniveau, sociale herkomst en andere kenmerken van schoolverlaters. Als rekening wordt gehouden met deze factoren, dan is het bereikte prestige van het beroep en het verdiende aanvangssalaris van Marokkaanse schoolverlaters zelfs hoger dan dat van autochtone schoolverlaters.

Het bereikte opleidingsniveau zelf heeft een positief effect op de vier onderzochte aspecten van de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Schoolverlaters met een hoog opleidingsniveau hebben vaker betaald werk, vaker een vaste aanstelling, een beroep met meer prestige en een hoger bruto uurloon dan schoolverlaters met een laag opleidingsniveau. Daarnaast is sociale herkomst – gemeten aan de hand van het opleidingsniveau van de ouders – direct van invloed op de kans op betaald werk, de kans op een vaste aanstelling en het gemiddelde beroepsprestige. De invloed van het opleidingsniveau van de ouders is wel veel zwakker – en zelfs negatief als het gaat om de kans op betaald werk en de kans op een vaste aanstelling – dan de invloed van het eigen bereikte opleidingsniveau van schoolverlaters. Een deel van het totale effect van het opleidingsniveau van de ouders loopt echter indirect, via het bereikte opleidingsniveau van de schoolverlaters.

4 Het effect van voortijdige schooluitval op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs

4.1 Inleiding

Ongeveer 15% van de scholieren in het secundair beroepsonderwijs (BOL en BBL) haakt voortijdig af en verlaat ongediplomeerd de opleiding. Voor ongediplomeerde schoolverlaters heeft voortijdige studie-uitval mogelijkerwijs consequenties voor de intrede op de arbeidsmarkt. Het is daarom wenselijk om in kaart te brengen welke groepen schoolverlaters het meeste risico lopen om voortijdig af te haken en wat voor invloed voortijdig schoolverlaten heeft op de arbeidsmarktintrede van jongeren. In dit hoofdstuk worden ongediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL daartoe afgezet tegen gediplomeerde schoolverlaters van beide leerwegen in het secundair beroepsonderwijs. Er wordt allereerst onderzocht welke factoren van invloed zijn op de kans op voortijdige schooluitval. Vervolgens wordt bestudeerd of de arbeidsmarktpositie van voortijdig schoolverlaters verschilt met die van gediplomeerde schoolverlaters en hoe eventuele verschillen kunnen worden verklaard. Strikt genomen is een voortijdig schoolverlater (VSV'er) iemand jonger dan 23 jaar die zonder startkwalificatie (d.w.z. zonder een diploma in het secundair beroepsonderwijs (BOL of BBL) op minimaal niveau 2 of zonder een HAVO- of VWO-diploma) het onderwijs heeft verlaten. In dit onderzoek is het begrip voortijdig schoolverlater echter ruimer gehanteerd en wordt ook wel de term 'uitvaller' gebruikt. Iedereen die een BOL- of BBL-opleiding zonder diploma heeft verlaten wordt in dit hoofdstuk aangeduid als een voortijdig of ongediplomeerd schoolverlater.

Uit eerder onderzoek (De Wit & Dekkers, 1997) is gebleken dat sociale herkomst een belangrijke rol speelt bij kans op 'drop-out' onder scholieren. Hoe lager het milieu van herkomst, des te groter is de kans op voortijdige schooluitval. Ouders van voortijdige schoolverlaters hebben vaak zelf een laag opleidingsniveau en (daardoor) een geringe interesse in de schoolprestaties van hun kinderen. Ook wordt de thuissituatie relatief vaak gekenmerkt door grote gezinnen, één-oudergezinnen en werkloosheid. Daarnaast is in het onderzoek van De Wit en Dekkers (1997) gevonden dat jongens vaker voortijdig uitvallen dan meisjes. Probleemgedrag op school (zoals spijbelen of omgaan met 'verkeerde' vriendjes) komt bij hen vaker voor dan bij meisjes. Verder hebben allochtone jongeren een grotere kans op voortijdige schooluitval dan autochtone jongeren. De verklaringen hiervoor lopen uiteen, maar ook bij allochtonen lijkt de sociale herkomst van het gezin het succes tijdens de schoolloopbaan te bepalen, veel meer dan specifieke migratiekenmerken (Wolbers & Driessen, 1996).

Naast bovengenoemde factoren spelen schoolprestaties een rol bij voortijdige studie-uitval. Voortijdig schoolverlaters zijn over het algemeen minder ambitieus en hebben minder hoge verwachtingen van hun schoolloopbaan. Zij hebben vaak weinig zelfvertrouwen en vinden naar school gaan maar vervelend. Ook scoren zij gemiddeld lager op intelligentie- en prestatietoetsen, hetgeen aangeeft dat voortijdige schooluitval gerelateerd kan zijn aan de capaciteiten van schoolverlaters (De Vries, 1993). Om die reden valt te verwachten dat scholieren met een lage vooropleiding een grotere kans op voor-

tijdige schooluitval hebben dan scholieren met een hoge vooropleiding. De afgeronde vooropleiding zegt immers iets over eerdere schoolprestaties.

Over de gevolgen van voortijdige schooluitval is veel minder bekend. Wel kan als algemene hypothese naar voren worden gebracht dat voortijdige schooluitval een negatief effect heeft op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Deze hypothese kan vanuit twee verschillende theoretische invalshoeken worden beargumenteerd. Volgens de theorie van het menselijk kapitaal is opleiding een economisch goed waarin mensen investeren (Becker, 1964). Het investeren in menselijk kapitaal heeft zin, omdat het de arbeidsproductiviteit van een individu bepaalt. Bij intrede op de arbeidsmarkt is deze productiviteit af te lezen aan iemands onderwijskwalificaties, want diploma's worden – bij gebrek aan volledige informatie – beschouwd als een goedkope, maar doelmatige manier om iemands productiviteit in kaart te brengen (Arrow, 1973). Gediplomeerde schoolverlaters nemen een betere positie in op de arbeidsmarkt dan ongediplomeerde schoolverlaters, omdat werkgevers veronderstellen dat de productiviteit van werknemers positief samenhangt met hun bereikte opleidingsniveau.

Volgens het baancompetitiemodel van Thurow (1975) zijn werkgevers daarentegen vooral geïnteresseerd in het aantrekken van schoolverlaters, die zonder veel kosten kunnen worden ingezet in het arbeidsproces. Daarom rangschikken zij schoolverlaters aan de hand van hun verwachte trainingskosten in een denkbeeldige wachtrij. Degenen met de minste trainingskosten, nemen de hoogste posities in in deze wachtrij. Bij de verdeling van banen wordt de wachtrij van schoolverlaters van voren af aan afgewerkt. Dit heeft als gevolg dat schoolverlaters in de staart van de wachtrij de minst aantrekkelijke banen krijgen toegewezen of helemaal niet aan werken toekomen in het geval van een tekort aan banen. Aangenomen wordt dat de trainingskosten voor ongediplomeerde schoolverlaters hoger zijn dan voor gediplomeerde schoolverlaters. Om die reden nemen ongediplomeerde schoolverlaters een lagere positie in in de wachtrij en als gevolg daarvan hebben zij een minder gunstige arbeidsmarktpositie dan gediplomeerde schoolverlaters.

4.2 Onderzoeksopzet

In aanvulling op het reguliere schoolverlatersonderzoek onder gediplomeerden is in het najaar van 1999 een telefonische enquête gehouden onder schoolverlaters van de BOL en de BBL die in het schooljaar 1997/1998 hun opleiding voortijdig hebben verlaten. Het betreft een landelijke steekproef waaraan circa duizend voortijdig schoolverlaters hebben meegewerkt. Deze ongediplomeerde schoolverlaters worden vergeleken met gediplomeerde schoolverlaters die in 1997/1998 hun opleiding hebben afgerond. Het tijdstip van uitstroom is daarmee hetzelfde voor beide groepen. Het tijdstip van instroom verschilt echter. Voortijdig schoolverlaters zijn in de regel later aan hun opleiding begonnen dan gediplomeerde schoolverlaters. Dit verschil bedraagt maximaal twee jaar. Door het beginjaar van de opleiding als controlevariabele op te nemen in de analyse wordt gecorrigeerd voor dit mogelijke cohorteffect.

Eerst worden diverse factoren onderzocht die mogelijk van invloed zijn op de kans op voortijdige schooluitval. Vervolgens worden mogelijke determinanten van verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen ongediplomeerde en gediplomeerde school-

verlaters bestudeerd. Deze determinanten kunnen in twee categorieën worden ingedeeld, te weten persoonskenmerken (sekse, leeftijd en etniciteit) en opleidingskenmerken (vooropleiding, leersweg en niveau, opleidingssector en regio waar de opleiding is gevolgd). Als indicatoren voor de arbeidsmarktpositie worden geanalyseerd de kans op betaald werk, de kans op een vaste aanstelling, de kans op een voltijd baan, het verdiende bruto uurloon en het bereikte functieniveau¹⁴. Via logistische regressie-analyse wordt vastgesteld welke factoren van invloed zijn op voortijdige schooluitval. Vervolgens worden met behulp van zowel logistische als lineaire regressie-analyse verschillen in de arbeidsmarktpositie tussen gediplomeerde en ongediplomeerde schoolverlaters onderzocht.

4.3 Wie lopen het meeste risico op voortijdige schooluitval?

In tabel 4.1 is een beschrijving van een aantal achtergrondkenmerken van de onderzochte schoolverlaters weergegeven. Onder de ongediplomeerde schoolverlaters bevinden zich iets meer mannen dan vrouwen, terwijl bij de gediplomeerde schoolverlaters de verdeling naar sekse ongeveer gelijk is. Ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters verschillen niet wezenlijk van elkaar wat leeftijd en vooropleiding betreft. Gemiddeld is men rond de 20 jaar oud en meestal heeft men het MAVO of het VBO als vooropleiding gevolgd. Er bevinden zich relatief meer allochtonen onder de ongediplomeerden (21%) dan onder de gediplomeerden (9%). De meeste ongediplomeerden zijn afkomstig uit BOL niveau 3/4 (58%). Ze komen het minst vaak uit BBL niveau 3/4 (8%). Onder de ongediplomeerden zijn er relatief veel die een opleiding in de sector landbouw hebben gevolgd (15% van de ongediplomeerden tegenover 4% van de gediplomeerden). Een omgekeerd beeld doet zich voor bij de opleidingssector gezondheidszorg. Relatief weinig uitvallers hebben een dergelijke opleiding gevolgd (11% van de ongediplomeerden tegenover 18% van de gediplomeerden). Wat de regio van de gevolgde opleiding betreft, zijn er verhoudingsgewijs veel ongediplomeerden in het westen en het noorden van het land.

¹⁴ Het functieniveau is gemeten aan de hand van het door de werkgever vereiste aantal jaren scholing voor de functie waarin men werkzaam is.

Tabel 4.1

Achtergrondkenmerken van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Ongediplomeerden	Gediplomeerden
Sekse %		
Man	56	51
Vrouw	44	49
Leeftijd jaren	20	21
Etniciteit %		
Allochtoon	21	9
Autochtoon	79	91
Vooropleiding %		
VBO	34	33
MAVO	43	40
HAVO	6	9
Overig*	17	18
Leerweg en niveau %		
BOL niveau 1/2	15	14
BOL niveau 3/4	58	52
BBL niveau 1/2	19	19
BBL niveau 3/4	8	16
Opleidingssector %		
Landbouw	15	4
Techniek	30	32
Economie	32	36
Gezondheidszorg	11	12
Gedrag en Maatschappij	12	10
Regio %		
West	58	42
Noord	13	6
Oost	13	22
Zuid	17	31

* = onder de categorie 'Overig' vallen VWO, BBL (in-service of leerlingwezen), BOL niveau 1/2 (KMBO) en BOL niveau 3/4 (MBO)

Uit multivariate analyse van de kans op voortijdige schooluitval komt naar voren dat mannen vaker uitvallen dan vrouwen (zie tabel 4.2; de geschatte logiteffecten zijn terug te vinden in tabel A.10 van de Appendix). Daarnaast blijkt uit deze analyse dat leeftijd een negatief effect heeft op de kans op voortijdige schooluitval. Hoe ouder iemand is, des te kleiner is de kans op voortijdige schooluitval. Verder lopen autochtonen minder risico op voortijdig schoolverlaten dan allochtonen. Ook scholieren met het HAVO als vooropleiding hebben minder kans op voortijdige schooluitval dan scholieren met het VBO als vooropleiding.

Scholieren van de BBL hebben – ongeacht kwalificatieniveau – een grotere kans op uitval dan scholieren van BOL niveau 1/2. Wellicht heeft dit te maken met het type scholier dat een opleiding in het kader van de BBL gaat volgen. Het is echter opvallend dat ook scholieren van BOL niveau 3/4 een grotere kans op uitval hebben dan scholieren van BOL niveau 1/2. Wellicht komt dit door het hogere niveau van de opleiding waardoor de lessen als moeilijker worden ervaren. Wat de gevolgde opleidingssector betreft, hebben jongeren die een opleiding in de sector gedrag en maatschappij, techniek of landbouw volgen een grotere kans op voortijdige uitval dan scholieren die een opleiding in de sector economie of gezondheidszorg volgen. Tot slot blijkt uit tabel 4.2 dat scholieren die een opleiding in het noorden van het land volgen een grotere kans op uitval hebben dan scholieren die in het westen naar school gaan. Deze kans is juist kleiner bij scholieren die een opleiding in de regio's oost of zuid volgen.

Tabel 4.2

De invloed van enkele achtergrondkenmerken op de kans op ongediplomeerde uitstroom uit de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Ongediplomeerd	Allochtoon ²	MAVO ³	Vrouw ¹
	BBL niveau 1/2 ⁴	Overig ³	Leeftijd
	BBL niveau 3/4 ⁴	Gezondheidszorg ⁵	HAVO ³
	BOL niveau 3/4 ⁴		Oost ⁶
	Techniek ⁵		Zuid ⁶
	Landbouw ⁵		
	Gedrag en Maatschappij ⁵		
	Beginjaar opleiding		
	Noord ⁶		

¹ = ten opzichte van Man

² = ten opzichte van Autochtoon

³ = ten opzichte van VBO

⁴ = ten opzichte van BOL niveau 1/2

⁵ = ten opzichte van Economie

⁶ = ten opzichte van West

4.4 Voortijdig schoolverlaters: een nadere analyse

Uit tabel 4.3 wordt duidelijk dat er over het algemeen geen grote verschillen zijn tussen uitvallers van de BOL en de BBL wat de reden van uitval betreft. Wel noemen voortijdig schoolverlaters van de BOL relatief vaker als reden van uitval dat de opleiding te moeilijk was en dat de lessen niet interessant genoeg waren. Zij geven ook vaker aan dat ze achteraf toch liever een andere opleiding wilden volgen. Voortijdig schoolverlaters van de BBL geven juist vaker aan dat ze liever wilden gaan werken. Ook speelt bij hen vaker een persoonlijke of niet nader omschreven reden een belangrijke rol bij voortijdige uitval. Wat verschillen naar kwalificatieniveau betreft komt naar voren dat uitvallers van een opleiding op niveau 3/4 vaker aangeven dat zij de opleiding te moeilijk vonden dan uitvallers van een opleiding op niveau 1/2. Ook speelt verkeerde informatie over de opleiding vaker een rol bij voortijdig schoolverlaters van niveau 3/4. Eveneens wordt een persoonlijke reden meer frequent genoemd door voortijdig uitvallers van niveau 3/4 dan van niveau 1/2.

Tabel 4.3

Belangrijkste reden van uitval, naar leerweg en niveau

	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4
	%	%	%	%
Onvoldoende motivatie	14	11	12	11
Weinig zelfdiscipline	1	1	1	1
Slechte aansluiting vakkenpakket vooropleiding	2	1	1	2
Opleiding te moeilijk	8	10	3	7
Tempo te hoog	1	2	2	1
Lessen niet interessant	10	11	6	7
Verkeerde informatie over de opleiding gehad	1	4	2	4
Liever een andere opleiding	10	16	10	7
Liever gaan werken	9	8	14	15
Persoonlijke reden*	6	8	9	12
Anders**	38	28	41	33
Totaal	100	100	100	100

* = het gaat hier om redenen zoals ziekte, verhuizing, zwangerschap, e.d.

** = het gaat hier vaak om ontevredenheid over de opleiding, de docenten, de stageplaatsen en de aansluiting met de praktijk. Ook redenen als een te lange reistijd en slechte cijfers worden genoemd.

In tabel 4.4 is weergegeven in welk leerjaar de voortijdige schooluitval heeft plaatsgevonden. Dit betreft in het merendeel van de gevallen het eerste leerjaar van de opleiding. Ongediplomeerden die een opleiding op niveau 3/4 volgen – ongeacht leerweg –, vallen iets later uit tijdens de opleiding dan ongediplomeerden die een opleiding op niveau 1/2 volgen. Deze bevinding hangt logischerwijs samen met de langere duur van de opleidingen op niveau 3/4.

Tabel 4.4

Tijdstip van uitval, naar leerweg en niveau

	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4
	%	%	%	%
Eerste leerjaar	67	57	67	61
Tweede leerjaar	24	29	22	20
Derde leerjaar	7	10	7	12
Vierde leerjaar of hoger	1	4	3	7
Totaal	100	100	100	100

In tabel 4.5 staat het antwoord op de vraag aan voortijdig schoolverlaters weergegeven of zij ooit door hun omgeving zijn gestimuleerd om toch door te gaan met de opleiding. Uit deze tabel komt naar voren dat voortijdig schoolverlaters van de BOL iets vaker zeggen dat zij zijn gestimuleerd om door te leren dan voortijdig schoolverlaters van de BBL. Verreweg de meeste stimulans is afkomstig van de ouders/verzorgers. Er bestaat daar-

Tabel 4.5

Steun om door te leren, naar leerweg en niveau*

	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4
	%	%	%	%
Ja, door school	17	21	9	17
Ja, door ouders(s)/verzorgers(s)	53	54	42	36
Ja, door vriend(en)/bekende(n)	23	22	19	23
Ja, door anderen	4	6	7	7
Nee	36	36	44	41

* = deze tabel telt niet op tot 100% omdat de respondenten op deze vraag meerdere antwoorden konden geven.

bij geen verschil tussen de BOL en de BBL. Op de tweede plaats komt steun van vrienden en bekenden. Ook hier is geen verschil naar leerweg. Wat steun van school betreft is dit wel het geval. Voortijdig schoolverlaters van de BBL noemen steun van school minder vaak dan uitvallers van de BOL. Vooral bij BOL niveau 1/2 is de mate van steun die men van school zegt te hebben gekregen opvallend laag (9%).

Het merendeel van de voortijdig schoolverlaters gaat direct na uitval werken in een betaalde baan (zie tabel 4.6). Ruim de helft van de uitvallers van BOL niveau 3/4 verricht op dat moment betaald werk, tegenover bijna driekwart van de overige groepen voortijdig schoolverlaters. Voortijdig schoolverlaters van BOL niveau 3/4 beginnen daarentegen veel vaker aan een andere opleiding direct na uitval. Wat de andere activiteiten direct naar uitval betreft, geldt dat er nauwelijks verschillen zijn tussen de onderscheiden groepen voortijdig schoolverlaters. De meest in het oog springende bevinding is dat voortijdig schoolverlaters van BOL niveau 3/4 het minst vaak aangeven werkloos te zijn (3%).

Tabel 4.6

Activiteit direct na voortijdige schooluitval, naar leerweg en niveau

	BOL niveau 1/2	BOL niveau 3/4	BBL niveau 1/2	BBL niveau 3/4
	%	%	%	%
Andere opleiding	14	32	10	9
Betaald werk	70	56	70	73
Werkloos	8	3	10	9
Onbetaald werk	0	1	0	1
Vakantie	4	2	2	3
Anders	4	6	8	6
Totaal	100	100	100	100

Tot slot is aan voortijdig schoolverlaters gevraagd of ze sinds het voortijdig verlaten van de opleiding ooit aan een andere opleiding zijn begonnen. Indien het antwoord op deze vraag positief was, dan is tevens gevraagd naar het tijdstip waarop men aan deze andere opleiding is begonnen, wat de leerweg en het niveau van deze opleiding is

geweest en of men deze opleiding wel met een diploma heeft afgesloten. Uit tabel 4.7 blijkt dat gemiddeld genomen zo'n 25% van de voortijdig schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs later aan een andere opleiding is begonnen. Daarnaast komt uit deze tabel naar voren dat dit percentage bij de BBL lager is bij de BOL. Bovendien is de verdere opleidingsdeelname onder voortijdig uitvallers van niveau 1/2 geringer dan onder voortijdig uitvallers van niveau 3/4.

Van de kleine groep voortijdig schoolverlaters die later aan een andere opleiding is begonnen, doet het merendeel dit niet direct na uitval. Waarschijnlijk speelt hier het tijdstip waarop men in een opleiding kan instromen een rol. Dit zal voor de meeste opleidingen in september zijn, waardoor het meestal niet mogelijk is binnen een maand na uitval aan een andere opleiding te beginnen.

Ook al is de overstap om na voortijdige schooluitval aan een andere opleiding te beginnen groter voor uitvallers van de BBL dan voor uitvallers van de BOL, niettemin kiest meer dan de helft van de voortijdig schoolverlaters van de BBL voor een vervolgopleiding in het reguliere dagonderwijs. Andersom wordt de overstap van de BOL naar de BBL veel minder vaak gemaakt. Verder blijkt dat bijna driekwart van de voortijdig schoolverlaters van BOL niveau 3/4 begint aan een andere opleiding binnen dezelfde leerweg op hetzelfde niveau. Verassend genoeg begint ook 60% van de voortijdig schoolverlaters van BOL niveau 1/2 en 50% van de voortijdig schoolverlaters van BBL niveau 1/2 aan een opleiding op BOL niveau 3/4.

Meer dan de helft van de voortijdig schoolverlaters is op het moment van ondervraging nog bezig met de vervolgopleiding. Ruim een vijfde heeft al een diploma of deelcertificaat behaald. Er zijn echter aanzienlijke verschillen naar leerweg en kwalificatieniveau wat betreft het afronden van de vervolgopleiding. Voortijdig schoolverlaters van de BOL en van niveau 1/2 vallen vaker opnieuw voortijdig uit dan voortijdig schoolverlaters van de BBL en van niveau 3/4¹⁵.

¹⁵ Voor alle in deze paragraaf besproken tabellen is een uitsplitsing gemaakt naar het tijdstip van uitval om te zien of er verschillen zijn tussen degenen die in het eerste leerjaar zijn uitgevallen en degenen die in het tweede of een hoger leerjaar zijn uitgevallen. Hieruit blijkt dat uitvallers in het tweede leerjaar of hoger andere redenen van uitval aangeven. Zij noemen vaker dat de opleiding te moeilijk was en minder vaak dat de opleiding niet interessant genoeg was. Bovendien hebben zij meer steun ontvangen om door te leren dan uitvallers in het eerste leerjaar. Direct na uitval verrichten zij vaker betaald werk en beginnen zij minder vaak aan een andere opleiding. Indien uitvallers in het tweede leerjaar of hoger wel ooit aan een andere opleiding zijn begonnen, dan hebben ze hier vaker het diploma al van behaald dan uitvallers in het eerste leerjaar.

kelijk te vinden als voor gediplomeerden. Uit deze tabel komt verder naar voren dat allochtonen minder kans op betaald werk hebben dan autochtonen. Daarnaast hebben schoolverlaters die een opleiding in de sector gedrag en maatschappij al dan niet voortijdig hebben verlaten een geringere kans op het vinden van betaald werk dan schoolverlaters die een opleiding in de sector economie hebben gevolgd. Tot slot hebben schoolverlaters die hun opleiding in het noorden van het land hebben gevolgd een minder grote kans op betaald werk dan schoolverlaters uit het westen.

Vaste aanstelling

Voortijdige schooluitval heeft een negatief effect op de kans op een vaste aanstelling. Hieruit kan worden geconcludeerd dat ongediplomeerden minder werkzekerheid hebben dan gediplomeerden. Wederom is er een effect van etniciteit op de bereikte arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Allochtonen hebben minder kans op een vaste aanstelling dan autochtonen. Ook de leerweg en het kwalificatieniveau van de verlaten opleiding speelt een rol bij de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Schoolverlaters van de BBL – ongeacht niveau – en schoolverlaters van BOL niveau 3/4 hebben vaker een vaste aanstelling dan schoolverlaters van BOL niveau 1/2. Daarnaast verschilt de kans op een vaste aanstelling tussen opleidingssectoren. Uit tabel 4.8 blijkt dat de opleidingssectoren techniek en gezondheidszorg een grotere kans op een vaste aanstelling bieden dan de opleidingssector economie. Het ligt voor de hand dat dit te maken heeft met de enorme krapte aan personeel waarmee beide sectoren momenteel worden geconfronteerd. Het verkrijgen van een vaste aanstelling wordt ten slotte beïnvloed door de regio waarin schoolverlaters de opleiding hebben gevolgd. In het noorden van het land is de kans op een vaste aanstelling kleiner dan in het westen.

Voltijdbaan

De kans op een voltijdbaan wordt eveneens negatief beïnvloed door voortijdige studieuitval. Ongediplomeerde schoolverlaters werken minder vaak in een voltijdbaan dan gediplomeerde schoolverlaters. Daarnaast hebben vrouwen minder kans om werkzaam te zijn in een voltijdbaan dan mannen. Interessant daarbij is de vraag of vrouwen uit vrije wil in deeltijd werken of dat zij eigenlijk meer uren zouden willen werken. Dit is van belang voor de interpretatie van het negatieve effect van sekse op de kans op een voltijdbaan. Uit een nadere analyse van onvrijwillig deeltijdwerk blijkt dat vrouwen hiermee vaker worden geconfronteerd dan mannen. Hieruit valt op te maken dat er voornamelijk sprake is van een achterstandssituatie van vrouwen ten opzichte van mannen bij het verkrijgen van een voltijdbaan. Overigens is er geen significant effect van voortijdige schooluitval op onvrijwillig deeltijdwerk. Voorlopig kan dan ook worden aangenomen dat de meeste ongediplomeerde schoolverlaters die in deeltijd werken dit vrijwillig doen.

Uit tabel 4.8 blijkt verder dat schoolverlaters met het HAVO als vooropleiding een grotere kans op een voltijdbaan hebben dan schoolverlaters met het VBO als vooropleiding. Ook schoolverlaters die al dan niet voortijdig een BBL-opleiding of een opleiding op BOL niveau 3/4 hebben verlaten, zijn vaker in voltijd werkzaam dan schoolverlaters afkomstig van BOL niveau 1/2. Technisch opgeleiden hebben meer kans op een voltijdbaan dan schoolverlaters die een economische opleiding hebben verlaten. De oplei-

dingssectoren gedrag en maatschappij, landbouw en gezondheidszorg bieden juist een geringere kans op een voltijd baan dan de opleidingssector economie. Schoolverlaters afkomstig uit de regio west hebben ten slotte meer kans op een voltijd baan dan schoolverlaters uit andere regio's van Nederland.

Bruto uurloon

Ongediplomeerde schoolverlaters verdienen significant minder dan gediplomeerde schoolverlaters. Het geschatte beloningsverschil bedraagt ongeveer 12% (zie tabel A.11 van de Appendix). Daarnaast komt naar voren dat vrouwen minder verdienen dan mannen, hetgeen al uit talloze eerdere onderzoeken bekend is. Een ander bekend resultaat is dat het aanvangssalaris van oudere schoolverlaters hoger is dan van jongere schoolverlaters. Uit de huidige analyse blijkt dat het bruto uurloon van schoolverlaters per jaar stijging in leeftijd met zo'n 6% toeneemt. Verder laat tabel 4.8 zien dat schoolverlaters met het VBO als vooropleiding minder verdienen dan schoolverlaters met een andere vooropleiding. Ook schoolverlaters die een opleiding op BOL niveau 1/2 al dan niet gediplomeerd hebben verlaten, verdienen minder dan schoolverlaters die een andere opleiding in het secundair onderwijs hebben gevolgd. Tevens hebben schoolverlaters die een opleiding in de sector techniek, gedrag en maatschappij of gezondheidszorg hebben verlaten een significant hoger bruto uurloon dan degenen die een opleiding in de sector economie hebben gevolgd. Tot slot blijkt dat schoolverlaters uit het oosten en het zuiden van Nederland minder verdienen dan schoolverlaters uit het westen.

Functieniveau

Ongediplomeerde schoolverlaters zijn in significant lagere functies werkzaam dan gediplomeerde schoolverlaters (zie tabel 4.8). Wat de kwaliteit van het werk betreft lopen ongediplomeerden dus niet alleen ten aanzien van hun salaris achter op gediplomeerden, maar ook ten aanzien van het niveau van de uitgeoefende baan. Daarnaast blijkt dat vrouwelijke schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs gemiddeld genomen in hogere functies werkzaam zijn dan mannelijke schoolverlaters. Ook oudere schoolverlaters bereiken een hoger functieniveau bij intrede op de arbeidsmarkt dan jongere schoolverlaters.

Schoolverlaters met het VBO als vooropleiding hebben een baan met een lager functieniveau dan schoolverlaters met een andere vooropleiding. Daarnaast blijkt dat schoolverlaters die al dan niet voortijdig een BBL-opleiding hebben verlaten in lagere functies terechtkomen dan schoolverlaters van de BOL. Verder is het bereikte functieniveau van schoolverlaters die een agrarische opleiding hebben gevolgd lager dan dat van degenen die een opleiding in de sector economie hebben verlaten. Tot slot komt naar voren dat schoolverlaters die de opleiding in het zuiden van het land hebben gevolgd gemiddeld genomen de hoogste functies bekleden.

Tabel 4.8

De invloed van diverse kenmerken op de arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Betaald werk		Ongediplomeerd ¹ Vrouw ² Leeftijd MAVO ⁴ HAVO ⁴ Overig ⁴ BOL niveau 3/4 ⁵ BBL niveau 1/2 ⁵ BBL niveau 3/4 ⁵ Techniek ⁶ Landbouw ⁶ Gezondheidszorg ⁶ Beginjaar opleiding Oost ⁷ Zuid ⁷	Allochtoon ³ Gedrag en Maatschappij ⁶ Noord ⁷
Vaste aanstelling	BOL niveau 3/4 ⁵ BBL niveau 1/2 ⁵ BBL niveau 3/4 ⁵ Techniek ⁶ Gezondheidszorg ⁶	Vrouw ² Leeftijd MAVO ⁴ HAVO ⁴ Overig ⁴ Landbouw ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶ Beginjaar opleiding Oost ⁷ Zuid ⁷	Ongediplomeerd ¹ Allochtoon ³ Noord ⁷
Volgtijdbaar	HAVO ⁴ BOL niveau 3/4 ⁵ BBL niveau 1/2 ⁵ BBL niveau 3/4 ⁵ Techniek ⁶	Leeftijd Allochtoon ³ MAVO ⁴ Overig ⁴	Ongediplomeerd ¹ Vrouw ² Landbouw ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶ Gezondheidszorg ⁶ Beginjaar opleiding Noord ⁷ Oost ⁷ Zuid ⁷
Bruto uurloon	Leeftijd MAVO ⁴ HAVO ⁴ Overig ⁴ BOL niveau 3/4 ⁵ BBL niveau 1/2 ⁵ BBL niveau 3/4 ⁵ Techniek ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶ Gezondheidszorg ⁶	Allochtoon ³ Landbouw ⁶ Noord ⁷	Ongediplomeerd ¹ Vrouw ² Beginjaar opleiding Oost ⁷ Zuid ⁷

vervolg Tabel 4.8

De invloed van diverse kenmerken op de arbeidsmarktpositie van ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van de BOL en de BBL

	Positief effect	Geen effect	Negatief effect
Functionieniveau	Vrouw ² Leeftijd MAVO ⁴ HAVO ⁴ Overig ⁴ BOL niveau 3/4 ⁵ Zuid ⁷	Allochtoon ³ Techniek ⁶ Gedrag en Maatschappij ⁶ Gezondheidszorg ⁶ Noord ⁷ Oost ⁷	Ongediplomeerd ¹ BBL niveau 1/2 ⁵ BBL niveau 3/4 ⁵ Landbouw ⁶ Beginjaar opleiding

¹ = ten opzichte van Gediplomeerd

² = ten opzichte van Man

³ = ten opzichte van Autochtoon

⁴ = ten opzichte van VBO

⁵ = ten opzichte van BOL niveau 1/2

⁶ = ten opzichte van Economie

⁷ = ten opzichte van West

4.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is allereerst gekeken naar factoren die van invloed zijn op de kans op voortijdige schooluitval onder scholieren van het secundair beroepsonderwijs. Hieruit blijkt dat mannen en allochtonen relatief gezien meer risico lopen op voortijdige schooluitval dan vrouwen en autochtonen. Daarnaast heeft leeftijd een negatief effect op de kans op voortijdige schooluitval. Hoe ouder men is, des te geringer is de kans op uitval. Ook scholieren die het HAVO als vooropleiding hebben gevolgd, lopen minder kans op uitval dan scholieren met het VBO als vooropleiding. Verder vallen scholieren die een opleiding op BOL niveau 1/2 volgen relatief minder vaak uit dan scholieren die een andere opleiding in het secundair beroepsonderwijs volgen. Ongeacht de leerweg en het kwalificatieniveau is de kans op uitval het grootst in de opleidingssectoren techniek, landbouw en gedrag en maatschappij. Ten slotte blijkt dat scholieren die in het noorden van het land een opleiding volgen de grootste kans op voortijdige studie-uitval hebben, gevolgd door scholieren uit de regio west. In het oosten en het zuiden van het land is de kans op voortijdige schooluitval het laagst.

Voortijdige schooluitval vindt meestal in het eerste leerjaar van de BOL en de BBL plaats. Voortijdig schoolverlaters van de BOL geven relatief vaak als reden voor uitval aan dat de opleiding te moeilijk was en de lessen niet interessant genoeg waren. Ook geven ze vaker aan dat ze achteraf toch liever een andere opleiding wilden volgen. Voortijdig schoolverlaters van de BBL geven als reden voor uitval juist vaker aan dat ze liever wilden gaan werken. Daarnaast geven voortijdig schoolverlaters van beide leerwegen relatief vaak aan dat zij gestimuleerd zijn om door te leren. Verreweg de meeste stimulans is afkomstig van ouders/verzorgers. Verder blijkt dat meer dan de helft van de voortijdig schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs direct is gaan werken na studie-uitval. Onder degenen die later toch weer aan een opleiding zijn begonnen, zijn voortijdig schoolverlaters van de BBL ondervetegenwoordigd.

Daarnaast zijn in dit hoofdstuk verschillen in arbeidsmarktpositie tussen ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van het secundair beroepsonderwijs onderzocht. Uit multivariate analyse is naar voren gekomen dat ongediplomeerde schoolverlaters minder vaak een vaste aanstelling hebben, minder vaak in voltijd werkzaam zijn, een lager aanvangssalaris kennen en minder hoge functies bekleden dan gediplomeerde schoolverlaters. Deze resultaten komen overeen met het verwachte negatieve effect van voortijdige schooluitval op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters. Daarmee is ondersteuning gevonden voor de hypothese dat werkgevers veelal op diploma's selecteren, hetzij vanwege het feit dat een diploma als een signaal dient voor de arbeidsproductiviteit van schoolverlaters, hetzij vanwege de verwachte hogere trainingskosten van ongediplomeerden ten opzichte van gediplomeerden.

5 Bijbanen van scholieren en studenten

5.1 Inleiding

De arbeidsmarktparticipatie van scholieren en studenten is de laatste jaren fors toegenomen (Verbeek & De Jong, 1995; Van der Meer & Wielers, 1998). Veel scholieren en studenten hebben tegenwoordig naast hun studie een betaalde baan. Dit werk vindt niet alleen tijdens vakantieperioden plaats maar ook gedurende het school- of studiejaar. Financiële redenen spelen vaak een rol om een bijbaan te nemen (Van der Meer & Wielers, 1998). Scholieren en studenten vanaf 18 jaar hebben volgens de Wet op Studiefinanciering (WSF) weliswaar recht op een studiebeurs, maar in de meeste gevallen zijn de inkomsten uit de studiebeurs te laag om in het levensonderhoud te kunnen voorzien. Omdat financiële ondersteuning van ouders - als aanvulling op de studiebeurs - niet altijd mogelijk is dan wel onvoldoende kan zijn, biedt een deel van de scholieren of studenten zich aan op de arbeidsmarkt.

Werkgevers nemen scholieren of studenten graag in dienst, omdat deze meestal flexibeler zijn dan andere groepen op de arbeidsmarkt (Steijn & Hofman, 1999; Van der Meer & Wielers, 1998). Bovendien zijn scholieren en studenten gewild, omdat ze zich relatief snel kunnen inwerken en vaak over goede communicatieve vaardigheden beschikken. Scholieren en studenten, van hun kant, hebben juist belang bij flexibel werk, omdat de studiebelasting sterk kan variëren tijdens het jaar. Ze accepteren daarom graag een baan met 'slechte' arbeidsomstandigheden zoals onregelmatig werk op ongunstige tijdstippen. Bovendien zijn ze nog niet gebonden aan een gezinsleven, waardoor het überhaupt makkelijker is om op onregelmatige tijden te werken.

Een bijkomend voordeel voor scholieren en studenten met een bijbaan is dat zij op deze wijze werkervaring opdoen. Werkervaring tijdens de studie kan van belang zijn bij de uiteindelijke transitie van school naar werk. Zo is uit eerder onderzoek gebleken dat afgestudeerden van het WO die relevante werkervaring hebben opgedaan tijdens de studie een grotere kans hebben op werk, een hoger bruto uurloon hebben en vaker een baan vinden die aansluit bij het behaalde opleidingsniveau dan afgestudeerde academici zonder relevante werkervaring (Allen, Ramaekers & Verbeek, 2000).

Een probleem van de toenemende arbeidsmarktparticipatie van scholieren en studenten is dat de kans bestaat dat ze lager opgeleiden verdringen van de arbeidsmarkt (Steijn & Hofman, 1999; Van der Meer & Wielers, 1998). Scholieren en studenten hebben vaak een bijbaan waarvoor geen opleiding wordt vereist. Deze banen, die oorspronkelijk misschien bestemd waren voor laaggeschoolde werkzoekenden, worden nu ingenomen door scholieren en studenten.

Een ander nadeel van de arbeidsmarktdeelname van scholieren en studenten kan zijn dat de studie wordt verwaarloosd. Er mag worden verondersteld dat scholieren en studenten gemiddeld 40 uur per week aan de studie dienen te besteden. Daarnaast neemt een groot deel van hen deel aan sociale activiteiten zoals sport en verenigingsleven. Wanneer scholieren en studenten niet over voldoende financiële middelen beschikken,

bijvoorbeeld omdat hun inkomsten uit de studiebeurs niet toereikend zijn, bestaat de kans dat zij gaan werken en blijft er per saldo minder tijd over voor de studie en andere, ontspannende activiteiten. Dit kan een negatief effect hebben op de behaalde studieresultaten.

In dit hoofdstuk wordt de arbeidsmarktparticipatie van scholieren en studenten nader geanalyseerd. Eerst wordt bekeken welke groepen van scholieren en studenten vooral een bijbaan hebben. Vervolgens wordt ingegaan op de aard van het werk dat wordt verricht. Daarbij wordt gekeken naar de belangrijkste beroepen en branches waarin scholieren en studenten werkzaam zijn, het salaris dat wordt verdiend en de aard van het dienstverband. Tot slot wordt in dit hoofdstuk een relatie gelegd tussen de opleiding die men volgt en de soort bijbaan die men heeft. Bekeken wordt of de werkzaamheden in de bijbaan aansluiten bij de opleidingsactiviteiten. Indien dit het geval is, dan kan de bijbaan van scholieren en studenten als een vorm van werkervaring tijdens de studie worden opgevat die van belang kan zijn op het moment dat zij zich volledig aanbieden op de arbeidsmarkt (d.w.z. na het verlaten van het onderwijs).

5.2 Aandeel scholieren en studenten met een bijbaan

Figuur 5.1 geeft per opleidingssector het aandeel scholieren en studenten weer met een bijbaan. Onder scholieren en studenten met een bijbaan worden degenen verstaan die in de eerste plaats aangeven scholier of student te zijn en daarnaast betaald werk hebben (voor minimaal één uur per week)¹⁶. Het gaat dus om bijbanen naar opgave van scholieren en studenten zelf. In totaal heeft 36% van de scholieren en studenten een bijbaan naast de studie. Figuur 5.1 laat zien dat scholieren van BOL niveau 1/2 minder vaak een bijbaan hebben dan scholieren van BOL niveau 3/4 en studenten van het HBO of het WO. Verder komt naar voren dat scholieren en studenten die een opleiding in de sector economie volgen relatief vaak een bijbaan hebben: binnen elke onderwijssoort is het percentage scholieren/studenten met een bijbaan in de sector economie het hoogst. Ook is bij de sector gedrag en maatschappij van het HBO en het WO het aandeel studenten met een bijbaan relatief hoog. Scholieren en studenten van de sector techniek hebben daarentegen, ongeacht onderwijssoort, minder vaak betaald werk naast de studie.

¹⁶ De gegevens in dit hoofdstuk hebben betrekking op schoolverlaters die in het schooljaar 1995/1996 hun diploma hebben behaald en een vervolgstudie zijn gaan doen. Het betreft hier eerste- of tweedejaars scholieren/studenten van de BOL, het HBO en het WO. Omdat zich in de onderzoeksgroep alleen schoolverlaters bevinden die een vervolgstudie zijn gaan doen, kunnen de bijbanen van scholieren van het AVO en VBO niet worden bestudeerd.

Figuur 5.1

Aandeel scholieren/studenten met een bijbaan

Figuur 5.2 gaat in op het aantal arbeidsuren dat scholieren en studenten per week werken in de bijbaan. De bijbanen van studenten/scholieren zijn vaak banen in deeltijd. Het gemiddeld aantal arbeidsuren van scholieren en studenten met een bijbaan is 10 uur per week. Scholieren van de BOL werken gemiddeld langer naast de studie dan studenten van het HBO en het WO. Verder laat de figuur zien dat het aantal arbeidsuren enigszins uiteenloopt tussen de verschillende opleidingssectoren. Met name binnen het WO zijn de verschillen relatief groot. Het aantal arbeidsuren is het laagst voor studenten gezondheidszorg (7 uur per week) en het hoogst voor studenten techniek (11 uur per week).

Figuur 5.2

Arbeidsuren van scholieren/studenten met een bijbaan

5.3 Achtergrondkenmerken van scholieren en studenten met een bijbaan

In deze paragraaf wordt bekeken welke groepen van scholieren en studenten vooral een bijbaan hebben naast hun studie. Ingegaan wordt op de achtergrondkenmerken sekse, etniciteit en leeftijd. Tabel 5.1 laat het aandeel scholieren en studenten met een bijbaan zien, uitgesplitst naar sekse en etniciteit. Uit de tabel komt naar voren dat vrouwen vaker een bijbaan hebben dan mannen. Alleen bij BOL niveau 1/2 hebben mannen iets vaker dan vrouwen betaald werk naast de studie. Daarnaast laat tabel 5.1 zien dat bij het WO allochtone studenten ongeveer even vaak een bijbaan hebben dan autochtone studenten. Voor de andere onderwijssoorten geldt echter dat allochtonen duidelijk minder vaak dan autochtonen betaald werk hebben naast de studie.

Tabel 5.1

Scholieren/studenten met een bijbaan, naar sekse en etniciteit

	Man %	Vrouw %	Allochtoon %	Autochtoon %
BOL niveau 1/2	23	21	x	23
BOL niveau 3/4	34	39	28	37
HBO	38	41	34	40
WO	34	39	37	36
Totaal	34	38	25	37

x = te weinig waarnemingen

In tabel 5.2 is de leeftijd van scholieren en studenten met een bijbaan weergegeven. Leeftijd is onderverdeeld in vier klassen: 15-17 jaar, 18-19 jaar, 20-21 jaar en ≥ 22 jaar. Voor elke leeftijdsklasse is het percentage scholieren/studenten met een bijbaan vermeld. Voor BOL niveau 3/4, het HBO en het WO geldt dat het percentage scholieren en studenten met een bijbaan lager is, naarmate men ouder is. Bij BOL niveau 1/2 zijn de percentages daarentegen min of meer gelijk verdeeld over de leeftijdsklassen.

Tabel 5.2

Scholieren/studenten met een bijbaan, naar leeftijd

	15-17 jaar %	18-19 jaar %	20-21 jaar %	≥ 22 jaar %
BOL niveau 1/2	24	19	25	x
BOL niveau 3/4	40	36	26	13
HBO	-	44	40	28
WO	-	38	36	30
Totaal	37	37	37	27

x = te weinig waarnemingen

- = niet van toepassing

Tabel 5.3 laat het aantal arbeidsuren in de bijbaan van scholieren en studenten zien, uitgesplitst naar sekse en etniciteit. Uit deze tabel blijkt dat mannen gemiddeld meer uren per week werken naast de studie dan vrouwen. Dit geldt voor elke onderwijssoort, maar met name bij het HBO en het WO zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen relatief groot. Verder komt uit tabel 5.3 naar voren dat bij het WO allochtone studenten minder uren betaald werk verrichten dan autochtone studenten. Bij BOL niveau 3/4 en het HBO zijn er niet of nauwelijks verschillen in arbeidsuren tussen allochtonen en autochtonen.

Tabel 5.3

Arbeidsuren van scholieren/studenten met een bijbaan, naar sekse en etniciteit

	Man uren	Vrouw uren	Allochtoon uren	Autochtoon uren
BOL niveau 1/2	11	10	x	11
BOL niveau 3/4	11	10	10	11
HBO	11	9	10	10
WO	10	9	7	10
Totaal	11	10	10	10

x = te weinig waarnemingen

Tabel 5.4 geeft het aantal arbeidsuren in de bijbaan per leeftijdsklasse weer. Voor BOL niveau 3/4, het HBO en het WO geldt dat scholieren en studenten van 22 jaar en ouder gemiddeld het grootste aantal arbeidsuren werken. Dit betekent dat oudere scholieren en studenten relatief gezien het minst vaak een bijbaan hebben (zie tabel 5.2), maar als ze werken dan doen ze dat wel het meeste aantal uren per week. Bij BOL niveau 1/2 werken jongere scholieren juist meer uren per week naast de studie dan oudere scholieren.

Tabel 5.4

Arbeidsuren van scholieren/studenten met een bijbaan, naar leeftijd

	15-17 jaar uren	18-19 jaar uren	20-21 jaar uren	>= 22 jaar uren
BOL niveau 1/2	11	10	9	x
BOL niveau 3/4	11	11	9	16
HBO	-	10	10	12
WO	-	10	9	12
Totaal	11	10	10	12

x = te weinig waarnemingen

- = niet van toepassing

5.4 Aard van het werk van scholieren en studenten

Tabel 5.5 vermeldt de tien meest voorkomende beroepen van scholieren en studenten. Uit de tabel komt naar voren dat de meeste scholieren en studenten een bijbaan hebben als winkelbediende/marktverkoper (26%), kassamedewerker (9%), kelner/serveerster (8%), glazenwasser/interieurverzorger/medewerker huishoudelijke dienst (7%) of vakkenvuller (7%). Dit geldt zowel voor scholieren van de BOL als voor studenten van het HBO en het WO. Er zijn echter een paar (kleine) verschillen tussen de onderwijssoorten. Allereerst zijn scholieren van BOL niveau 1/2 iets vaker vakkenvuller in een winkel dan andere scholieren en studenten. Daarnaast bevinden zich onder scholieren van BOL niveau 3/4 en studenten van het HBO de meeste agrarische arbeiders. De chauffeurs blijken ten slotte met name studenten van het HBO of het WO te zijn.

Tabel 5.5

Tien meest voorkomende beroepen van scholieren/studenten met een bijbaan

	Totaal	BOL	BOL	HBO	WO
	%	niveau 1/2	niveau 3/4	%	%
Winkelbediende/marktverkoper	26	26	29	23	26
Kassamedewerker	9	7	10	9	7
Kelner/serveerster	8	11	7	10	7
Glazenwasser/interieurverzorger/ medewerker huishoudelijke dienst	7	7	7	7	8
Vakkenvuller winkel	7	13	8	6	5
Colporteur/kranten/tijdschriften/ folders/wasgoed	4	3	7	2	1
Agrarische arbeiders	4	1	5	4	2
Receptionisten/administratieve employés	3	4	3	3	6
Lader/losser/magazijnknecht/ Verhuizer	3	0	3	4	2
Chauffeurs	3	0	0	5	7

Tabel 5.6 dat de tien meest voorkomende branches waarin scholieren/studenten werken weergeeft, sluit grotendeels aan bij tabel 5.5. Een aanzienlijk deel van de scholieren en studenten werkt in de detailhandel (44%) of doet werk waarbij logies, maaltijden of dranken worden verstrekt (13%). Daarnaast werkt een relatief groot deel van de scholieren/studenten in de gezondheids-/welzijnszorg (7%) en in de zakelijke dienstverlening (7%). Opvallend is dat de scholieren van BOL niveau 1/2 hier verschillen van scholieren/studenten van andere onderwijssoorten. Scholieren van BOL niveau 1/2 werken niet in de gezondheids-/welzijnszorg, cultuur, sport en recreatie, de post-/telecommunicatie, de groothandel en ook niet bij uitgeverijen en drukkerijen. Scholieren van BOL niveau 1/2 vinden we daarentegen relatief vaak terug in de detailhandel en de handel/reparatie van auto's/motorfietsen en het benzineservicestation.

Tabel 5.6

Tien meest voorkomende branches waarin scholieren/studenten met een bijbaan werkzaam zijn

	Totaal	BOL	BOL	HBO	WO
	%	niveau 1/2	niveau 3/4	%	%
Detailhandel	44	54	51	40	33
Logies-/maaltijd-/drankverstrekking	13	16	10	16	15
Gezondheids-/welzijnszorg	7	0	7	9	7
Overige zakelijke dienstverlening	7	7	7	6	11
Cultuur/sport/recreatie	4	0	4	5	4
Akker-/tuinbouw	3	1	5	4	2
Post-/telecommunicatie	3	0	1	4	5
Handel/reparatie; auto's/motorfiets; benzineservicestation	3	10	3	2	2
Groothandel	2	0	1	3	3
Uitgeverijen/drukkerijen	2	0	4	1	1

Tabel 5.7 gaat in op de beloning van scholieren/studenten met een bijbaan. Weergegeven is het bruto uur- en maandloon. Het bruto uur- en maandloon is inclusief toeslagen voor ploegendienst, fooien, provisie en dergelijke, maar exclusief inkomen uit overwerk, vakantiegeld, 13e maand, uitkering en dergelijke. Er is geen uitsplitsing naar opleidingssector gemaakt, omdat de verschillen tussen de sectoren gering zijn.

Tabel 5.7

Beloning scholieren/studenten met een bijbaan

	Bruto uurloon gulden	Bruto maandloon gulden
BOL niveau 1/2	6,30	265
BOL niveau 3/4	7,50	315
HBO	10,30	435
WO	11,30	470
Totaal	9,10	383

Uit tabel 5.7 komt naar voren dat scholieren en studenten in totaal gemiddeld 383 gulden per maand verdienen en een gemiddeld uurloon hebben van iets meer dan 9 gulden. Verschillen in uurloon tussen de onderscheiden onderwijssoorten worden grotendeels bepaald door de leeftijd van scholieren en studenten: scholieren van een hoger opleidingsniveau verdienen meer dan scholieren van een lager opleidingsniveau, omdat eerstgenoemden gemiddeld genomen ouder zijn. Verschillen in maandloon tus-

Tabel 5.8

Dienstverband scholieren/studenten met een bijbaan

	Werk via uitzend- bureau	Loondienst werkgever	Oproep- kracht	Meewerken in bedrijf ouders/ partner	Zelfstandig in eigen bedrijf/ freelance	Anders
	%	%	%	%	%	%
BOL niveau 1/2	12	51	31	4	0	2
BOL niveau 3/4	8	56	25	5	0	6
HBO	9	52	32	3	1	5
WO	13	47	33	3	2	2
Totaal	9	53	29	4	1	5

sén onderwijssoorten laten zich op dezelfde wijze interpreteren, ondanks dat de verschillen hier ook door verschillen in het aantal gewerkte uren tussen onderwijssoorten wordt bepaald.

Tabel 5.8 geeft het dienstverband weer waarin scholieren/studenten met een bijbaan werkzaam zijn. Uit deze tabel blijkt dat meer dan de helft van de scholieren/studenten in loondienst is bij een werkgever. Daarnaast werkt een aanzienlijk deel van de scholieren/studenten als oproepkracht (29%) of heeft werk via een uitzendbureau (9%). Een klein deel werkt mee in het bedrijf van de ouders of partner (4%).

Figuur 5.3 laat per opleidingssector het percentage scholieren/studenten met een flexibele aanstelling zien. Bijna de helft van de scholieren en studenten met een bijbaan heeft een flexibele aanstelling. Uit de figuur blijkt verder dat het percentage scholieren/studenten met een flexibele aanstelling behoorlijk kan verschillen tussen opleidingssectoren. Bij de sectoren BOL niveau 3/4 techniek, BOL niveau 3/4 gedrag en maatschappij, HBO onderwijs en WO gezondheidszorg is het aandeel scholieren/studenten met een flexibele aanstelling relatief laag. Bij de sectoren WO gedrag en maatschappij en WO taal en cultuur is het aandeel flexibele aanstellingen daarentegen relatief hoog.

Tot slot laat tabel 5.9 zien op welke wijze scholieren en studenten aan de bijbaan zijn gekomen. Uit deze tabel komt naar voren dat familie, vrienden en kennissen een belangrijke rol spelen bij het vinden van een bijbaan. Een groot deel van de scholieren en studenten vindt via deze weg een bijbaan (40%). Daarnaast zijn een open sollicitatie (19%), een reactie op een advertentie (14%), het uitzendbureau (9%) en een stage (9%) belangrijke kanalen voor het vinden van een bijbaan. Tussen de onderwijssoorten zijn duidelijke verschillen aan te geven in de wijze waarop een bijbaan wordt gevonden. Scholieren van BOL niveau 1/2 vinden relatief vaak door middel van een stage een bijbaan. Het lijkt er daarmee op dat een deel van de scholieren van BOL niveau 1/2 een bijbaan heeft gevonden bij het bedrijf waar ze hun stage hebben gelopen. Studenten van het HBO en het WO vinden vaker dan scholieren van de BOL via een open sollicitatie of het uitzendbureau betaald werk. Verder valt op dat in vergelijking met andere onderwijssoorten studenten van het WO minder vaak via familie, vrienden en kennissen een bijbaan hebben gevonden.

Figuur 5.3

Percentage scholieren/studenten met een flexibele aanstelling

Tabel 5.9

Wijze waarop scholieren/studenten aan de bijbaan zijn gekomen

	Uitzend- bureau, bemiddelings- bureau %	Reactie op advertentie (incl. selectie, audities) %	Open sollicitatie %	Stage %	Familie, vrienden, kennissen %	Anders %
BOL niveau 1/2	0	27	0	28	41	4
BOL niveau 3/4	3	20	14	12	45	4
HBO	9	12	21	8	40	6
WO	17	15	18	8	26	7
Totaal	9	14	19	9	40	9

5.5 De aansluiting tussen de opleiding en de bijbaan

Werkervaring tijdens de studie kan een belangrijke rol spelen bij de uiteindelijke transitie van school naar werk. In deze laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt daarom bekeken of de werkzaamheden in de bijbaan aansluiten bij de opleiding die wordt gevolgd. Indien dit het geval is, dan kan de bijbaan als een vorm van werkervaring tijdens de studie worden opgevat die van belang kan zijn op het moment dat scholieren en studenten zich na het verlaten van het onderwijs volledig aanbieden op de arbeidsmarkt.

Figuur 5.4 gaat in op de relatie tussen de opleiding die scholieren/studenten volgen en de bijbaan. Vermeld is het percentage scholieren en studenten dat een bijbaan heeft waarvan het vereiste niveau minimaal gelijk is aan het niveau van de opleiding die men volgt. Daarnaast is in figuur 5.4 het percentage scholieren/studenten weergegeven voor wie de werkzaamheden in de bijbaan aansluiten bij de richting van de opleiding die wordt gevolgd. Uit deze figuur blijkt dat een zeer klein deel van de scholieren/studenten een bijbaan heeft die aansluit bij het eigen opleidingsniveau. Bij slechts vier sectoren is het percentage scholieren/studenten met een bijbaan op minimaal het eigen opleidingsniveau groter dan tien procent. Drie hiervan betreffen overigens opleidingssectoren binnen het WO. Te denken valt hier aan bijbanen in het kader van student-assistentenschappen.

Ook het percentage scholieren/studenten voor wie de werkzaamheden in de bijbaan aansluiten bij de eigen of verwante opleidingsrichting is gering. Interessant is echter dat de percentages voor de opleidingssectoren hier behoorlijk verschillen. Bij BOL niveau 3/4 hebben scholieren van de sectoren landbouw en gedrag en maatschappij nog een enkele keer een bijbaan waar de werkzaamheden aansluiten bij de opleidingsrichting die men volgt. Voor de overige sectoren van BOL niveau 3/4 geldt dit in veel mindere mate of zelfs helemaal niet. Bij het HBO en het WO zijn het met name de studenten van de sector gezondheidszorg die werk naast de studie verrichten dat aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Deze groep studenten werkt veelal in de thuiszorg als verpleeghulp. Overigens is dit wel vaak werk onder het niveau van de opleiding die wordt gevolgd.

Figuur 5.4

Percentage scholieren/studenten met een bijbaan op minimaal eigen niveau en percentage scholieren/studenten met een bijbaan in eigen/verwante richting per opleidingssector

Verder heeft een relatief groot deel van de studenten HBO kunst en cultuur werk dat aansluit bij de opleiding die wordt gevolgd (zowel naar niveau als naar richting). Het zal hier waarschijnlijk gaan om kunstzinnige activiteiten die men verricht terwijl de opleiding nog niet is afgerond. Tot slot verrichten studenten WO gedrag en maatschappij relatief vaak werkzaamheden die zowel wat betreft niveau als wat betreft richting aansluiten bij de opleiding die ze volgen. Te verwachten valt dat het hier gaat om studenten die naast de studie werken als onderzoeksassistent of als enquêteur.

5.6 Samenvatting

Een aanzienlijk deel van de scholieren en studenten heeft naast de studie een betaalde baan. Dit werk wordt niet alleen tijdens de vakantieperioden gedaan, maar vindt gedurende het gehele school- en studiejaar plaats. In totaal heeft ongeveer eenderde van de scholieren van de BOL en studenten van het HBO en het WO een bijbaan. Kenmerkend is dat vrouwen vaker dan mannen een bijbaan hebben en dat scholieren/studenten met een bijbaan vaker autochtoon dan allochtoon zijn. Daarnaast hebben oudere scholieren/studenten minder vaak betaald werk naast de studie dan scholieren/studenten van jongere leeftijd. Wat opleidingssector betreft hebben scholieren en studenten van de sector economie het vaakst een bijbaan.

De beschikbare vrije tijd voor scholieren en studenten is schaars. Daarom zijn de meeste bijbanen van scholieren en studenten deeltijdbanen. Gemiddeld werken scholieren/studenten met een bijbaan 10 uur per week naast de studie. Bij mannelijke scholieren/studenten is het aantal arbeidsuren hoger dan bij vrouwelijke scholieren/studenten. Daarnaast geldt dat oudere scholieren/studenten meer uren per week werken dan jongere scholieren/studenten. Verder blijken studenten van het HBO en het WO minder uren per week naast de studie te werken dan scholieren van de BOL.

Scholieren en studenten die participeren op de arbeidsmarkt komen vaak terecht in de horeca of de detailhandel. De meest voorkomende beroepen van scholieren en studenten met een bijbaan zijn winkelbediende/marktverkoper, kassamedewerker en kelner/serveerster. Scholieren en studenten met een bijbaan verdienen iets meer dan negen gulden bruto per uur. Per maand verdienen ze gemiddeld 383 gulden.

Werkgevers nemen scholieren/studenten graag in dienst vanwege hun flexibiliteit. Ook scholieren/studenten hebben baat bij een flexibele baan. Toch blijkt dit maar voor een deel van de scholieren en studenten het geval te zijn. Ongeveer de helft van de scholieren/studenten met een bijbaan heeft een flexibele aanstelling en meer dan de helft is in loondienst bij een werkgever. Familie, vrienden en kennissen zijn voor scholieren en studenten belangrijk bij het vinden van een bijbaan. Veel scholieren en studenten zijn op deze wijze hun bijbaan gekomen. Ten slotte blijkt dat de bijbaan voor slechts een zeer klein deel van de werkzame scholieren en studenten aansluit bij de opleiding die wordt gevolgd. Alleen een relatief groot deel van de studenten HBO kunst en cultuur en WO gedrag en maatschappij heeft werkzaamheden in de bijbaan die aansluiten bij de opleiding die wordt gevolgd (zowel naar niveau als naar richting). Voor deze scholieren en studenten kan de bijbaan worden opgevat als een vorm van werkervaring tijdens de studie. Daarnaast hebben scholieren van de sectoren landbouw en gedrag en maatschappij op BOL niveau 3/4 relatief vaak een bijbaan waar de werkzaamheden aansluiten bij de eigen opleidingsrichting. Bij het HBO en WO zijn het vooral studenten van de sector gezondheidszorg die werk verrichten in een bijbaan die aansluit bij de eigen opleidingsrichting. Dit betreft echter wel vaak werkzaamheden onder het eigen opleidingsniveau.

De schoolverlaters zijn onderverdeeld in twee groepen: de groep die de school verlaat om te gaan werken en de groep die de school verlaat om te gaan studeren. De groep die de school verlaat om te gaan werken, wordt ook wel de groep van de 'early leavers' genoemd. Deze groep bestaat uit jongeren die de school verlaten voordat zij de basisschool of de middelbare school hebben afgerond. De groep die de school verlaat om te gaan studeren, wordt ook wel de groep van de 'late leavers' genoemd. Deze groep bestaat uit jongeren die de school verlaten nadat zij de basisschool of de middelbare school hebben afgerond. De schoolverlaters zijn onderverdeeld in twee groepen: de groep die de school verlaat om te gaan werken en de groep die de school verlaat om te gaan studeren. De groep die de school verlaat om te gaan werken, wordt ook wel de groep van de 'early leavers' genoemd. Deze groep bestaat uit jongeren die de school verlaten voordat zij de basisschool of de middelbare school hebben afgerond. De groep die de school verlaat om te gaan studeren, wordt ook wel de groep van de 'late leavers' genoemd. Deze groep bestaat uit jongeren die de school verlaten nadat zij de basisschool of de middelbare school hebben afgerond.

Literatuur

- Allen, J., Ramaekers, G. & Verbeek, F. (2000). *WO-Monitor 1999: de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*. Utrecht: VSNU.
- Arrow, K. (1973). Higher education as a filter. *Journal of Public Economics*, 2, 193-216.
- Becker, G. (1964). *Human capital. A theoretical and empirical analysis, with a special reference to education*. New York: NBER.
- Hof, L. van 't & Dronkers, J. (1993). Onderwijsachterstanden van allochtonen: klasse, gezin of etnische cultuur? *Migrantenstudies*, 9, 2-25.
- Martens, E. & Veenman, J. (1998). De betekenis van generieke en etnisch-specifieke factoren bij de verklaring van achterstand van etnische minderheden. *Mens en Maatschappij*, 73, 62-73.
- Meer, P. van der & Wielers, R. (1997). Hoe belangrijk is opleiding voor de arbeidsmarktpositie van allochtonen? *Mens en Maatschappij*, 72, 40-47.
- Meer, P. van der & Wielers, R. (1998). Het belang van opleiding voor de arbeidsmarktpositie van allochtonen II: een replek op Martens en Veenman. *Mens en Maatschappij*, 73, 195-197.
- Meer, P. van der & Wielers, R. (1998). *De veranderende arbeidsmarktparticipatie van studenten*. Paper gepresenteerd tijdens 8e Sociaal-wetenschappelijke Studiedagen 16-17 april 1998, Amsterdam.
- Sixma, H. & Ultee, W. (1983). Een beroepsprestigeschaal voor Nederland in de jaren tachtig. *Mens en Maatschappij*, 58, 360-382.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (1999). *Rapportage minderheden 1999*. Rijswijk: SCP.
- Smits, W. (1999). *Schoolverlaters van de BBL 1997*, ROA-R-1999/6. Maastricht: ROA.
- Steijn, B. & Hofman, A. (1999). Zijn lager opgeleiden de dupe van de toestroom van studenten op de arbeidsmarkt? *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 15, 149-161.
- Tesser, P. (1995). Migranten in de sociale stratificatie: een werkloze onderklasse? In: J. Dronkers & W. Ultee (red.). *Verschuivende ongelijkheid in Nederland. Sociale gelaagdheid en mobiliteit* (pp. 284-302). Assen: Van Gorcum.
- Thurow, L. (1975). *Generating inequality*. New York: Basic Books.
- Ultee, W., Arts, W. & Flap, H. (1992). *Sociologie: vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Velden, R. van der & Lodder, B. (1995). Alternative routes from vocational education to the labor market, *Educational Research and Evaluation*, 1, 109-128.

Verbeek, F. & Jong, U. de (1995). *Het risico van studeren en werken: een secundaire analyse over de ontwikkelingen van het werkstudentschap in de tachtiger en negentiger jaren*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

Vries, G. de (1993). *Schoolverzuim en schooluitval in het voortgezet onderwijs. Een literatuurstudie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Wit, W. de & Dekkers, H. (1997) Drop-out of startkwalificatie. Omvang, achtergronden en gevolgen van voortijdig schoolverlaten in de eerste vijf jaren voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 22, 211-227.

Wolbers, M. & Driessen, G. (1996). Milieu of migratie? Determinanten van schoolloopbaanverschillen tussen allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Sociologische Gids*, 43, 349-365.

Appendix

Tabel A.1

Resultaten van logistische regressie-analyse van gevolgde leerweg (BBL versus BOL): logiteffecten

Constante	-2,331**
Sekse	
Vrouw	-0,491**
Man	ref.cat.
Etniciteit	
Allochtoon	-0,995**
Autochtoon	ref.cat.
Leeftijd	0,192**
Vooropleiding	
VBO	ref.cat.
MAVO	-0,945**
HAVO	-0,770**
Overig	0,511**
Kwalificatieniveau	
Niveau 1/2	2,088**
Niveau 3/4	ref.cat.
Opleidingssector	
Landbouw	-7,695*
Techniek	ref.cat.
Gezondheidszorg	-0,344**
Economie	-0,382**
Gedrag en Maatschappij	-3,082**
Pseudo R-kwadraat	0,466
Model Chi-kwadraat	2.877**
Vrijheidsgraden	11
N	9.116

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.2

Resultaten van factoranalyse van items kennis en vaardigheden voor schoolverlaters van BOL en BBL: factorloadingen (vetgedrukt zijn de factorloadingen groter dan 0,35).

	Houding	Presenteren	Kennis	Organiseren
Vakkennis	0,04	-0,02	0,46	0,00
Inzicht in informatie- en communicatietechnologie	0,00	0,07	-0,09	-0,37
Inzicht in bedrijfsvoering	-0,03	0,02	-0,04	-0,47
Toepassen theorie in praktijk	-0,03	0,03	0,60	0,05
Schriftelijke presentatie	0,04	0,49	-0,04	-0,02
Mondelinge presentatie	-0,04	0,74	0,05	0,03
Kennisoverdracht	0,08	0,10	0,30	-0,17
Plannen en organiseren	0,02	-0,04	0,11	-0,50
Probleemoplossing	0,16	-0,03	0,19	-0,33
Contactuele vaardigheden	0,21	0,22	0,07	-0,15
Werken in teamverband	0,36	0,09	0,06	-0,09
Zelfstandigheid	0,67	-0,03	0,01	0,06
Initiatief, creativiteit	0,59	-0,04	-0,01	-0,06
Aanpassingsvermogen	0,63	0,01	-0,06	-0,03
Nauwkeurigheid, zorgvuldigheid	0,61	0,04	0,03	0,09
Variantiebinding	23,6%	9,6%	7,6%	7,1%
Eigenwaarde	3,54	1,44	1,14	1,06
Cronbachs alpha	0,71	0,40	0,29	0,44

Tabel A.3

Resultaten van lineaire regressie-analyse van kennis en vaardigheden voor schoolverlaters van BOL en BBL: ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

	Houding	Presenteren	Kennis	Organiseren
Constante	0,595**	0,813**	0,559**	0,605**
Sekse				
Vrouw	0,033**	-0,033*	-0,002	0,003
Man	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit				
Allochtoon	-0,072**	-0,077**	-0,008	-0,049*
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Leeftijd	0,001	-0,006**	-0,001	-0,003*
Vooropleiding				
VBO	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
MAVO	0,034**	-0,003	-0,009	0,007
HAVO	0,057**	-0,035	0,009	-0,004
Overig	0,013	-0,010	0,002	0,024
Leerweg				
BOL	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
BBL	0,080**	0,028	0,050*	0,031*
Kwalificatieniveau				
Niveau 1/2	-0,051**	0,005	0,028	0,071**
Niveau 3/4	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Opleidingssector				
Landbouw	-0,013	-0,034	-0,011	-0,040*
Techniek	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Gezondheidszorg	-0,011	0,009	-0,001	0,046*
Economie	-0,007	-0,057**	0,061**	-0,062**
Gedrag en Maatschappij	0,010	-0,056*	0,015	0,070**
Aangepaste R-kwadraat	0,015**	0,019**	0,008**	0,024**
F-waarde	6	8	4	9
Vrijheidsgraden	12	12	12	12
N	4.264	4.264	4.264	4.264

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.4

Resultaten van multivariate analyse van arbeidsmarktpositie van schoolverlaters van BOL en BBL: logiteffecten en ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (bij bruto uurloon)

	Betaald werk	Vaste aanstelling	Bruto uurloon (log)	Functie op eigen niveau	Functie in eigen/ verwante richting
Constate	7,083**	1,901**	2,738**	0,768**	1,120**
Sekse					
Vrouw	0,623	-0,293**	-0,110**	-0,001	0,025
Man	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Etniciteit					
Allochtoon	-0,417	-0,638**	0,009	0,209	-0,408**
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Leeftijd	-0,011	0,275*	0,020**	0,033**	0,018*
Vooropleiding					
VBO	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
MAVO	0,744	0,149	0,065**	0,364**	0,061
HAVO	0,581	0,114	0,107**	0,509**	0,266**
Overig	0,717	-0,039	0,089**	0,591**	-0,068
Leerweg					
BOL	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
BBL	-0,377	0,517**	0,076**	-1,339**	-0,263*
Kwalificatieniveau					
Niveau 1/2	1,317	-0,293*	-0,150**	0,279**	-0,441**
Niveau 3/4	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Houding	-0,026	-0,379	0,027	0,292*	0,140
Presenteren	-0,083	0,716	-0,065	-0,016	0,283**
Kennis	-0,088	-0,226	0,011	-0,230*	-0,513**
Organiseren	-0,519	0,216	-0,027	-0,032	0,372**
Opleidingssector					
Landbouw	4,913	-0,759**	-0,132**	-0,817**	-0,940**
Techniek	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Gezondheidszorg	-2,792*	0,001	-0,012	0,030	0,230
Economie	-1,829	-0,191	-0,128**	-0,232**	-0,881**
Gedrag en maatschappij	-3,519**	-0,710**	-0,004	-0,041	-0,394**
Pseudo R-kwadraat	0,12	0,056	0,25***	0,13	0,102
Model Chi-kwadraat	30*	139**	77**b	388**	313**
Vrijheidsgraden	16	16	16	16	16
N	4.297	4.152	3.575	4.143	4.193

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

^a = aangepaste R-kwadraat

^b = F-waarde

Tabel A.5

Resultaten van lineaire regressie-analyse van bereikte opleidingsniveau: ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

	Model 1	Model 2	Model 3
Constante	16,71**	13,38**	12,99**
Etniciteit			
Autochtonen	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Surinamers/Antillianen	0,16	0,24	-0,07
Turken	-1,14**	-0,36	0,03
Marokkanen	-1,74**	-1,17**	-0,11
Overigen	0,03	-0,14	-0,04
Opleidingsniveau ouders		0,25**	0,14**
Studievertraging			-2,55**
Leeftijd			0,38**
Sekse			
Man			ref.cat.
Vrouw			-0,01
Opleidingssector			
Algemeen			-1,33**
Landbouw			ref.cat.
Onderwijs			0,76**
Techniek			0,24**
Economie			0,46**
Gezondheidszorg			0,10
Gedrag en Maatschappij			0,62**
Kunst, Taal en Cultuur			1,71**
Rechten			2,75**
Natuurwetenschappen			2,88**
Aangepaste R-kwadraat	0,01	0,06	0,68
F-waarde	22**	223**	2.230**
Vrijheidsgraden	4	5	17
N	17.968	17.968	17.968

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.6

Resultaten van logistische regressie-analyse van kans op betaald werk: logiteffecten

	Model 1	Model 2	Model 3
Constante	3,54**	2,76**	3,57**
Etniciteit			
Autochtonen	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Surinamers/Antillianen	-1,07**	-1,05**	-1,07**
Turken	-1,53**	-1,58**	-1,81**
Marokkanen	-0,13	-0,07	-0,25
Overigen	-0,72**	-0,69**	-0,64*
Opleidingsniveau		0,13**	0,16**
Opleidingsniveau ouders			-0,06**
Studievertraging			0,01
Leeftijd			-0,02
Sekse			
Man			ref.cat.
Vrouw			-0,23*
Opleidingssector			
Algemeen		0,37	0,33
Landbouw		ref.cat.	ref.cat.
Onderwijs		-0,38*	-0,21
Techniek		0,96**	0,88**
Economie		0,52**	0,51*
Gezondheidszorg		-0,12	-0,06
Gedrag en Maatschappij		-0,33	-0,23
Kunst, Taal en Cultuur		-1,15**	-1,05**
Rechten		-0,29	-0,28
Natuurwetenschappen		-0,84	-0,84
Regio opleiding			
Noord			-0,54**
Oost			-0,24
West			ref.cat.
Zuid			-0,06*
Pseudo R-kwadraat	0,02	0,05	0,08
Model Chi-kwadraat	68**	221**	255**
Vrijheidsgraden	4	14	21
N	28.550	28.550	28.550

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.7

Resultaten van logistische regressie-analyse van kans op vaste aanstelling: logiteffecten

	Model 1	Model 2	Model 3
Constate	1,62**	0,68**	0,74**
Etniciteit			
Autochtonen	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Surinamers/Antillianen	-0,30*	-0,27	-0,44**
Turken	-0,46*	0,35	-0,55**
Marokkanen	-0,56**	-0,34	-0,56**
Overigen	-0,24**	-0,20*	-0,26**
Opleidingsniveau		0,14**	0,08**
Opleidingsniveau ouders			-0,03**
Studievertraging			-0,07
Leeftijd			0,04**
Sekse			
Man			ref.cat.
Vrouw			-0,20**
Opleidingssector			
Algemeen		0,32*	0,24
Landbouw		ref.cat.	ref.cat.
Onderwijs		-0,03	-0,08
Techniek		0,69**	0,56**
Economie		0,33**	0,26*
Gezondheidszorg		0,23*	0,31*
Gedrag en Maatschappij		-0,21	-0,27*
Kunst, Taal en Cultuur		-0,75**	-0,83**
Rechten		0,25	0,18
Natuurwetenschappen		0,09	0,05
Regio werk			
Noord			-0,76**
Oost			-0,36**
West			ref.cat.
Zuid			-0,27**
Buitenland			0,17
Pseudo R-kwadraat	0,00	0,04	0,06
Model Chi-kwadraat	24**	415**	598**
Vrijheidsgraden	4	14	22
N	25.986	25.986	25.986

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.8

Resultaten van lineaire regressie-analyse van beroepsprestige: ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

	Model 1	Model 2	Model 3
Constante	48,25**	18,24**	17,97**
Etniciteit			
Autochtonen	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Surinamers/Antillianen	1,07	0,63*	0,21
Turken	-7,50**	-2,13*	-2,05*
Marokkanen	-4,83**	4,37**	3,87**
Overigen	-0,26	-0,35	-0,77*
Opleidingsniveau		4,65**	4,56**
Opleidingsniveau ouders			0,17**
Studievertraging			1,44**
Leeftijd			0,07*
Sekse			
Man			ref.cat.
Vrouw			-0,75
Opleidingssector			
Algemeen		9,79**	9,44**
Landbouw		ref.cat.	ref.cat.
Onderwijs		10,18**	9,75**
Techniek		11,39**	10,83**
Economie		6,46**	6,33**
Gezondheidszorg		4,48**	4,54**
Gedrag en Maatschappij		2,84**	2,66
Kunst, Taal en Cultuur		0,42	-0,23**
Rechten		17,53**	16,75**
Natuurwetenschappen		7,31**	6,72**
Regio werk			
Noord			-1,58**
Oost			-0,52*
West			ref.cat.
Zuid			-0,74**
Buitenland			-0,48
Aangepaste R-kwadraat	0,02	0,62	0,63
F-waarde	10**	1.973**	1.278**
Vrijheidsgraden	4	14	22
N	16.662	16.662	16.662

* = significant op 5%-niveau

** = significant op 1%-niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.9

Resultaten van lineaire regressie-analyse van bruto uurloon (log): ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten

	Model 1	Model 2	Model 3
Constante	2,84**	2,12**	2,11**
Etniciteit			
Autochtonen	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Surinamers/Antillianen	0,05	0,03	-0,02
Turken	-0,12**	0,04*	0,02
Marokkanen	-0,09*	0,15**	0,09**
Overigen	0,06**	0,06**	0,02
Opleidingsniveau		0,13**	0,11**
Opleidingsniveau ouders			0,00
Studievertraging			0,09**
Leeftijd			0,02**
Sekse			
Man			ref.cat.
Vrouw			-0,04**
Opleidingssector			
Algemeen		0,04	0,03*
Landbouw		ref.cat.	ref.cat.
Onderwijs		0,14**	0,08**
Techniek		0,09**	0,05**
Economie		0,04**	0,03*
Gezondheidszorg		0,05**	0,04**
Gedrag en Maatschappij		0,10**	0,05*
Kunst, Taal en Cultuur		-0,08**	-0,13*
Rechten		0,03	-0,09**
Natuurwetenschappen		-0,17**	0,18**
Regio werk			
Noord			-0,06**
Oost			-0,03**
West			ref.cat.
Zuid			0,00
Buitenland			0,08**
Aangepaste R-kwadraat	0,00	0,61	0,67
F-waarde	7**	1.646**	1.352**
Vrijheidsgraden	4	14	22
N	14.564	14.564	14.564

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.10

**Resultaten van logistische regressie-analyse van ongediplomeerde uitstroom uit BOL en BBL:
logiteffecten**

Constante	-2,655**
Sekse	
Man	ref.cat.
Vrouw	-0,581**
Leeftijd	-0,270**
Etniciteit	
Autochtoon	ref.cat.
Allochtoon	1,039**
Vooropleiding	
VBO	ref.cat.
MAVO	0,132
HAVO	-0,900**
Overig	-0,127
Leerweg en niveau	
BOL niveau 1/2	ref.cat.
BOL niveau 3/4	0,852**
BBL niveau 1/2	0,397**
BBL niveau 3/4	0,423*
Opleidingssector	
Economie	ref.cat.
Techniek	0,684**
Landbouw	1,207**
Gedrag en Maatschappij	0,413**
Gezondheidszorg	0,074
Beginjaar opleiding	1,583**
Regio opleiding	
West	ref.cat.
Noord	0,534**
Oost	-0,946**
Zuid	-0,582**
Pseudo R-kwadraat	0,486
Model Chi-kwadraat	3.107**
Vrijheidsgraden	17
N	9.448

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

ref.cat. = referentiecategorie

Tabel A.11

Resultaten van multivariate analyse van vergelijking arbeidsmarktpositie tussen ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van BOL en BBL: logiteffecten en ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (bij bruto uurloon en functieniveau)

	Betaald werk	Vaste aanstelling	Voltijdbaan	Bruto uurloon (log)	Functie- niveau
Constante	5,580**	0,202	2,001**	1,429**	9,084**
Schoolverlater					
Gediplomeerd	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Ongediplomeerd	-0,463	-0,389**	-0,371**	-0,121**	-1,659**
Sekse					
Man	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Vrouw	-0,173	-0,127	-0,603**	-0,100**	0,269**
Leeftijd	-0,051	0,014	-0,001	0,061**	0,160**
Etniciteit					
Autochtoon	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Allochtoon	-0,843**	-0,385**	0,128	-0,009	-0,194
Vooropleiding					
VBO	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
MAVO	-0,019	-0,054	0,173	0,049**	0,367**
HAVO	-0,037	0,028	0,474**	0,072**	0,916**
Overig	-0,281	-0,119	-0,039	0,042**	0,561**
Leerweg en niveau					
BOL niveau 1/2	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
BOL niveau 3/4	0,432	0,394**	0,753**	0,073**	0,900**
BBL niveau 1/2	0,020	0,665**	0,600**	0,085**	-0,763**
BBL niveau 3/4	0,224	0,991**	0,757**	0,132**	-0,179
Opleidingssector					
Economie	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Techniek	0,404	0,263**	0,461**	0,051**	-0,149
Landbouw	-0,215	0,229	-0,549**	-0,025	-0,820**
Gedrag en Maatschappij	-0,638*	0,041	-2,048**	0,124**	-0,056
Gezondheidszorg	0,196	0,458**	-1,441**	0,092**	-0,009
Beginjaar opleiding	-0,103	-0,020	-0,156**	-0,023**	-0,239**
Regio opleiding					
West	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.	ref.cat.
Noord	-0,845**	-0,533**	-0,380*	0,014	0,013
Oost	0,066	-0,153	-0,488**	-0,037**	0,023
Zuid	0,008	0,019	-0,262**	-0,030**	0,257**

vervolg Tabel A.11

Resultaten van multivariate analyse van vergelijking arbeidsmarktpositie tussen ongediplomeerde en gediplomeerde schoolverlaters van BOL en BBL: logiteffecten en ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten (bij bruto uurloon en functieniveau)

	Betaald werk	Vaste aanstelling	Voltijdbaai	Bruto uurloon (log)	Functie- niveau
Pseudo R-kwadraat	0,049	0,045	0,258	0,360 ^a	0,241 ^a
Model Chi-kwadraat	51 ^{**}	145 ^{**}	871 ^{**}	114 ^{**b}	76 ^{**a}
Vrijheidsgraden	18	18	18	18	18
N	6.176	4.428	4.487	3.669	4.268

* = significant op 5% -niveau

** = significant op 1% -niveau

^a = aangepaste R-kwadraat

^b = F-waarde

ref.cat. = referentiecategorie

Enkele centrale begrippen

Aansluitende functie naar niveau

Een functie wordt als aansluitend naar niveau getypeerd indien het vereiste functie-niveau ten minste gelijk is aan het genoten opleidingsniveau. Het functieniveau wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welk opleidingsniveau volgens de werkgever minimaal werd vereist.

Aansluitende functie naar richting

Een functie wordt als aansluitend naar richting getypeerd als de vereiste opleidingsrichting gelijk of verwant is aan de genoten opleidingsrichting. De vereiste opleidingsrichting wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welke opleidingsrichting volgens de werkgever werd vereist.

Allochtoon

Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de respondent of ten minste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet SAMEN (Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden).

Beroepsbevolking

Tot de beroepsbevolking behoren degenen die:

- ten minste 12 uur per week werken;
- werk hebben aanvaard waardoor zij ten minste 12 uur per week gaan werken;
- ten minste 12 uur per week willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en daartoe tevens activiteiten ontplooiën

In dit rapport is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet scholier of student is.

Bruto loon

Het bruto maandloon heeft betrekking op de baan waarin men het hoogste aantal uren werkt, inclusief toeslagen voor ploegendienst, fooien, provisie e.d., maar exclusief inkomen uit overwerk, vakantiegeld, 13e maand, uitkering e.d. Het bruto uurloon is gelijk aan het bruto maandloon, gedeeld door het aantal arbeidsuren per week in de baan waarin men het hoogste aantal uren werkt, vermenigvuldigd met de factor 12/52.

Flexibele arbeidsrelatie

Een flexibele arbeidsrelatie betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst met een contract korter dan één jaar.

Intredewerkloosheid

De intredewerkloosheid is het totaal aantal maanden sinds het verlaten van de opleiding waarvan de schoolverlaters hebben aangegeven dat hun maatschappelijke positie in de betreffende maand werkloos was.

Kwaliteit van het werk

De kwaliteit van het werk geeft een samenvattend beeld van de gemiddelde beloning en de mate waarin de functie qua niveau en richting aansluit op de gevolgde opleiding. Deze wordt getypeerd aan de hand van het gemiddelde over alle onderscheiden opleidingen.

Maatschappelijke positie

De maatschappelijke positie geeft de situatie weer die de schoolverlaters zelf het beste bij zich vinden passen (bijvoorbeeld betaald werk, scholier/student).

Opleidingssector

Binnen de onderwijssoorten is een onderverdeling gemaakt naar verschillende sectoren, bijvoorbeeld techniek, economie e.d.

Onderwijssoort

In het rapport worden de gediplomeerde schoolverlaters van de volgende onderwijssoorten onderscheiden:

- AVO: algemeen voortgezet onderwijs
- VBO: voorbereidend beroepsonderwijs. In dit rapport valt ook het individueel voorbereidend beroepsonderwijs (IVBO) hieronder.
- BOL: beroepsopleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs. Daarbinnen wordt een onderscheid gemaakt tussen niveau 1/2 (assistent beroepsbeoefenaar (AB) en beginnend beroepsbeoefenaar (BB)) en niveau 3/4 (zelfstandig beroepsbeoefenaar (ZB) en (midden-)kaderfunctionaris ((M)KF) of specialist).
- BBL: beroepsbegeleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs. Ook hier wordt het onderscheid tussen niveau 1/2 en 3/4 gemaakt.
- HBO: hoger beroepsonderwijs
- WO: wetenschappelijk onderwijs

Werkgelegenheid en werkzekerheid

De werkgelegenheid en werkzekerheid geeft een samenvattend beeld van het werkloosheidspercentage, de intredewerkloosheid en de mate waarin schoolverlaters een vaste aanstelling hebben weten te verwerven. Deze wordt getypeerd aan de hand van het gemiddelde over alle onderscheiden opleidingen.

Werkloosheid

In deze rapportage wordt uitgegaan van de definitie van werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die minstens 12 uur per week willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar werk (ongeacht of men bij een arbeidsbureau staat ingeschreven). Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie *niet* scholier of student is.